

| KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU

| TEOLOGICKÁ FAKULTA

INŠTITÚT CIRKEVNÝCH DEJÍN

NOTITLÆ HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ

Ružomberok 2021

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*

ročník | *Volume 10*, číslo | *Issue 1*, rok | *Year 2021*

vychádza 2x ročne | *Frequency: twice a year*

Časopis *Notitiæ historiæ ecclesiasticæ* je zaradený v databázach:

CEJSH (The Central European Journal of Social Sciences and Humanities) – 2020.

CEEOL (Central and Eastern European Online Library) – 2021.

Vedúci redaktor | *Editor-In-Chief*: prof. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.

Redakčná rada | *Editorial Board*:

ThDr. Daniel BOLEŠ, PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

doc. ThDr. Peter BORZA, PhD. – FF, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

doc. PhDr. Jaroslav CORANIČ, PhD. – GTF, Prešovská univerzita v Prešove

Dr. Viliam Štefan DÓCI OP – Istituto storico domenicano Roma, Taliansko

Mgr. Peter FEDORČÁK, PhD. – FF, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

doc. PhDr. Jitka JONOVÁ, Th.D. – Univerzita Palackého v Olomouci, CM TF Olomouc, Česko

prof. ThDr. Viliam JUDÁK, PhD. – Univerzita Komenského v Bratislave, RKCMBF Bratislava

prof. Dr. István KÄFER, PhD. – Gál Ferenc Főiskola Szeged, Maďarsko

doc. Viktor KICHERA, PhD. – Uzhhorod National University, Faculty of History, Ukrajina

Mons. HELic. Jozef KRIŠTOF – Segreteria di Stato, Citta del Vaticano

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

doc. ThDr. Radoslav LOJAN, PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

prof. Dr hab. Józef MARECKI – Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Poľsko

dr hab. Jarosław R. MARCZEWSKI – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II., Lublin, Poľsko

Dr. habil. Béla PUKÁNSZKY, DSc. – Univerzity Eszterházy Károly, Eger, Maďarsko

prof. ThDr. Ján ŠAFIN, PhD. – Pravoslávna bohoslovecká fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, Th.D. – TF Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Česko

Jazykový redaktor | *Text editor*:

- **slovenského textu** | *Slovak text editor*: Mgr. Helena MOTÝLOVÁ
- **anglického textu** | *English text editor*: Frances KREMARIK

Technický redaktor | *Technical editor*: Marián HUMENSKÝ

Návrh obálky | *Cover design*: Ján MIŠKO

Adresa vydavateľa | *Address of editorial publisher*:

© 2021 VERBUM – vydavateľstvo KU

Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok, web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Address of editorial office*:

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta

Katolícka univerzita v Ružomberku

Hlavná 89, 041 21 Košice

web: www.icd.ktfke.sk; email: icd@ktfke.sk

ISSN 1338-9572

OBSAH | CONTENTS

ÚVOD EDITORIAL	5
Schematizmy Spišskej diecézy	7
<i>Schematisms of the Spiš diocese</i> Andrej Škvarek	
Matěj Procházka (1811 – 1889) – his Apologetic Work and “Labour Question” ...	29
<i>Matěj Procházka (1811 – 1889) – jeho apologetické dílo a “dělnická otázka”</i> Veronika Řeháková	
Dr. Mikuláš Tóth, third Bishop of the Prešov Eparchy, Founder of the Greek Catholic Theological Academy in Prešov	44
<i>Mikuláš Tóth, tretí biskup Prešovskej eparchie, zakladateľ Gréckokatolíckej teologickej akadémie v Prešove</i> Jaroslav Coranič	
Kňaz Michal Butkovský	56
<i>Father Michal Butkovský</i> Peter Kuriško	
Kaplnka Krista Kráľa – Pokojová kaplnka (Capella Pacis) v Gaboltove	65
<i>The Chapel of Christ the King – the Chapel of Peace (Cappella Pacis) in Gaboltov</i> Tomáš Huďa	
Vzácná relikvia Kristovej Krvi v Hronskom Beňadiku	80
<i>A rare relic of Christ's blood in Hronský Beňadik</i> Ivan Kiko	
Exempcia šarišských augustiniánov a lechnických kartuziánov z roku 1331	90
Daniel Bolesš	
Recenzie	93
Spomienky na nášho pána profesora	97

ÚVOD | EDITORIAL

Vážení čitatelia!

Žijeme zvláštne a iste aj náročné obdobie pandémie ochorenia COVID-19 a s ňou spojené obmedzenia. Je to čas, kedy sa viac zamýšľame nad svojím životom i nad životom tých, ktorí zápas pre oko neviditeľný vírus prehrali. Napriek tomu, život pokračuje ďalej a my sa usilujeme hľadiť dopredu. Historici sa síce pozerajú dozadu, ale len preto, aby lepšie videli dopredu. Aj naši autori v tomto čísle si pripravili hodnotné príspevky, aby nám pomohli vidieť ďalej.

Obsah tohto čísla tvorí spolu šesť príspevkov, po jednom: preklad stredovekej listiny, historicko-umelecký príspevok, spomienkový príspevok a dve recenzie.

Prvý vedecký príspevok máme od Andreja Švarka, ktorý čitateľom ponúka tému spišských schematizmov. Ide o dôležitý tlačený pramenný materiál každej diecézy, kde bádateľ nájde veľmi veľa informácií o celej diecéze, o jej živote, histórii, personálnom obsadení, cirkevných majetkoch, veriacich, o pôsobiacich reholiach, školách a ďalšie. Autor vo svojej práci predkladá obsah jednotlivých diecéznych schematizmov – od tých najstarších, až po súčasný.

V poradí druhý príspevok sme dostali od Veroniky Řehákovéj z Českých Budějovic, ktorá urobila výskum teológa Matěja Prochádzku, ktorý bol vplyvnou a dôležitou osobnosťou českého národného a cirkevného života na Morave v 19. storočí. V práci vyzdvihla jeho prínos v oblasti apologetiky. Pri hodnotení autorových diel sa sústredila na oblasti jeho záujmu: fundamentálna teológia, dialóg s materialistickým svetonázorom a prírodnými vedami a aj robotnícka otázka.

V ďalšom príspevku od Jaroslava Coraniča máme predstavený život a dielo Dr. Mikuláša Tótha – v poradí tretieho sídelného biskupa Prešovskej gréckokatolíckej eparchie. Autor vyzdvihuje predovšetkým jeho úsilie pri založení Eparchiálneho seminára, Teologickej akadémie, ale aj jeho prínos pri presadzovaní vzdelávania, sociálneho zabezpečenia veriacich a mnohých iných aktivít.

Svojím príspevkom s názvom *Kňaz Michal Butkovský*, časopis obohatil aj doktorand Peter Kuriško, ktorý si pripravil životný prierez kňaza pôsobiaceho v Košickej arcidiecéze (1926 – 2005). Vo svojej práci nielenže priblížil jeho život a kňazské pôsobenie, ale zameril sa aj na niektoré črty jeho osobnosti a spirituality.

Sériu týchto príspevkov uzatvára Tomáš Hud'a príspevkom *Kaplnka Krista kráľa – Pokojová kaplnka v Gaboltove*. Tento príspevok pojednáva o historických okolnostiach zámeru, výstavby a realizácie stavby Kaplnky Krista Kráľa – Pokojovej kaplnky (Cappella Pacis) v Gaboltove, významnom šarišskom pútnickom mieste.

Obsah časopisu je obohatený aj o historicko-umelecký príspevok od Ivana Kika, ktorý predstavil vzácny relikviár Kristovej Krvi v Hronskom Beňadiku. Autor v celom kontexte tohto sakrálneho objektu píše v spojitosti s relikviárom o historických udalostiach a o jeho náboženskom význame, špecificky použitý aj v tomto čase pandémie.

V druhej časti nášho časopisu – *Pramene a preklady*, Daniel Boles ponúka opäť preklad stredovekej listiny. V tomto prípade ide o exempciu šarišských augustiniánov a lechnických kartuziánov z roku 1331.

Redakcia NHE v predposlednej časti obsahu časopisu uverejňuje niekoľko spomienok niekdajších študentov teológie v Spišskej Kapitule-Spišskom Podhradí na svojho učiteľa doc. PhDr. Ivana Chalupeckého, pri ročnom výročí jeho náhlej smrti 12. júna 2020 v Levoči.

Prvé číslo nášho časopisu v tomto roku uzatvárame dvoma recenziami na nové vydané publikácie, ktoré nám poslali Cyril Hišem a Štefan Kuruc.

Milí čitatelia, autori, ktorých práce uverejňujeme v tomto čísle, písali svojej príspevky pre širšiu verejnosť, aby tak mohli obohatiť mnohých. Prajeme Vám, aby Vás naozaj obohatili, lebo len vtedy vynaložená námaha prinesie svoje ovocie.

Príjemné čítanie!

Redakcia časopisu

Schematizmy Spišskej diecézy

Andrej Škvarek

Schematisms of the Spiš diocese

Abstract: The establishment of the Spiš bishopric, as well as the gradual growth of the number of parishes and priests in the diocese after the Reformation period helped to create the Schematisms of the Spiš diocese. With data from individual parishes and their branches, they have thus become an important administrative and practical element in their administration. They were a kind of simplistic equivalent of canonical visits. The data contained in them were regularly updated, always in the specific year of issue of the new schematism. Initially, they were not published every year. It always depended on the financial means of the diocese and various other circumstances. In this way, the episcopal manor tried to help the priesthood in the often difficult pastoral ministry. Thus, one can see the effort to gradually improve the church administration in Spiš, which was accompanied by a national, cultural and spiritual advance of the consciousness of priests and believers. In the first half of the 20th century, however, some of the Spiš parishes came under the jurisdiction of the Polish clergy, as part of the Spiš territory fell to Poland. Nevertheless, the number of parishes, priests and believers of the Spiš diocese later increased even more.

Keywords: Spiš, diocese, parishes, branches, priests, believers

V novoveku – v období po nastala ešte naliehavejšie potreba obnovy Katolíckej cirkvi v každom ohľade, hlavne v regiónoch, ktoré najviac zasiahla reformácia. Prvotným impulzom bolo vrátenie kostolov do rúk katolíkov, znovuobsadenie fár katolíckymi kňazmi a znovuoživením duchovného života katolíckych veriacich, ktorý síce nebol prerušený pôsobením evanjelického duchovenstva, ale viaceré konfesijné rozdiely nebolo možné jednoducho prekonať. Ďalším krokom cirkevnej vrchnosti bolo uskutočňovanie kano-nických vizitácií, aby sa tak zistil skutočný stav Cirkvi po pohnutých desaťročiach náboženských nepokojov. Koncom 17. a začiatkom 18. storočia začali sa vo väčšej miere viesť cirkevné matriky, ktoré sa stali ďalším nevyhnutným zdrojom informácií nielen pre farnosť, ale v konečnom dôsledku i pre samotné Spišské prepošstvo, ktoré bolo do roku 1776 súčasťou Ostrihonského arcibiskupstva. Vzhľadom na rozsiahlosť územia, ktoré spravovalo, potrebovalo mať k dispozícii čo najpresnejšie informácie o farnostiach a duchovných správcoch, ktorí v nich pôsobili, aby sa tam mohla potom adekvátne uskutočnit' obnova Katolíckej cirkvi a následne zefektívniť jej cirkevná správa. Takýmto zhromažďovaním potrebných údajov začali vznikať schematizmy Ostrihonskej arcidiecézy, ktorú tvorili aj spišské farnosti so spišským klérom.

Vôbec najstarší schematizmus podávajúci informácie o spišskom duchovenstve pochádza z roku 1647. Jedná sa o rukopis Schematizmu Ostrihomskej arcidiecézy, ktorý bol v súčasnosti prepísaný do tlačovej podoby. Spomenutý rukopis schematizmu ostrihomskeho arcibiskupa Györgya Lippayho o kňazstve ostrihomskej diecézy sa nachádza v Primaciálnom archíve v Ostrihome pod číslom 233 vo fonde Archivum Ecclesiasticum Vetus.¹ Spracovaním a vydaním verným textu prvej databázy mien arcidiecézy sa spravil pokus preto, aby sa stav ostrihomskej hlavnej diecézy predstavil podľa takého prameňa, ktorý obsahuje celý zoznam kanonikov, kňazov a seminaristov arcidiecézy, zaznamenaný v tom istom čase. Väčšia časť osobných mien a mien miest schematizmu, ktorý bol zostavený na prosbu Györgya Lippayho v roku 1647 a doplnený na začiatku roka 1648, sa stal identifikovateľným s pomocou už vydaných univerzitných matrik, databáz, monografií kapitúl a katalógov so záznamami ostrihomskej cirkevnej vizitácie. Týmto sa umožnila rekonštrukcia územného a hierarchického spoločenského pohybu menovaných duchovných. Úvodná štúdia a spracovanie prameňa sa skladá z dvoch častí. V úvodnej časti je prostredníctvom schematizmu predstavené územné rozšírenie diecézy a právnej autority. Hovorí sa tu o význame pôsobenia Györgya Lippayho a o niektorých detailoch náboženských podmienok Uhorska v 12. storočí, ktoré sú z pohľadu chápania prameňa dôležité. Paralelne s týmto je tu snaha určiť miesto databázy mien medzi podobnými, súčasnými prameňmi. Druhá časť skúma v schematizme najcennejší materiál osobných mien podľa takých kritérií, ktoré sa môžu bez významnej zmeny aplikovať na biografické, titulné a administratívne série údajov celého kňazstva diecézy. Prvoradá otázka sa tu vzťahuje na fungovanie diecézy, na intelektuálnu a materiálnu situáciu strednej vrstvy a kňazstva, na ich možnú pohybovú zónu. Rozšírením výskumu ďalšími údajmi sa umožní umiestnenie údajov získaných pri analýze v rozsiahlejšom kontexte. Toto je história teórie katolíckej obnovy cirkevnej správy, v ktorej dostali hlavnú úlohu práve tí, ktorí presunom od pázmányovských základov podľa týchto prameňov už v polovici storočia pracovali na splnení svojho povolania v diecéze.² Pri vytváraní vnútorného poriadku schematizmu György Lippay čerpal pravdepodobne z údajov zaznamenaných na cirkevnej synode v roku 1629. Vďaka tomu je obsahový poriadok prameňov rovnaký. Úlohou schematizmu bolo pravdepodobne to, aby poskytol informácie pre všeobecný, celoštátny prieskum. S podobným cieľom sa zrodilo okolo roku 1646 jedno sčítanie o stave vierovyznania obyvateľstva. Údaje týchto prieskumov nakoniec môžeme vidieť o pár rokov neskôr vo *visitatio liminume* Györgya Lippayho z roku 1650, poslaného Svätej stolici.³ Schematizmus Ostrihomskej arcidiecézy z roku 1647 uvádza na Spiši 23 farností, a to Fridman, Lapsze (Lapse), Kacvín (Kaczvinek), Nedeca (Nedeicza), Spišská Stará Ves (Antiqua Villa), Lesnica (Lesznicza), Raichvold, Lesnicza, Spišské Hanušovce (Hanusfalva), Lendak, Podolíneč (Podolnicz), Hniezdne (Gnasda), Huggart, Letanovce (Lethanfalva), Spišské Tomášovce (Thamasfalva), Spišský Hrušov (Körtvélies), Vítkovce (Vítkocz), Ordzovany (Orzovan),

¹Prímási Levéltár Esztergom (ďalej PLE), fond Archivum Ecclesiasticum Vetus, Nomina, cognomina, dignitates et beneficia totius cleri sub jurisdictione et dioecesi illustrissimi ac reverendissimi principis ac domini domini Georgii Lippay de Zombor, archiepiscopi Strigoniensis etc. existentis 1647, Fasc. 25, Nr. 233; BOJTOS, Anita. *Az első esztergomi főegyházmegyei sematizmus 1647*. Budapest: Miska Sándor Egyesület, 2014, s. 219.

²BOJTOS, Anita. *Az első esztergomi főegyházmegyei sematizmus 1647*, s. 219.

³BOJTOS, Anita. *Az első esztergomi főegyházmegyei sematizmus 1647*, s. 220.

Žehra (Zigra), Bijacovce (Beiacocz), Domaňovce (Domanfalva), Spišský Štvrtok (Czö-törtök), Hrabušice (Kapusztafalva).⁴

Prvé knižné vydanie Schematizmu Ostrihomskej arcidiecézy vyšlo v roku 1763 v Trnave ako súčasť kalendára pod názvom *Calendarium archi-dioecesanum cleri Strigoniensis*, teda ako Kalendár duchovenstva Ostrihomskej arcidiecézy. Samotný obsah tvoril kalendár a za ním uvedený schematizmus.⁵ Vychádzal každoročne v malom formáte s rozmermi 12 x 8 cm.⁶ Na stranách 92 – 98 sa v ňom nachádzajú údaje o Spišskom prepoštvstve, ktoré v tom čase ešte patrilo pod správu Ostrihomskeho arcibiskupa, konkrétne zoznam farností s ich filiálkami a uvedením mena miestneho kňaza. Chýbajú však údaje o počte veriacich. Na konci každého dekanátu sú uvedené mená kaplánov s názvom farnosti, v ktorej v danom roku pôsobili. Avšak údaje o spišskom klére a farnostiach sa v ňom naposledy uvádzajú v jeho vydaní z roku 1776, kedy vzniklo samostatné Spišské biskupstvo oddeliac sa od Ostrihomskej arcidiecézy. Podľa tabuľky – výkazu o tlači a väzbe kalendárov v Uhorsku na rok 1775, ktorý zostavila Miestodržiteľská rada, sa v Trnave vytláčilo v uvedenom roku 700 kalendárov pod názvom *Calendarium archi-dioecesanum cleri Strigoniensis*, ktoré sa predávali za 12 až 13 grajciarov.⁷

Kalendáre tvorili osobitnú kapitolu vo vydavateľskom programe trnavskej Akademickkej tlačiarne. Tento špecifický typ dokumentu a žáner, ktorý možno skúmať na poli dejín knižnej kultúry, literárnej histórie či dejín umenia, predstavoval z komerčného a kvantitatívneho hľadiska vo všeobecnosti významnú zložku tlačenej produkcie. Pokladajú sa za dlhodobo najúspešnejšie médium, ktoré dokonca usmerňovalo určitý štýl, formu a kultúru písania, používanú v každodennom živote. Tradične sa kalendáre členili na kalendárnu časť, ktorá obsahovala zoznam dní usporiadaných do týždňov a mesiacov, astronomické a astrologické údaje, výklad symbolov a zábavno-poučnú časť, ktorá obvykle zahŕňala praktické liečiteľské a hospodárske rady a ponaučenia, výber z kroniky, prípadne krátke útvary na pobavenie. Po prvý raz sa *Calendarium Tyrnaviense* objavil v roku 1660 a vyšiel aj o rok neskôr. Po prvých dvoch ročníkoch nasledovala dve desaťročia trvajúca pauza, ktorá sa skončila v roku 1682. Od tohto roku pokračovalo vydávanie nepretržite do roku 1773, hoci kalendáre na rok 1683, 1684 a 1685 vyšli v zahraničí. Popri najznámejšom trnavskom kalendári *Calendarium Tyrnaviense* boli vydané v priebehu druhej polovice 17. a v 18. storočí aj kratšie série či jednorazové tituly, medzi ktoré patril i vyššie spomenutý *Calendarium archi-dioecesanum cleri Strigoniensis*.⁸

⁴ PLE, f. Archivum Ecclesiasticum Vetus, Nomina, cognomina, dignitates et beneficia totius cleri sub jurisdictione et dioecesi illustrissimi ac reverendissimi principis ac domini domini Georgii Lippay de Zombor, archiepiscopi Strigoniensis etc. existentis 1647, s. 12 – 13; BOJTOS, Anita. *Az első esztergomi főegyházmegyei sematizmus 1647*, s. 139.

⁵ *Calendarium archi-dioecesanum cleri Strigoniensis ad annum Jesu Christi M. DCC. LXIII*. Tyrnaviae: Typis Collegii Academici S. Jesu, 1763.

⁶ KIPSOVÁ, Mária – VANČOVÁ, Tatiana – GEŠKOVÁ, Želmíra (zost.). *Bibliografia slovenských a inorečových kalendárov 1701 – 1965*. Martin: Matica slovenská 1984, s. 390.

⁷ KIPSOVÁ, Mária – VANČOVÁ, Tatiana – GEŠKOVÁ, Želmíra (zost.). *Bibliografia slovenských a inorečových kalendárov 1701 – 1965*, s. 45.

⁸ JURÍKOVÁ, Erika. *Kapitoly z novolatinského písomníctva III. Vysokoškolská učebnica*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2014, s. 50.

V roku 1776 sa Spišské prepoštvstvo dočkalo povýšenia na biskupstvo. Už prví spišskí biskupi pozorne sledovali vývoj situácie v pastorácii svojej diecézy a odpovedali predovšetkým na praktické požiadavky farárov a správcov jednotlivých farností úpravami a prepracúvaním farskej siete.⁹ Reorganizácia farskej siete prebehla už v roku 1803 a zachovala sa prakticky až do obdobia vzniku Československej republiky.¹⁰ V roku 1802, resp. v roku 1803 tvorili Spišskú diecézu 3 archidiakonáty, ktoré boli rozdelené na 13 dekanátov. Do Katedrálneho archidiakonátu patrili farnosti Spišská Kapitula a Spišské Podhradie, ktoré boli mimo dekanátneho usporiadania. Spišskovlašský dekanát tvorili farnosti: Chrast' nad Hornádom, Kluknava, Spišský Hrušov, Bijacovce, Spišské Vlchy, Poľanovce, Vyšné Repaše, Vyšný Slavkov, Slatvina, Bystrany a lokálna kaplánka v Brutovciach. Do Levočského dekanátu patrili farnosti: Abrahámovce, Spišský Hrhov, Spišská Nová Ves, Štefanovce (dnes súčasť obce Dedinky), Levoča, Markušovce, Odorín, Spišský Štvrtok, Smižany, Harichovce, Hnilčík a lokálne kapláanky Hnilec a Závada. Štiavnický dekanát tvorili farnosti: Batizovce, Hranovnica, Hrabušice, Spišské Bystré, Letanovce, Arnutovce, Lučivná, Spišská Teplica, Vydrník, Vikartovce a lokálna kaplánka Spišský Štiavnik. Do dekanátu Veľká patrili farnosti: Poprad-Veľká, Gánovce, Huncovce, Matejovce, Spišská Sobota, Mlynica, Poprad, Stráže, Švábovce, Veľký Slavkov a Žakovce. Kežmarský dekanát tvorili farnosti: Spišská Belá, Bušovce, Holumnica, Kežmarok, Lendak, Ľubica, Majerka, Vrbov, Ruskinovce, Slovenská Ves a Ždiar. Do Dunajeckého dekanátu patrila Veľká Franková, Fridman (dnes Frydman v Poľsku), Spišské Hanušovce, Jurgov (dnes Jurgów v Poľsku), Kacvín (dnes Kacwin v Poľsku), Krempace (dnes v Poľsku), Vyšné a Nižné Labše (dnes Łapsze Wyżne a Łapsze Niżne v Poľsku), Lechnica, Lesnica, Matiašovce, Nedeca (dnes Niedzica v Poľsku), Spišská Stará Ves, Veľká Lesná, Tribš (dnes Trybsz v Poľsku), Nová Belá (dnes Nowa Biała v Poľsku) a lokálne kapláanky Haligovce a Reľov. Staroľuboviansky dekanát tvorilo Hniezdne, Hozelec, Lomnička, Nová Ľubovňa, Stará Ľubovňa, Mníšek nad Popradom, Podolínec, Ružbachy, Toporec, lokálna kaplánka Kolačkov a expozitúra na hrade Stará Ľubovňa. Oravský archidiakonát bol rozdelený na hornooravský, strednooravský a dolnooravský dekanát, ktoré boli zverené pod správu vicearchidiakonov. Podobne i Liptovský archidiakonát bol rozčlenený na hornoliptovský, strednoliptovský a dolnoliptovský dekanát, ktoré spravovali vicearchidiakoni.¹¹ Kým v roku 1776 bolo na Spiši 82 farností, Liptov mal 21 a Orava 17, spolu teda 120 farností, v roku 1992 mala Spišská diecéza už 156 farností.¹² V súčasnosti má 179 farností rozdelených do 14 dekanátov.¹³

Diecéza potrebovala zostaviť príručku s podstatným množstvom údajov dostupných širšiemu kléru v pastoračnej službe i mimo nej. Základ tvorili údaje z kanonických vizitácií, cirkevných matrik a iných písomných či ústnych podaní úradnej i neoficiálnej

⁹ OLEJNÍK, Vladimír. Kapitulný vikár Spišskej diecézy Dominik Biacovský a zmeny v katolíckej cirkvi roku 1848. In ŽIFČÁK, František (zost.). *Z minulosti Spiša XXVI*. Ročenka. Levoča: Spišský dejepisný spolok, 2018, s. 25.

¹⁰ OLEJNÍK, Vladimír. Kapitulný vikár Spišskej diecézy Dominik Biacovský a zmeny v katolíckej cirkvi roku 1848. In ŽIFČÁK, František (zost.). *Z minulosti Spiša XXVI*, s. 24.

¹¹ OLEJNÍK, Vladimír. Kapitulný vikár Spišskej diecézy Dominik Biacovský a zmeny v katolíckej cirkvi roku 1848. In ŽIFČÁK, František (zost.). *Z minulosti Spiša XXVI*, s. 24 – 25.

¹² ZENTKO, Ján (zost.). *Schematizmus Spišskej diecézy 1992*. Levoča: Polypress, 1992, s. 3.

¹³ Spišská diecéza. [online] Dostupné na internete: <<http://dieceza.kapitula.sk/>>.

povahy. Výsledkom tohto snaženia bol Schematizmus Spišskej diecézy. Schematizmus v cirkevnej terminológii znamená zoznam kňazov, farností a iných inštitúcií v diecéze.¹⁴ Jedná sa o úradnú knihu.¹⁵ Schematizmy Spišskej diecézy predstavujú dôležitý pramenný materiál prednostne k štúdiu regionálnych cirkevných dejín. Konkrétne pri štúdiu organizácie farskej štruktúry a obsadzovaní jednotlivých fár miestnym klérom, ďalej pri výskume zloženia obyvateľstva podľa vierovyznania, pri zisťovaní rastu, úmrtnosti a migrácie obyvateľstva v danom dejinnom období, ako aj pre rozvoj školstva v tejto oblasti. Sú teda vítanou pomôckou i pre výskum všeobecných dejín Spiša, i keď ešte dost' nedocenenou. Ide vlastne o súdobú knižnú podobu štatistických údajov o farnostiach, ktoré boli pravidelne aktualizované. Jedná sa o brožúrku, v ktorej sa nachádzajú viaceré informácie, napríklad zoznam spišských biskupov s ich krátkym biografickým profilom, podobne sú následne prezentovaní spišskí kanonici. Nezabudlo sa ani na menný zoznam predstavených kňazského seminára s uvedením predmetu, ktorý prednášali mladým klerikom. Potom už nasledujú postupne podľa dekanátov jednotlivé farnosti. Pri nich zostavovatelia schematizmu uvádzajú názov farnosti, rok jej založenia, patrocínium miestneho kostola, meno miestneho svetského patróna a meno kňaza pôsobiaceho v tom čase na danom mieste. Počet veriacich sa uvádza v tabuľke podľa filiálok na základe vierovyznania. Neskôr boli k tomu pridané počty žiakov podľa filiálok, resp. usadlostí a tiež čas, ktorý bol potrebný na peší prechod z filiálky do farského kostola.

Prvý dosiaľ známy samostatný Schematizmus Spišskej diecézy pochádza z roku 1787, ktorý bol vydaný ako súčasť kalendára pod názvom *Calendarium dioecesanum cleri Scepusiensis*,¹⁶ teda ako Kalendár duchovenstva Spišskej diecézy v malom formáte s rozmermi 13 x 8 cm.¹⁷ Na stranách 1 – 31 obsahuje občiansky kalendár a na stranách 32 – 60 samotný schematizmus.¹⁸ Rovnako je koncipovaný i ďalší schematizmus v rámci kalendára, ktorý sa však zachoval až z roku 1796 pod rovnomenným názvom a v rovnakom formáte.¹⁹ Oba vytlačil levočský kníhtlačiar Michal Podhoránsky. Popri Podhoránskom si v Levoči – na základe kráľovského privilegia – otvára kníhtlačiareň v roku 1803 i Jozef Karol Mayer. Avšak podľa Riznera tlačiarenskú činnosť vykonával Mayer v Levoči už v roku 1802.²⁰ A práve v tomto období, konkrétne v roku 1800 počas pôsobenia spišského biskupa Jána Révaya, bol prvýkrát vydaný Schematizmus Spišskej diecézy samostatne bez kalendárnej časti pod názvom *Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis*, teda ako Schematizmus

¹⁴Schematizmy. [online] Dostupné na internete:<<http://www.knazi.sk/schematizmy/>>.

¹⁵*Schematizmus slovenských katolíckych diecéz*. Bratislava: Spolok svätého Vojtecha, 1978, s. 4.

¹⁶*Calendarium dioecesanum cleri Scepusiensis ad annum Jesu Christi M. DCC. LXXXVII*. Leutschoviae: Typis Podhoranszkianis, 1787; HRADSZKY, Josephus. *Additamenta ad initia progressus ac praesens status capituli ad sanctum Martinum E. C. de monte Scepusio*. Szepesváralja: Typis Dionysii Buzás, 1903 – 1904, s. 450.

¹⁷KIPSOVÁ, Mária – VANČOVÁ, Tatiana – GEŠKOVÁ, Želmíra (zost.). *Bibliografia slovenských a inorečových kalendárov 1701 – 1965*, s. 401.

¹⁸*Calendarium dioecesanum cleri Scepusiensis ad annum Jesu Christi M. DCC. LXXXVII*.; HRADSZKY, Josephus. *Additamenta ad initia progressus ac praesens status capituli ad sanctum Martinum E. C. de monte Scepusio*, s. 450.

¹⁹*Calendarium dioecesanum cleri Scepusiensis ad annum Jesu Christi M. DCC. XCVI*. Leutschoviae: Typ. Mich. Podhoranski, 1796; HRADSZKY, Josephus. *Additamenta ad initia progressus ac praesens status capituli ad sanctum Martinum E. C. de monte Scepusio*, s. 450; KIPSOVÁ, Mária – VANČOVÁ, Tatiana – GEŠKOVÁ, Želmíra (zost.). *Bibliografia slovenských a inorečových kalendárov 1701 – 1965*, s. 401.

²⁰KIPSOVÁ, Mária – VANČOVÁ, Tatiana – GEŠKOVÁ, Želmíra (zost.). *Bibliografia slovenských a inorečových kalendárov 1701 – 1965*, s. 47.

duhovenstva Spišskej diecézy. Vytlačený bol v Košiciach.²¹ V roku 1801 vyšiel ďalší schematizmus pod rovnakým názvom, ale zachoval sa len ako súčasť knižného diela Jozefa Hradzského *Additamenta ad initia progressus ac praesens status capituli ad sanctum Martinum E. C. de monte Scepusio*, vydaného v Spišskom Podhradí v roku 1904.²² Práve v týchto vydaniach sa prvýkrát uvádzajú počty veriacich katolíkov a evanjelikov v jednotlivých farnostiach a ich filiálkach, ako i mená čestných kanonikov, opátov, prepoštov, členov poradného biskupského zboru, archidiakonov, farárov, správcov farností a kaplánov. Ďalšie spišské schematizmy zo skoršieho obdobia pochádzajú z rokov 1802,²³ 1803,²⁴ 1804²⁵ a 1805.²⁶ V Schematizme z roku 1802 sa prvýkrát uvádzajú vzdialenosti filiálok od farností. V roku 1803 bolo uvedené, ktoré farnosti sú nové, a ktoré starobylé.²⁷

Schematizmy prešli istým vývojom nielen v rámci obsahu, ale i čo sa týka vonkajšieho vzhľadu. Spočiatku to boli knihy malého formátu. Takým je i schematizmus z roku 1811, ktorý vyšiel pod názvom *Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno MDCCCXI*. Vydal ho Joseph Mayer a obsahuje 152 číslovaných a 22 nečíslovaných strán s indexmi farností, filiálok i kňazov.²⁸ V roku 1828 vyšiel pod názvom *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato M.DCCC.XXVIII*. V Levoči ho vydal Ján Werthmüller. Tvorí ho 102 číslovaných a 13 nečíslovaných strán s indexmi kňazov, farností a filiálok.²⁹ V roku 1885 vyšiel pod názvom *Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MDCCCLXXXV*.³⁰ Od roku 1843 je pri každej farnosti záznam o roku, od ktorého sú tam zachované cirkevné matriky, údaj o počte gréckokatolíkov vo farnostiach a jej filiálkach, ako i celkový počet žiakov vo farnosti i v každej filiálke, kde existovala miestna škola.³¹ V Schematizme z roku 1860 sa už uvádzajú

²¹ HRADZSKÝ, Josephus. *Additamenta ad initia progressus ac praesens status capituli ad sanctum Martinum E. C. de monte Scepusio*, s. 450.

²² *Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno 1801*. Cassovia: Typis Francisci Landerer de Fűskút, 1801. In HRADZSKÝ, Josephus. *Additamenta ad initia progressus ac praesens status capituli ad sanctum Martinum E. C. de monte Scepusio*. Szepesváralja: Typis Dionysii Buzás, 1903 – 1904.

²³ HRADZSKÝ, Josephus. *Additamenta ad initia progressus ac praesens status capituli ad sanctum Martinum E. C. de monte Scepusio*, s. 450.

²⁴ *Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno 1803*. Leutschoviae: Typis Josephi Caroli Mayer 1803; HRADZSKÝ, Josephus. *Additamenta ad initia progressus ac praesens status capituli ad sanctum Martinum E. C. de monte Scepusio*, s. 451; OLEJNÍK, Vladimír. Kapituluň vikár Spišskej diecézy Dominik Biacovský a zmeny v katolíckej cirkvi roku 1848. In ŽIFČÁK, František (zost.). *Z minulosti Spiša XXVI.*, s. 25.

²⁵ *Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno 1804*. Leutschoviae: Typis Josephi Caroli Mayer, 1804; SCHULTES, Joseph, August (ed.). *Annalen der Literatur und Kunst in den österreichischen Staaten IV. – I.* Wien: Anton Doll, 1805, s. 360; BISINGER, Joseph, Constant. *General-statistik des österreichischen Kaiserthumes I.* Wien und Triest: Geistinger, 1807, s. XX.

²⁶ *Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno 1805*. Leutschoviae: Typis Josephi Caroli Mayer, 1805; SCHULTES, Joseph, August (ed.). *Annalen der Literatur und Kunst in den österreichischen Staaten IV. – I.*, s. 361.

²⁷ HRADZSKÝ, Josephus. *Additamenta ad initia progressus ac praesens status capituli ad sanctum Martinum E. C. de monte Scepusio*, s. 451.

²⁸ *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Scepusiensis pro anno MDCCCXI*. Typis Josephi Mayer, 1811.

²⁹ *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato M. DCCC. XXVIII*. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1828.

³⁰ *Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MDCCCLXXXV*. Leutschoviae: Typographiae Jos. Th. Reiss, 1885.

³¹ *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1843*. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1843.

pri každej farnosti prislúchajúce poštové stanice³² a v Schematizme z roku 1888 telegrafické stanice.³³ V Schematizme z roku 1903 sa prvýkrát nachádza zoznam spišských kanonikov z obdobia rokov 1262 – 1893.³⁴ V prvej polovici 20. storočia sa v schematizmoch uvádzal počet veriacich združených v jednotlivých cirkevných spolkoch, názvy jednotlivých škôl s uvedením počtu žiakov v každom ročníku, ako i mená učiteľov jednotlivých ročníkov príslušných škôl. Postupne sa takto zväčšil formát, ale aj obsah schematizmov. Do roku 1948 sa v nich používal latinský jazyk, avšak od roku 1971 už len slovenský. Schematizmy vychádzali v mäkkej papierovej väzbe, hoci koncom 19. a začiatkom 20. storočia sa objavili v rámci toho istého ročníka ojedinele i exempláre s pevnou väzbou. Jednalo sa však o výnimky. V rokoch 1971 a 1978 boli vydané schematizmy Spišskej diecézy spolu so schematizmami ostatných slovenských diecéz spoločne v knižnom vydaní v pevnej čiernej väzbe v Spolku svätého Vojtecha pod názvom Schematismus slovenských katolíckych diecéz. Spomenuté schematizmy vyšli po dlhých rokoch a v období medzi rokmi 1948 až 1992 boli jedinými. Vydávanie schematizmov bolo podmienené viacerými faktormi, akými boli politická situácia, finančné možnosti diecézy i dostatok aktuálnych údajov od kňazov z farností. Jednotlivé schematizmy tak odzrkadľujú dobu, v ktorej vznikli, ako i potreby a možnosti Cirkvi tých čias na tomto území.

Schem – Banská Bystrica, Košice, Nitra, Rožňava, Spiš, Trnava a Gréckokatolícke biskupstvo v Prešove. Údaje o farnostiach Spišskej diecézy sa tu nachádzajú na stranách 203 – 246. V jeho úvodnej časti nájdeme prehľad cirkevných ustanovizní s celoslovenskou pôsobnosťou, ako je Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta v Bratislave, Kňazský seminár pri bohosloveckej fakulte v Bratislave, Spolok svätého Vojtecha v Trnave a Ústredná charita na Slovensku v Bratislave. Keďže celoslovenský Schematismus je rozsahom náročnou publikáciou s množstvom materiálu, prináša len najpotrebnejšie údaje. Uvádza základné informácie o jednotlivých farnostiach v rámci diecézy podľa jednotlivých dekanátov v abecednom poradí. Za menom farnosti je uvedená pošta – ak nie je – a okres. Prvé číslo v zátvorke udáva približný počet farníkov, za ním je uvedený kostol s patrocíniom a v zátvorke sa nachádza rok jeho postavenia. Kaplnky sa uvádzajú skratkou kapl. a nasleduje titul zasvätenia s rokom jej postavenia, ktorý je v zátvorke, okrem prípadov, kde ho duchovní správcovia nedodali. Rovnaký postup s podobnými údajmi je pri filiálkach patriacich k danej farnosti. Potom nasleduje zmienka o počte krstov so skratkou k, pohrebov so skratkou p a sobášov so skratkou s, v tej ktorej farnosti za predchádzajúci rok. Správcovia farností sa jednotne uvádzajú ako duchovní správcovia. Ostatné hodnosti a tituly kňazov možno nájsť v ich abecednom zozname za časťou o farnostiach. Okrem toho sa tu uvádzajú mená kaplánov a kňazov bývajúcich vo farnosti, ako ich jednotliví duchovní

³² *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato bissextili 1860*. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1860; HRADSZKY, Josephus. *Additamenta ad initia progressus ac praesens status capituli ad sanctum Martinum E. C. de monte Scepusio*, s. 452.

³³ *Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MDCCCLXXXVIII*. Szepesváraljae: Typographiae Episcopalis, 1888; HRADSZKY, Josephus. *Additamenta ad initia progressus ac praesens status capituli ad sanctum Martinum E. C. de monte Scepusio*, s. 452.

³⁴ *Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMIII*. Szepesváralja: Typis Dionysii Buzás, 1903; HRADSZKY, Josephus. *Additamenta ad initia progressus ac praesens status capituli ad sanctum Martinum E. C. de monte Scepusio*, s. 452.

správcovia prihlásili v dotazníkoch. Rehoľná príslušnosť kňazov, ktorí si ju prihlásili v dotazníkoch, ktoré boli rozoslané na všetky fary, sa uvádza skratkou rehole za menom. Všetky údaje boli čerpané zo spomenutých dotazníkov, ktoré rozoslal Spolok svätého Vojtecha prostredníctvom biskupských úradov všetkým farským úradom na Slovensku. Pred zadaním materiálu do tlače, v snahe, aby Schematizmus odzrkadľoval čo najpresnejšie skutočný stav, boli údaje znova overované na dekanských úradoch. Menoslov a dáta kňazov a sestričiek poskytli biskupské úrady.³⁵

Vydanie Schematizmu slovenských katolíckych diecéz z roku 1978 prináša opäť – tak ako predošlé vydanie – údaje o jednotlivých diecéznych celkoch v abecednom poradí, ako aj prehľad katolíckych ustanovizní s celoslovenskou pôsobnosťou. Informácie o farnostiach Spišskej diecézy sa v tomto schematizme uvádzajú na stranách 363 – 395. A zase boli v ňom zvolené najpotrebnejšie údaje, ktoré poskytujú dostatočný pohľad na predmetnú tématiku. Rozdiel je v tom, že v časti, v ktorej sa hovorí o jednotlivých farnostiach, sa uvádza za názvom farnosti poštové smerové číslo a číslo telefónu. Ďalej nasleduje podobná štruktúra informácií ako v roku 1971. Teda názov okresu, do ktorého farnosť patrí, v zátvorke počet veriacich celej farnosti a za názvami filiálok opäť počet veriacich v nich. Pokračujú informácie o sakrálных objektoch, akými sú kostoly a kaplnky s ich patrociniami a uvedením roku ich výstavby, ako to uviedli jednotliví duchovní správcovia farností. Pred menom duchovného správcu figurujú údaje o počte krstov, pohrebov a sobášov, ktoré ukazujú na život farnosti. V časti, kde sa nachádzajú údaje o jednotlivých kňazoch, boli použité vhodné skratky pre katechéta kat., kaplána kapl., správcu farnosti spr. f. a farára f. Rok, za ktorým nasleduje niektorá zo spomenutých skratiek, znamená, že dotýčny nastúpil na uvedenom mieste v danej pozícii a bol tam až do roku, ktorý sa uvádza za ním, ako nástup na nové miesto. Čas, počas ktorého nepôsobil príslušný kňaz v duchovnej správe označuje skratka m. p. ako mimo pastorácie. Odchod na odpočinok sa označuje skratkou n. o., čo znamená na odpočinku. Všetky údaje boli čerpané z dotazníkov, ktoré rozposlal Spolok svätého Vojtecha prostredníctvom Ordinariátov všetkým farským úradom.³⁶

Po dlhom období bol vydaný v roku 1992 opäť samostatný Schematizmus Spišskej diecézy. Obsahuje štatistické údaje pochádzajúce z hlásení správcov farností k návšteve Ad limina podľa posledného sčítania ľudu v roku 1991, ako aj údaje z hlásení pre pápežskú ročenku a z materiálov biskupského úradu.³⁷ Má mäkkú väzbu a spolu 159 strán. Obsahuje nasledovné údaje: zriadenie Spišského biskupstva na stranách 3 – 4, prehľad spišských biskupov na stranách 5 – 12, poradie spišských biskupov na strane 13, poradie správcov diecézy v rokoch 1950 – 1989 na strane 13, cirkevná hierarchia na stranách 14 – 21 – rímsky veľkňaz, apoštolská nunciatura v ČSFR (adresa), metropolita Slovenska, diecézny biskup (telefón), generálny vikár, riaditeľ biskupského úradu, tajomník biskupského úradu (telefón), biskupský úrad (telefón, telefax, poštové smerovacie číslo, ekonómky, domácnosť (kongr.), predstavená, správca), diecézna kňazská rada, zbor konzultorov, metropolitný tribunál – sudca, diecézny tribunál, pastoračná komisia, sekcia pastorácie mládeže, sekcia

³⁵ *Schématizmus slovenských katolíckych diecéz*. Bratislava: Spolok svätého Vojtecha, 1971, s. 5.

³⁶ *Schématizmus slovenských katolíckych diecéz*, s. 5.

³⁷ ZENTKO, Ján (zost.). *Schématizmus Spišskej diecézy 1992*, s. 2.

pastorácie rodín, katechetická komisia, liturgická komisia, členovia slovenskej liturgickej komisie, vydavateľstvo – tlačová komisia, cenzori, člen správneho výboru Spolku svätého Vojtecha v Trnave, diecézny zástupca pre masovokomunikačné prostriedky, člen redakčnej rady Katolíckych novín za Spišskú diecézu, člen rady pre ekumenizmus pri biskupskej konferencii Slovenska, pastorácia Rómov, komisia pre duchovnú hudbu pri slovenskej liturgickej komisii, subkomisie dekanátov pre pastoráciu problematických manželstiev – Spišská Nová Ves, Poprad, Stará Ľubovňa, Liptovský Mikuláš, Dolný Kubín, kňazský seminár Jána Vojaššáka na stranách 21 – 26 – telefóny, telefax, poštové smerovacie číslo, rektor, vicerektor, prefekti, špirituáli, samostatný odborný referent, učtáreň, vedúca kuchyne, správca, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského Bratislava – Teologický inštitút Spišské Podhradie – Spišská Kapitula – prednášatelia, poslucháči denného štúdia podľa jednotlivých ročníkov (1. – 6. ročník), členenie diecézy na dekanáty na strane 27, dekanát Spišská Nová Ves a k nemu prislúchajúce farnosti s jednotlivými filiálkami na stranách 28 – 42, dekanát Dolný Kubín a jemu prislúchajúce farnosti so svojimi filiálkami na stranách 43 – 56, dekanát Liptovský Mikuláš a k nemu prislúchajúce farnosti s jednotlivými filiálkami na stranách 57 – 74, dekanát Poprad a jemu prislúchajúce farnosti so svojimi filiálkami na stranách 75 – 91, dekanát Stará Ľubovňa a k nemu prislúchajúce farnosti s jednotlivými filiálkami na stranách 92 – 96, zoznam kňazov v tom čase pôsobiacich v pastorácii v rámci diecézy na stranách 97 – 135, kňazi na dôchodku a účinkujúci ako výpomocní duchovní na stranách 136 – 147, nekrológ kňazov Spišskej diecézy z rokov 1987 – 1991, adresár na stranách 151 – 159 – Vatikánsky rozhlas, Slovenská katolícka tlačová služba, Slovenská katolícka charita, Spišská slovenská katolícka charita, Spolok svätého Vojtecha, cirkevné školy (adresy, poštové smerovacie čísla, telefóny), biskupské úrady (adresy, poštové smerovacie čísla, telefóny), zoznam reholí a kongregácií pôsobiacich na Slovensku (adresy, mená predstavených).

V súčasnosti jednotlivé diecézy z času na čas vydávajú schematizmy v knižnej, teda tlačenej podobe, ale majú ich zverejnené aj na svojich internetových stránkach. Okrem toho na internete jestvuje aj niekoľko neoficiálnych schematizmov.³⁸ Naposledy boli Schematizmy Spišskej diecézy knižne vydané v roku 2005,³⁹ 2010⁴⁰ a v roku 2017. Práve v Schematizme z roku 2017 boli prvýkrát použité fotografie farských kostolov a jednotlivých kňazov, ako i vyobrazené erby pri tých duchovných, ktorí si ich dali vyhotoviť. V časti, ktorá je venovaná jednotlivým kňazom v pastorácii, sa pri každom uvádzajú jeho dovtedajšie pôsobiská, ale i poštová adresa farského úradu, kde aktuálne pôsobí, jeho telefónne číslo a emailová adresa. Pri jednotlivých farnostiach sú uvedené patrocíniá farského i filiálnych kostolov s udaním roku ich postavenia a stručným zoznamom kňazov, ktorí tam doteraz pôsobili.⁴¹ V súčasnosti je na internete zverejnený Schematizmus Spišskej diecézy, rozdelený podľa dekanátov, ktorý sa neustále aktualizuje.⁴² Okrem toho jestvuje Historický

³⁸ *Schematizmy*. [online] Dostupné na internete:<<http://www.knazi.sk/schematizmy/>>.

³⁹ HUDÁK, Ján (zost.). *Schematizmus Spišskej diecézy 2005*. Spišské Podhradie: Biskupský úrad, 2005.

⁴⁰ *Schematizmus Spišskej diecézy 2010*. Spišská Kapitula: Biskupský úrad, 2011.

⁴¹ MAJCHER, Peter – SVITEK, Jozef – ANDERÁK, Jozef – MITURA, Patrik – ONDREK, František (zost.). *Schematizmus Spišskej diecézy 2017*. Spišská Kapitula: Biskupský úrad, 2017.

⁴² *Spišská diecéza*. [online] Dostupné na internete:<<http://schematizmus.kapitula.sk/>>.

schematizmus Spišskej diecézy, rozdelený do dvoch častí, v ktorom sú uvedení jednotliví kňazi Spišskej diecézy od roku 1848 až do roku 1999. Stručne sú tam zaznamenané konkrétne miesta a doba pôsobenia v nich, ale i dátum a miesto narodenia, kňazskej vysviacky a úmrtia.⁴³

Zachované spišské a ostrihomské schematizmy v niektorých knižniciach a archívoch

Dodnes sa nám zachovala veľká časť týchto schematizmov, hoci niektoré z jednotlivých ročníkov a vydaní sú v súčasnosti jedinými zachovanými exemplármi a dokonca dodnes nevieme s určitosťou povedať, ktoré ročníky boli vydané, ale do dnešných čias sa nezachovali. Je však možné, že viaceré z nich sa nachádzajú i v súkromnom vlastníctve niektorých osôb. Napriek ich roztrúsenosti sú zachované viaceré celky. Väčšina zo zachovaných spišských schematizmov je uchovávaná v Biskupskom archíve v Spišskej Kapitule a Štátnom archíve v Levoči, kde sú dostupné k štúdiu pre bádateľov. Podobne je to i u ostatných nižšie uvedených knižníc a archívov na Slovensku, v Maďarsku i Rakúsku, z ktorých Metropolitná arcibiskupská knižnica v Ostrihome a Rakúska národná knižnica vo Viedni dokonca voľne sprístupnili schematizmy v elektronickej podobe na internete.

Na webovej stránke Metropolitnej arcibiskupskej knižnice v Ostrihome sa nachádzajú Schematizmy Ostrihomskej arcidiecézy, v ktorých sa nachádzajú farnosti Spišského prepoštstva. Uvedené schematizmy pochádzajú z rokov 1647 (existuje pôvodný rukopis, ale aj súčasné nové vydanie z roku 2014), 1763, 1764, 1765, 1766, 1767, 1768, 1769, 1770, 1771, 1772, 1773, 1774, 1775, 1776.⁴⁴ V nasledujúcich rokoch sa už farnosti Spišského prepoštstva v ostrihomských schematizmoch nenachádzajú, keďže bolo v tom čase založené Spišské biskupstvo ako nezávislý správny celok od Ostrihomskej diecézy.

Maďarský národný archív v Budapešti uchováva Schematizmy Spišskej diecézy z rokov 1811, 1820, 1826, 1827, 1828, 1829, 1830, 1831, 1832, 1833, 1834, 1835, 1836, 1837, 1838, 1839, 1840, 1841, 1842, 1843, 1844, 1845, 1846, 1847, 1848, 1852, 1854, 1860, 1862, 1864, 1866, 1870, 1872, 1881, 1885, 1891, 1894, 1896, 1897, 1902, 1904, 1905, 1906, 1908, 1909, 1911, 1913.⁴⁵

Maďarská národná Széchényiho knižnica v Budapešti uchováva Schematizmy Spišskej diecézy z rokov 1787, 1796,⁴⁶ 1803, 1806, 1810, 1811, 1812, 1813, 1814, 1815, 1816, 1817, 1818, 1819, 1820, 1821, 1822, 1823, 1824, 1825, 1826, 1827, 1828, 1829, 1830, 1831, 1832, 1833, 1834, 1835, 1836, 1837, 1838, 1839, 1840, 1841, 1842, 1843, 1844, 1845, 1846, 1847, 1848, 1850, 1852, 1854, 1856, 1858, 1860, 1862, 1864, 1866, 1870, 1874, 1878, 1880, 1882, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1889, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1896,

⁴³ HAMRÁČEK, Peter. *Historický schematizmus Spišskej diecézy A – K*. Diplomová práca. Spišské Podhradie: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 1997; HROMJÁK, Ľuboslav. *Historický schematizmus Spišskej diecézy II. L – Ž*. Rukopis. Spišská Kapitula, 1999.

⁴⁴ *Schematismusok*. [online] Dostupné na internete: <<http://www.bibliotheca.hu/schematismus/index.html>>.

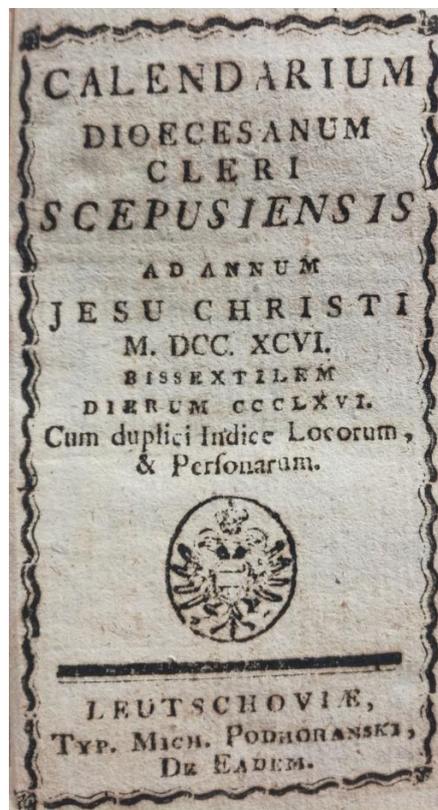
⁴⁵ *Sematizmusok*. [online] Dostupné na internete: <http://mnl.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/konyvtar/ajanlo/sematizmusok_html>.

⁴⁶ *Bibliotheca nationalis Hungariae*. [online] Dostupné na internete: <http://nektar.oszk.hu/peldinfo_spring/peldinfo.htm?id=2840672&language=hu&view=1>.

1897, 1898, 1899, 1900, 1901, 1902, 1903, 1904, 1905, 1906, 1907, 1908, 1909, 1911, 1913, 1916.⁴⁷

Rakúska národná knižnica vo Viedni uchováva Schematizmy Spišskej diecézy z rokov 1811, 1812, 1821, 1822, 1823, 1824, 1825, 1827, 1828, 1829, 1830, 1831, 1832, 1833, 1834, 1835, 1836, 1837, 1838, 1839, 1841, 1843, 1856.

Slovenská národná knižnica v Martine uchováva Schematizmy Spišskej diecézy z rokov 1819, 1821, 1823, 1829, 1835, 1836, 1837, 1839, 1840, 1841, 1842, 1843, 1844, 1845, 1846, 1847, 1848, 1850, 1852, 1854, 1856, 1858, 1860, 1862, 1864, 1868, 1870, 1874, 1876, 1878, 1882, 1885, 1887, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1896, 1897, 1898, 1899, 1902, 1906, 1907, 1908, 1909, 1913, 1916, 1924, 1928, 1932, 1936, 1940, 1944, 1948, 1971, 1978, 1992, 1996, 2010, 2017.⁴⁸

Titulná strana Kalendára duchovenstva Spišskej diecézy z roku 1796, ktorej súčasťou je Schematizmus duchovenstva Spišskej diecézy

⁴⁷ Bibliotheca nationalis Hungariae. [online] Dostupné na internete: <http://nektar.oszk.hu/peldinfo_spring/peldinfo.htm?id=2840673&language=hu&view=1>.

⁴⁸ Slovenská národná knižnica. Online katalóg. [online] Dostupné na internete: <https://chamo.kis3g.sk/search/query?term_1=Schematismus+Scepusiensis&theme=snk>.

Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka v Spišskej Kapitule uchováva Schematizmy Spišskej diecézy z rokov 1901, 1920, 1924, 1928, 1932, 1936, 1940, 1944, 1948, 1971, 1978, 1992, 1995, 1996, 2005, 2010⁴⁹ a Historický schematizmus Spišskej diecézy I.⁵⁰

Archív Biskupského úradu v Spišskej Kapitule uchováva Schematizmy Spišskej diecézy z rokov 1805, 1811, 1813, 1816, 1817, 1822, 1823, 1825, 1830, 1833, 1838, 1839, 1852, 1856, 1860, 1862, 1864, 1870, 1872, 1876, 1880, 1881, 1882, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1896, 1897, 1898, 1899, 1900, 1902, 1903, 1904, 1905, 1906, 1907, 1908, 1909, 1911, 1913, 1916, 1920, 1924, 1928, 1932, 1936, 1940, 1944, 1948, 1971, 1978, 1992, 1996, 2005, 2010, 2017.

Štátny archív v Levoči uchováva Schematizmy Spišskej diecézy z rokov 1812, 1815, 1819, 1820, 1821, 1822, 1828, 1830, 1832, 1836, 1837, 1839, 1840, 1843, 1845, 1852, 1856, 1860, 1864, 1868, 1874, 1878, 1880, 1881, 1882, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1896, 1897, 1898, 1899, 1900, 1901, 1902, 1903, 1904, 1905, 1906, 1907, 1908, 1909, 1911, 1913, 1916, 1920, 1924, 1928, 1932, 1936, 1940, 1944, 1948, 1992, 1996.

Knižnica Spišského múzea v Levoči uchováva Schematizmus Spišskej diecézy z roku 1992.

Spišská knižnica v Spišskej Novej Vsi uchováva Schematizmus Spišskej diecézy z roku 1992.⁵¹

Knižnica Múzea Spiša v Spišskej Novej Vsi uchováva Schematizmy Spišskej diecézy z rokov 1883, 1890, 1892, 1894, 1898, 1936, 1992.

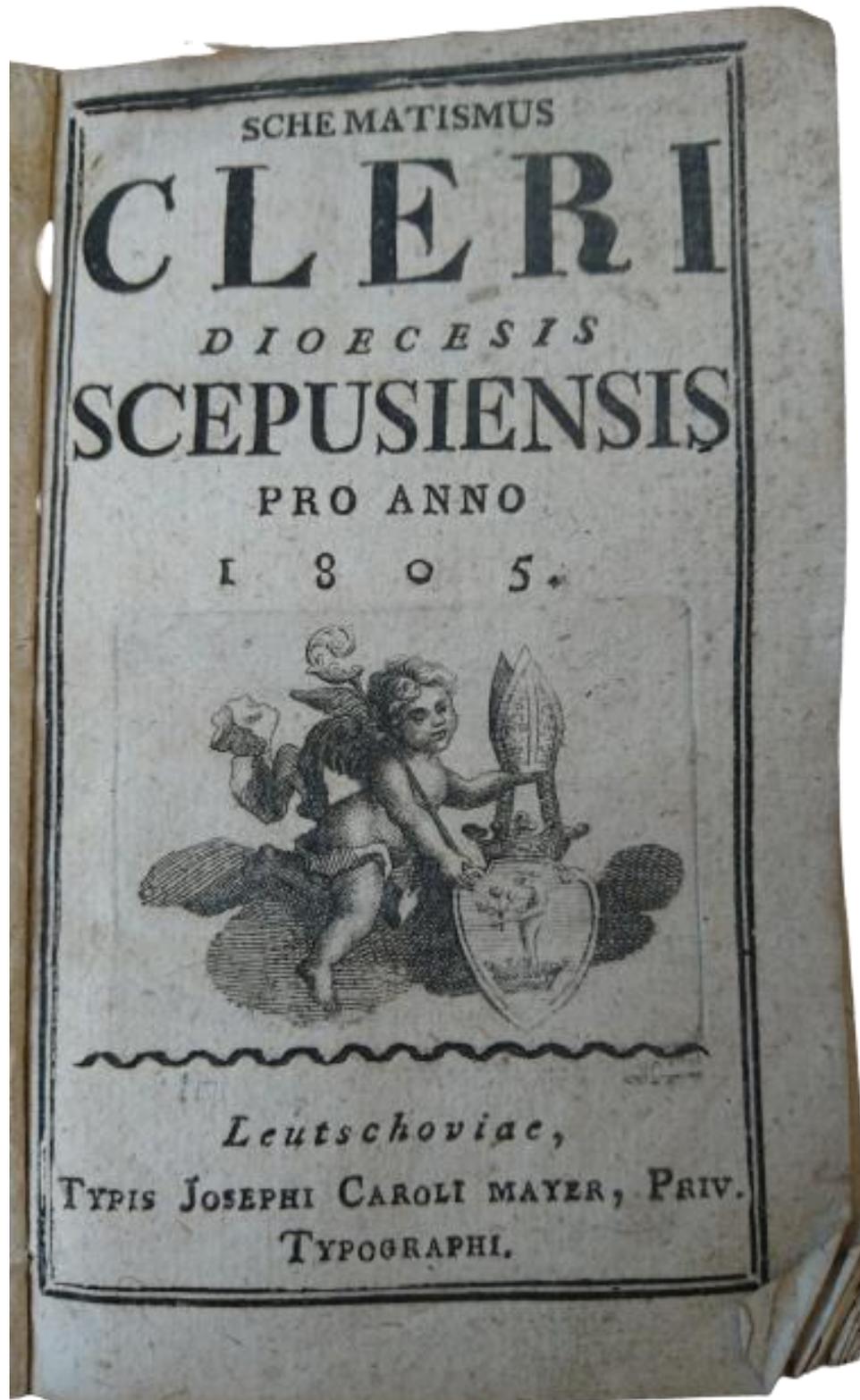
Knižnica Podtatranského múzea v Poprade uchováva Schematizmy Spišskej diecézy z rokov 1899, 1903, 1904, 1906, 1907, 1908, 1909, 1911.

Štátny archív v Poprade – Spišskej Sobote uchováva Schematizmy Spišskej diecézy z rokov 1822, 1903, 1992, 2005, 2010.

⁴⁹ *Univerzitná knižnica Katolíckej univerzity v Ružomberku. Pracovisko Spišské Podhradie. Online katalóg.* [online] Dostupné na internete:<https://chamo.kis3g.sk/search/query?term_1=Schematismus+Scepusiensis&theme=kuruktsp>.

⁵⁰ *Univerzitná knižnica Katolíckej univerzity v Ružomberku. Pracovisko Spišské Podhradie. Online katalóg.* [online] Dostupné na internete:<https://chamo.kis3g.sk/search/query?term_1=Historick%C3%BD+schematizmus&theme=kuruktsp>.

⁵¹ *Spišské kultúrne centrum a knižnica. Online katalóg.* [online] Dostupné na internete:<<https://snv.tritius.sk/search?field=0&q=%22Schematismus+Spi%C5%A1skej+diec%C3%A9zy%22&area=-1>>.

Titulná strana Schematizmu Spišskej diecézy z roku 1805

Univerzitná knižnica v Bratislave uchováva Schematizmy Spišskej diecézy z rokov 1815, 1816, 1821, 1822, 1823, 1825, 1826, 1827, 1829, 1830, 1831, 1832, 1833, 1834, 1835, 1837, 1838, 1839, 1840, 1841, 1842, 1850, 1854, 1858, 1860, 1862, 1864, 1868, 1870, 1884,

1885, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1896, 1897, 1898, 1900, 1901, 1902, 1903, 1904, 1905, 1906, 1907, 1908, 1909, 1911, 1913, 1916, 1920, 1924, 1928, 1932, 1936, 1940, 1944, 1971, 1978, 1992, 2010, 2017.⁵²

Knižnica Pamiatkového úradu Slovenskej republiky v Bratislave uchováva Schematizmus Spišskej diecézy z roku 1920.⁵³

Archív Arcibiskupského úradu v Košiciach uchováva Schematizmy Spišskej diecézy z rokov 1876, 1897, 1902, 1904, 1905, 1911, 1924, 1940, 1944, 1948, 1971, 1978.

Knižnica Centra spirituality Východ – Západ Michala Lacka v Košiciach uchováva Schematizmy Spišskej diecézy z rokov 1924, 1940, 1944, 1971, 1978.

Štátna vedecká knižnica v Košiciach uchováva Schematizmy Spišskej diecézy z rokov 1816, 1819, 1850, 1882, 1948, 1971, 1992, 2010⁵⁴ a Historický schematizmus Spišskej diecézy I. – II.⁵⁵

Verejná knižnica Jána Bocatia v Košiciach uchováva Schematizmy Spišskej diecézy z rokov 1811, 1821, 1822, 1845, 1854, 1886, 1887, 1888, 1903.⁵⁶

Univerzitná knižnica Katolíckej univerzity v Ružomberku uchováva Schematizmy Spišskej diecézy z rokov 1940, 1971, 1978, 1992, 1996, 2005, 2017.⁵⁷

Zachované Schematizmy Spišskej diecézy sú zároveň dokladom bohatej tlačiarenskej činnosti tej doby, keďže sa na ich vydávaní podieľali postupne viacerí kníhtlačiari a ich vtedajšie pravidelné vydania sú dodnes neprekonané svojou dokumentačnou a výpovednou hodnotou o stave Katolíckej cirkvi tej doby na Spiši. Uvedené schematizmy mnohokrát nabádajú k ďalšiemu hlbšiemu skúmaniu konkrétnych farností a napomáhajú k objavovaniu kresťanských koreňov tohto regiónu. Vracat' sa k nim neustále je preto nielen potrebné, ale priam žiaduce. Spišské schematizmy vynikajú svojou praktickosťou, usporiadanosťou, dôkladnosťou, ale zároveň i jednoduchosťou a prehľadnosťou. Sú dokladom odhodlania a činorodosti Katolíckej cirkvi aj v neľahkých časoch. Vždy to záviselo od finančných možností biskupstva a rôznych ďalších okolností. Takto sa snažila biskupská kúria napomôcť kňazskému stavu v mnohokrát neľahkej pastoračnej službe. Možno tu teda vidieť snahu o postupné zdokonaľovanie cirkevnej správy na Spiši, ktorú sprevádzalo národné, kultúrne a duchovné napredovanie povedomia kňazov i veriacich. V prvej polovici 20. storočia však časť spišských farností prešla pod právomoc poľského kléru, keďže časť

⁵² *Univerzitná knižnica v Bratislave. Katalóg.* [online] Dostupné na internete: <https://chamo-ukb.kis3g.sk/search/query?term_1=Schematismus+Scepusiensis&theme=ukb>.

⁵³ *Knižnica Pamiatkového úradu SR. Online katalóg.* [online] Dostupné na internete: <<https://eoisarch.pamiatky.gov.sk/?fn=resultform&rankfield=true>>.

⁵⁴ *Štátna vedecká knižnica v Košiciach. Online katalóg.* [online] Dostupné na internete: <<https://sclib.svkk.sk/sck01/Search/Results?lookfor=Schematismus+Scepusiensis&type=AllFields>>.

⁵⁵ *Štátna vedecká knižnica v Košiciach. Online katalóg.* [online] Dostupné na internete: <<https://sclib.svkk.sk/sck01/Search/Results?lookfor=Historick%C3%BD+schematismus+Spi%C5%A1skej+diec%C3%A9zy&type=AllFields&limit=20>>.

⁵⁶ *Verejná knižnica Jána Bocatia. Online katalóg.* [online] Dostupné na internete: <<https://opac.vkjb.sk/Carmen/sk/results?d=18&f=&p=1&q=Schematismus+Scepusiensis&s=relevance&sw=SMART&t=GOOGLE&w=ALL&wd=>>>.

⁵⁷ *Univerzitná knižnica Katolíckej univerzity v Ružomberku. Online katalóg.* [online] Dostupné na internete: <https://chamo.kis3g.sk/search/query?term_1=Schematismus+Scepusiensis&theme=kuruk>.

územia Spiša pripadla Poľsku. Napriek tomu, počet farností, kňazov a veriacich Spišskej diecézy neskôr ešte vzrástol.

Chronologický zoznam dosiaľ známych spišských schematizmov a ostrihomských schematizmov s údajmi o spišských farnostiach

Nomina, cognomina, dignitates et beneficia totius cleri sub jurisdictione et dioecesi illustrissimi ac reverendissimi principis ac domini domini Georgii Lippay de Zombor, archiepiscopi Strigoniensis etc. existentis 1647.

BOJTOS, Anita. *Az első esztergomi főegyházmegyei sematizmus 1647.* Budapest: Mika Sándor Egyesület, 2014. ISBN 978-963-89995-0-4.

Calendarium archi-dioecesanum cleri Strigoniensis ad annum Jesu Christi M. DCC. LXIII. Tyrnaviae: Typis Collegii Academici S. Jesu, 1763.

Calendarium archi-dioecesanum cleri Strigoniensis ad annum Jesu Christi M. DCC. LXIV. Tyrnaviae: Typis Collegii Academici S. Jesu, 1764.

Calendarium archi-dioecesanum cleri Strigoniensis ad annum Jesu Christi M. DCC. LXV. Tyrnaviae: Typis Collegii Academici S. Jesu, 1765.

Calendarium archi-dioecesanum cleri Strigoniensis ad annum Jesu Christi M. DCC. LXVI. Tyrnaviae: Typis Collegii Academici S. Jesu, 1766.

Calendarium archi-dioecesanum cleri Strigoniensis ad annum Jesu Christi M. DCC. LXVII. Tyrnaviae: Typis Collegii Academici S. Jesu, 1767.

Calendarium archi-dioecesanum cleri Strigoniensis ad annum Jesu Christi M. DCC. LXVIII. Tyrnaviae: Typis Collegii Academici S. Jesu, 1768.

Calendarium archi-dioecesanum cleri Strigoniensis ad annum Jesu Christi M. DCC. LXIX. Tyrnaviae: Typis Collegii Academici S. Jesu, 1769.

Calendarium archi-dioecesanum cleri Strigoniensis ad annum Jesu Christi M. DCC. LXX. Tyrnaviae: Typis Collegii Academici S. Jesu, 1770.

Calendarium archi-dioecesanum cleri Strigoniensis ad annum Jesu Christi M. DCC. LXXI. Tyrnaviae: Typis Collegii Academici S. Jesu, 1771.

Calendarium archi-dioecesanum cleri Strigoniensis ad annum Jesu Christi M. DCC. LXXII. Tyrnaviae: Typis Collegii Academici S. Jesu, 1772.

Calendarium archi-dioecesanum cleri Strigoniensis ad annum Jesu Christi M. DCC. LXXIII. Tyrnaviae: Typis Collegii Academici S. Jesu, 1773.

Calendarium archi-dioecesanum cleri Strigoniensis ad annum Jesu Christi M. DCC. LXXIV. Typis Tyrnaviensibus, 1774.

Calendarium archi-dioecesanum cleri Strigoniensis ad annum Jesu Christi M. DCC. LXXV. Typis Tyrnaviensibus, 1775.

Calendarium archi-dioecesanum cleri Strigoniensis ad annum Jesu Christi M. DCC. LXXVI. Typis Tyrnaviensibus, 1776.

Calendarium dioecesanum cleri Scepusiensis ad annum Jesu Christi M. DCC. LXXXVII. Leutschoviae: Typis Podhoranskianis, 1787.

Calendarium dioecesanum cleri Scepusiensis ad annum Jesu Christi M. DCC. XCVI. Leutschoviae: Typ. Mich. Podhoranski, 1796.

Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno 1800. Cassoviae 1800.

Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno 1801. Cassovia: Typis Francisci Landerer de Fűskút, 1801. In HRADSZKY, Josephus. *Additamenta ad initia progressus ac praesens status capituli ad sanctum Martinum E. C. de monte Scepusio.* Szepesváralja: Typis Dionysii Buzás, 1903 – 1904.

Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno 1802.

Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno 1803. Leutschoviae: Typis Josephi Caroli Mayer 1803.

Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno 1804. Leutschoviae: Typis Josephi Caroli Mayer, 1804.

Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno 1805. Leutschoviae: Typis Josephi Caroli Mayer, 1805.

Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno 1806. Cassovia: Typis Ex Typographia Ellingeriana, 1806.

Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno 1810. Cassovia: Typis Stephani Ellinger, 1810.

Schematismus venerabilis cleri dioecesis Scepusiensis pro anno MDCCCXI. Typis Josephi Mayer, 1811.

Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno MDCCCXII. Leutschoviae: Typis Podhoránszkianis, 1812.

Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno MDCCCXIII. Leutschoviae: Typis Podhoránszkianis, 1813.

Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno MDCCCXIV. Leutschoviae: Typis Podhoránszkianis, 1814.

Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno 1815. Leutschoviae: Typis Podhoránszkianis, 1815.

Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno 1816. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1816.

Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno 1817. Cassovia: Typis Stephani Ellinger, 1817.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1818. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1818.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1819. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1819.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1820. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1820.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1821. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1821.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1822. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1822.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1823. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1823.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1824. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1824.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1825.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1825.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato M. DCCC. XXVI. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1826.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato M. DCCC. XXVII. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1827.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato M. DCCC. XXVIII. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1828.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato M. DCCC. XXIX. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1829.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MDCCCXXX. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1830.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato M. DCCC. XXXI. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1831.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato M. DCCCXXXII. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1832.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1833.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1833.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1834.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1834.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1835.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1835.

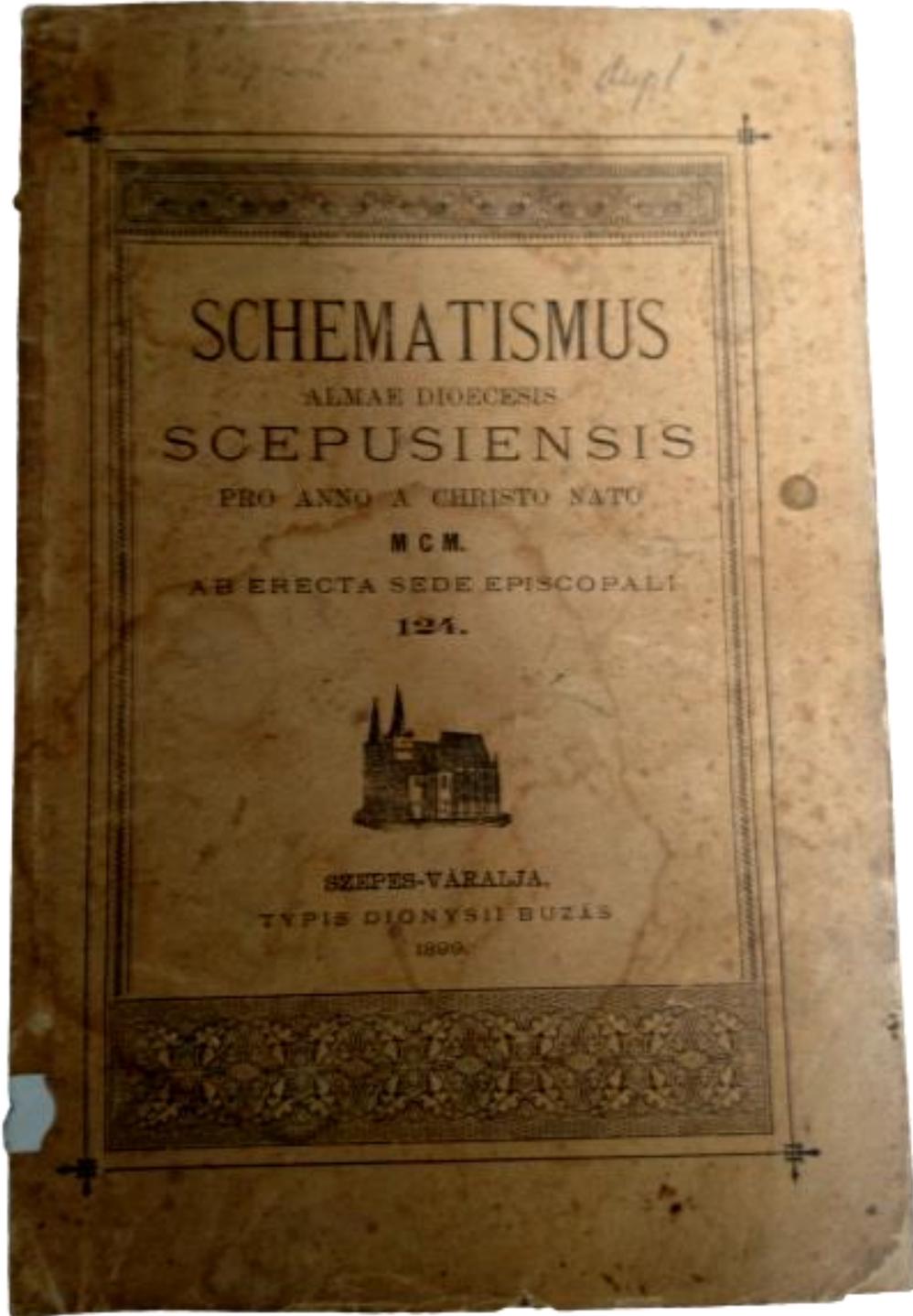
Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1836.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1836.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MDCCCXXXVII. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1837.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1838.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1838.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1839.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1839.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1840.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1840.

Obálka Schematismu Spišskej diecézy z roku 1900

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1841.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1841.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1842.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1842.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1843.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1843.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1844.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1844.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1845.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1845.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1846.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1846.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1847.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1847.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1848.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1848.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1850.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1850.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1852.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1852.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1854.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1854.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1856.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1856.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1858.
Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1858.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato bissextili 1860. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1860.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato bissextili 1862. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1862.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1864 qui est bissextilis. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1864.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno 1866. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1866.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno 1868. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1868.

Schematismus venerabilis cleri Scepusiensis pro anno a Christo nato 1870. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1870.

Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato 1872 qui est bissextilis. Leutschoviae: Typis Joannis Werthmüller, 1872.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno saeculari MDCCCLXXVI. qui est bissextilis. Igloviae: Soc. typographicae, 1876.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno saeculari MDCCCLXXVIII. 1878.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno saeculari MDCCCLXXX. 1880.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno saeculari MDCCCLXXXI. Budapestini: Typis Instituti Hunyadi Mátyás, 1881.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno saeculari MDCCCLXXXII.
Leutschoviae: Typis Jos. Th. Reiss, 1882.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno saeculari MDCCCLXXXIII.
Leutschoviae: Typis Jos. Th. Reiss, 1883.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno saeculari MDCCCLXXXIV.
Leutschoviae: Typis Jos. Th. Reiss, 1884.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MDCCCLXXXV.
Leutschoviae: Typis Jos. Th. Reiss, 1885.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MDCCCLXXXVI.
Leutschoviae: Typis Jos. Th. Reiss, 1886.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MDCCCLXXXVII.
Leutschoviae : Typis Jos. Th. Reiss, 1887.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MDCCCLXXXVIII.
Szepesváraljæ : Typographiae Episcopalis, 1888.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MDCCCLXXXVIX.
Szepesváraljæ : Typographiae Episcopalis, 1889.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MDCCCXC. Szepes-
Váralja : Typographiae Episcopalis, 1890.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo MDCCCXCI. Szepes-Váralja:
Typis Dionysii Buzás, 1891.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo MDCCCXCII. Szepes-Váralja:
Typis Dionysii Buzás, 1892.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo MDCCCXCIII. Szepes-
Váralja: Typis Dionysii Buzás, 1893.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MDCCCXCIV. Szepes-
Váralja: Typis Dionysii Buzás, 1894.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MDCCCXCVI. Szepes-
Váralja: Typis Dionysii Buzás, 1895.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MDCCCXCVII. Szepes-
Váralja: Typis Dionysii Buzás, 1896.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MDCCCXCVIII. Szepes-
Váralja: Typis Dionysii Buzás, 1897.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MDCCCXCIX. Szepes-
Váralja: Typis Dionysii Buzás, 1898.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCM. Szepes-Váralja:
Typis Dionysii Buzás, 1899.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCM I. Szepes-Váralja:
Typis Dionysii Buzás, 1901.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCM III. Szepesváralja:
Typis Dionysii Buzás, 1902.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCM III. Szepesváralja:
Typis Dionysii Buzás, 1903.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMIV. Szepesváralja: Typis Dionysii Buzás, 1904.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMV. Szepesváralja: Typis Dionysii Buzás, 1905.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMVI. Szepesváralja: Typis Dionysii Buzás, 1906.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMVII. Szepesváralja: Typis Dionysii Buzás, 1907.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMVIII. Szepesváralja: Typis Dionysii Buzás, 1908.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMIX. Szepesváralja: Typis Dionysii Buzás, 1909.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMXI. Szepesváralja: Typis Dionysii Buzás, 1911.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMXIII. Szepesváralja: Typis Dionysii Buzás, 1913.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMXVI. Igló: Typis Julii Telléry, 1916.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMXX. Trnava: Leo, 1920.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMXXIV. Ružomberok: Lev, 1924.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMXXVIII. Ružomberok: Lev, 1928.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMXXXII. Ružomberok: Lev, 1932.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMXXXVI. Ružomberok: Lev, 1936.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMXL. Ružomberok: Lev, 1940.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMXLIV. Ružomberok: Lev, 1944.

Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMXLVIII. Ružomberok: Lev, 1948.

Schématizmus slovenských katolíckych diecéz. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1971.

Schématizmus slovenských katolíckych diecéz. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1978.

ZENTKO, Ján (zost.). *Schématizmus Spišskej diecézy 1992.* Spišské Podhradie: Biskupský úrad, 1992. ISBN 80-7142-007-7.

OLEKŠÁK, Peter. *Schématizmus Spišskej diecézy 1995.* Diplomová práca. Spišské Podhradie: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komen-ského, 1995.

HUDÁK, Ján (red.). *Schématizmus Spišskej diecézy 1996.* Spišské Podhradie: Biskupský úrad, 1996.

Celoslovenský schematizmus. Prešov: Michal Vaško, 1996. ISBN 80-7165-076-5.

HAMRÁČEK, Peter. *Historický schematizmus Spišskej diecézy A – K*. Diplomová práca. Spišské Podhradie: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 1997.

HROMJÁK, Ľuboslav. *Historický schematizmus Spišskej diecézy II. L – Ž*. Rukopis. Spišská Kapitula, 1999.

HUDÁK, Ján (zost.). *Schematizmus Spišskej diecézy 2005*. Spišské Podhradie: Biskupský úrad, 2005.

Schematizmus Spišskej diecézy 2010. Spišská Kapitula: Biskupský úrad, 2011. ISBN 978-80-970657-2-0.

MAJCHER, Peter – SVÍTEK, Jozef – ANDERÁK, Jozef – MITURA, Patrik – ONDREK, František (zost.). *Schematizmus Spišskej diecézy 2017*. Spišská Kapitula: Biskupský úrad, 2017. ISBN 978-80-89602-69-8.

Adresa autora:

ThLic. Andrej ŠVAREK, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: andrej.skvarek@gmail.com

Matěj Procházka (1811 – 1889) – his Apologetic Work and “Labour Question”

Veronika Řebáková

Matěj Procházka (1811 – 1889) – jeho apologetické dílo a “dělnická otázka”

Abstract: The third study in this periodical about Matěj Procházka (1811 – 1889) and his legacy deals with the author’s apologetic work in a broad sense. In his numerous treatises, this priest and catechist responded to the realities of the changing society and to the challenges of the materialistic worldview and scientific research of the second half of the 19th century. Concretely, we will pay attention to his presentation of the Catholic Church and her relationship to other churches, the State and the society. Then we focus on two fields of knowledge and life in which, in our opinion, our author bequeathed a remarkable legacy. These are his dialogue with the natural sciences and his work on the labour question.

Keywords: 19th century, apologetics, Czech Catholic theology, Darwinism, fundamental ecclesiology, labour question, Matěj Procházka, natural sciences

Introduction

Father Matěj Procházka was an influential and highly important figure of Czech national and ecclesiastical life in Moravia in the 19th century. He was born in Brtnice near Jihlava in 1811. After ordination to the priesthood in 1834, he served in different Czech and German speaking parishes of Brno diocese for the next sixteen years, mostly in those that were affected by the industrial revolution. The consequences of the Year of Revolution (1848/1849) and the change of his ministry to that of a secondary school teacher and catechist in 1850 gave him space for other activities. From then on, he lived in Brno centre for nearly forty years while working and being involved in the Czech national revival, in Catholic associations, education, and especially, publishing. His linguistic talent permeated his work as a writer, editor, and translator. Procházka’s literary works were very numerous. He died in 1889.

Our first study¹ focused on Matěj Procházka's biography and his "second life", i.e., his importance for his contemporaries and subsequent generations. Our second article² dealt with a part of his literary work. It was presented as a multi-faceted portrait which illustrated Procházka as a linguist and revivalist, historian and theologian, priest and confessor. Especially, we dwelt on his contribution to the Czech language, the Church, national history and ascetics. In this new study, we intend to complete the presentation of Procházka's literary legacy, and will analyse and evaluate his apologetic work.

Section one is an introduction to the following sections. It will sketch the basic characteristics of apologetics as a theological discipline in the 19th century and map Procházka's apologetic work in general. The second section, "Fundamental Ecclesiology", will clarify the image or self-presentation of the Catholic Church in relation to other churches, the state and society. Section three will take us into the field of natural sciences. We will focus on the meeting points between their new discoveries, hypotheses and theories on the one hand, and the Christian faith on the other. The last section will summarise with Procházka's contribution to the so-called "labour question".

I. Procházka's Apologetic Work in General and its Historical Context

In the 19th century, apologetics³ was one of the most fruitful theological disciplines in both Catholic and Protestant churches. Its task was to explain and justify Christian belief confronted by mundane realities and thinking, and to present the excellence of the Church throughout the course of history and in the present-day. Especially in the second half of the 19th century, theologians faced new realities which challenged them and enlarged their field of interest. These new burning questions were those of civil rights and freedoms, liberalisation of the trade, rampant social impact of the industrial revolution, spreading of various atheistic and materialistic worldviews and ideologies,⁴ and new hypotheses and theories in natural sciences. Theologians responded ambiguously, with different emphases. Some wanted Christianity and Catholicism to be the guarantor of the previous order, unity, and discipline of the society. Some emphasised that Christianity can assist progress and is the guarantor of true freedom and human wellbeing. What was the response of the Catholic magisterium? Popes Gregory XVI (1831 – 1846) and Pius IX (1846 – 1878) stood rather on a defensive position. In addition, the First Vatican Council (1869 – 1870) stressed the position of the Roman bishop within the Catholic Church with its dogma of infallibility in faith, mores, discipline, and leadership. The pontificate of Leo XIII (1878 – 1903) brought a change. This pope faced social changes with considerable openness and courage.⁵

¹ ŘEHÁKOVÁ, Veronika. Matěj Procházka (1811 – 1889) Priest – Revivalist – Writer – Pedagogue. *Notitiæ historiæ ecclesiasticæ* 2019, roč. 8, č. 2, s. 50 – 68.

² ŘEHÁKOVÁ, Veronika. Matěj Procházka (1811 – 1889) Revivalist – Historian – Theologian. *Notitiæ historiæ ecclesiasticæ* 2020, roč. 9, č. 1, s. 40 – 64.

³ This discipline is nowadays called fundamental theology, which expresses a change in its method from apology to dialogue. During the second half of the 19th century, this name was used as an alternative to apologetics.

⁴ So called "practical atheism", in other words, life as if God does not exist, was not only the stance of the intellectuals but also of the proletariat who uprooted from their former ecclesial environment, did not find a new one in its place.

⁵ Cf. DULLES, Avery Cardinal. *A History of Apologetics*. Ignatius Press: San Francisco, 2005, s. 256, 260 – 261.

Matěj Procházka was a priest who engaged with and responded to the actual and practical problems and questions of the time. His apologetic work was broad and represented a very large field regarding the variety of topics as well as the number of treatises. As an author, he published articles in different periodicals over a long period, from 1850 until his death in 1889. In them, he deals with the place and importance of faith, religion, and the Church in the life of the individual, society, and humanity. Concretely, Procházka took a stand to different forms of godlessness or atheism, and towards other non-Catholic churches, and to new hypotheses in natural sciences and towards new social realities in the so-called “labour question”. Thus, his high level of activity in apologetics illustrates the European context of this discipline. In the following sections, we will demonstrate how open he was to new challenges and realities. The strategy he used reminds one sometimes of military tactics. According to the theme and the position of the engaged opponent, he used defence (the meaning of the word “apology”), negotiation or dialogue.⁶ The apologetic method or approach is also visible in Procházka’s other moral and ascetical works.

II. Fundamental Ecclesiology

In this section, we will deal with the identity of the Church and its place in society as presented in Procházka’s texts. We will try to respond to these questions: What is the image of the Church? What is its relationship to other churches, and to the temporal power and to the world?

Father Procházka was a son of his Church of his time, the true one in the Christian world.⁷ Yet, it did not keep him from calling members of other churches “his brothers” and having respect for their good deeds and thoughts.⁸ He was not alone in this, because his friend František Sušil (1804 – 1868) esteemed biblical translations by Czech Brethern and was in contact with an evangelical pastor.

One of Procházka’s long-term interests was so-called “unionism”, i.e. “holy struggle” in prayer for the return of the Orthodox Slav Christians to unity with the Catholics. This interest he shared with other members of Sušil’s circle (Sušilova družina)⁹ and also with other Catholics in the Habsburg Empire.¹⁰ The unionist idea was expressed in theological-historical symbols, such as Saints Cyril and Methodius and the Moravian

⁶ We do not identify the strategy of attack in his work.

⁷ Procházka wrote just one apology of Catholic teaching and practice against the churches that originated during the Reformation. PROCHÁZKA, Matěj. Obrana náboženství katolického proti úsudkům jiných věřících. *Hlas* 1850, roč. 2, č. 26, s. 102 – 103; č. 27, s. 105 – 107; č. 28, s. 109 – 111; č. 29, s. 113 – 114; č. 30, s. 117 – 119; č. 31, s. 121 – 122.

Here we can notice hierarchically differentiated types of conscience – after the Catholic one, there is Protestant, Jewish and pagan. PROCHÁZKA, Matěj. Zdalíž svědomí jest hlas boží? *Cyryll a Method* 1855, roč. 4, č. 45, s. 356.

⁸ Cf. PROCHÁZKA, Matěj. Obrana náboženství katolického proti úsudkům jiných věřících. *Hlas* 1850, roč. 2, č. 26, s. 102 – 103.

As we could already see in the previous article: ŘEHÁKOVÁ, Veronika. *Matěj Procházka (1811 – 1889) Revivalist – Historian – Theologian*, s. 44 – 45, 55, 58 – 60.

⁹ This circle of priests and laymen around the abovementioned professor was very active in ecclesial and national life, especially in Moravia during the second half of the 19th century.

¹⁰ The Slovenian bishop, Anton Martin Slomšek (1800 – 1862), founded a prayer fraternity established for this aim.

place of pilgrimage, Velehrad. The two brothers, missionaries to the Slavs, were a link between their original, Orthodox Church and the obedience to the Pope. Velehrad became a meeting point for Slav Christians from Europe on the occasions of Cyril and Methodius' millennia in the years 1863 (their arrival in Great Moravia), 1869 (Cyril's death) and 1885 (Methodius' death). The purpose was to remind Slavs of and to support their Christian identity and unity.¹¹ This was connected to the chosen role of the Czech nation as a mediator of reconciliation with the Eastern brothers in faith.¹²

In Procházka's time, in some European countries, the Catholic Church was slowly losing its influence on the society and the political position of the Papacy within the Papal States was being shaken. One response to this was a movement called "ultramontanism". It emphasised a centralisation of the Church and an authoritative position of the Papacy that would be independent of the control of temporal rulers and would have power over local bishops. While the Church was losing political power, it stressed an increase in its "spiritual" authority, as we could see in the dogma of infallibility voted for at the First Vatican Council.

One of the key arguments of apologetics, or more precisely, fundamental ecclesiology was a question of the supremacy of St. Peter and his successors, the bishops of Rome. Father Procházka follows this theme in his articles published in 1879 and 1880.¹³ He builds up his argument very thoroughly and in detail on biblical and historical foundations, and he shows what is the best relationship between the Church and temporal powers. These two should support each other. The papal throne is like a lamp that shines in the hearts of believers and on the thrones of temporal rules. This means that the Church is the most secure support of temporal government. On the other hand, Procházka was against any enslavement of the Church by temporal powers. In this we might recognise a principle of "unity of the throne and the altar", and with hindsight, see its disadvantages, e. g. lack of freedom of conscience and a danger of superficiality in the public religious ceremonies that were connected to all the state institutions. Secularisation and the separation of the Church from the State was denounced by the Magisterium. Pope Pius IX stated that mutual alliance and harmony between the Church and the state had always been considered as favourable and salvific.¹⁴

What is the image of the Church in Procházka's texts? Many of them describe the Catholic Church as a worldwide community with a visible head, like one fold with its supreme shepherd, bound together by one faith and one baptism. The Church is the "worldwide empire of God in which its main law is love". This kingdom of God on earth reflects a heavenly reality: as all believers have only one heavenly Father, so the earthly kingdom is

¹¹ Cf. PROCHÁZKA, Matěj. Potřeba smíru mezi východní a západní církví. *Časopis katolického duchovenstva* (= ČKD) 1879, roč. 20, sv. 2, s. 81 – 104.

¹² Cf. ŘEHÁKOVÁ, Veronika. *Matěj Procházka (1811 – 1889) Priest – Revivalist – Writer – Pedagogue*, s. 59.

¹³ PROCHÁZKA, Matěj. Potřeba smíru mezi východní a západní církví: primát sv. Petra. ČKD 1879, roč. 20, sv. 2, s. 81 – 104; sv. 3, s. 196 – 224; sv. 5, s. 351 – 377; sv. 6, s. 429 – 459; sv. 8, s. 575 – 601; ČKD 1880, roč. 21, sv. 1, s. 20 – 42; sv. 4, s. 255 – 276.

¹⁴ Pope Pius IX stated that mutual alliance and harmony between the Church and the State had always been seen as favourable and salvific. Cf. PIUS IX. *Quanta cura*, h. 3; PIUS IX. *Syllabus errorum*, par. 55.

Both documents see: *Quanta cura* [2019-05-08]. <<http://www.papalencyclicals.net/pius09/p9quanta.htm>>

ruled by the Vicar of Christ to whom the hearts of Catholics lean with childlike love and sonlike attachment.¹⁵ As we can see in his description of the Church, Procházka uses a voca-bulary suitable for temporal power and combines it with words and analogies from the New Testament. The pope is like a monarch on the throne and with a tiara. Believers kiss his feet while kneeling before him. This pyramidal model has its roots in the Middle Ages and reflect gestures of vassal obedience. The Church also plays an exemplary role of “a pillar of the order” and principle of authority for temporal powers.

What is the wider context of this triumphalist image of the Church? As we have already explained, it was supported by the ultramontanist movement in the Church, and emphasised by the First Vatican Council which did not pay attention to the principle of synodality that would represent plurality as a balance to the centralisation of authority in the Church. And contemporary dogmatic theology did not help. It stressed one God in his relationship to the world and forgot the Trinity. Thus, the image of the Church reflected the contemporary image of God who was the Sovereign above the whole of creation.¹⁶

We need to add that in the treatise on the “labour question”, Procházka uses another image for the Church – a caring mother. Yet, it is always the one-directed and domineering position of somebody who gives and does not receive. A new humbler and receptive concept of the Church was formulated by the Second Vatican Council: “*So the Church herself knows how richly she has profited by the history and development of humanity.*”¹⁷

And finally, what is the image of the world in Procházka’s writings?¹⁸ In the second half of the 19th century in Europe, the Church experienced a diminishment of its influence in society and faced criticism from different angles and in various forms: from philosophically elaborated ones on the one hand to vulgar, primitive labels on the other. Procházka had a name for the strongest reaction of some – “pan-daemonism”. In this atmosphere, he called with a certain insistency: “*Stop throwing blame and dispraise on what you do not know!*”¹⁹ He showed the reality of the world in which his Church lives like a battlefield with two camps²⁰ – one of Belial,²¹ the other of Christ. Different enemies of the Church are represented as one man, one tight phalanx. Therefore, the world is a hostile place where wolves²² drive their teeth into sheep. The above quoted analogies are taken

¹⁵ In all the above-mentioned characteristics, we can see similarities with the constitution *Pastor aeternus* of the First Vatican Council.

¹⁶ This shows that the image of God is connected to the earthly reality and reflects it in the sense of “*on earth as it is in heaven*”. Matthew 6:10.

¹⁷ SECOND VATICAN COUNCIL. *Gaudium et spes*, 44.

Gaudium et spes in English [2021-01-08].

http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_en.html.

¹⁸ In this paragraph that describes the Church in the world, we will use the following articles and places: PROCHÁZKA, Matěj. Kdo lehce věří, lehko sklaman bývá. *Hlas* 1850, roč. 2, č. 19, s. 75; Vzmůžme se! *Hlas* 1868, roč. 20, č. 1, s. 2 – 4; č. 2, s. 10 – 12; č. 5, s. 33 – 35; č. 7, s. 49 – 52; č. 11, s. 82 – 83; č. 12, s. 89 – 91; Slovo studující mládeži. Brno: *Hlas*, 1872, s. 5, 10.

¹⁹ Cf. e.g. PROCHÁZKA, Matěj. Některým dopisovatelům Moravských novin. *Hlas* 1850, roč. 2, č. 17, s. 66.

²⁰ This analogy is only found in the Old Testament.

²¹ A synonym of Satan. Cf. 2 *Corinthians* 6, 14 – 15.

²² Cf. *Matthew* 7, 15; *Acts* 20, 29.

from the Scriptures. An antagonism of the light and the world can be found in several New Testament texts, and is an especially strong Johannine concept.²³ The images of the fight and the camp are taken from the Old Testament. Father Procházka encouraged Catholic readers: “*Take courage!*”²⁴ and be inspired by the bravery and unity of the Christians who were persecuted in the time of the Roman Empire and the French Revolution.²⁵

III. Dialogue with Natural Sciences

If we were to identify the most prominent and frequently discussed subject of Matěj Procházka’s written work, it would certainly be his dialogue with the natural sciences. We see that its importance surpasses other themes and interests by Procházka’s expertise in it, by the multiplicity of individual themes, and by the number of his treatises on this topic. Procházka was systematically interested in this dialogue from 1866 until his death. For more than 30 years, he wrote more than 20 treatises in the periodicals, *Časopis katolického duchovenstva*, *Hlas* and *Obzor*. His interest revolved around three levels: new hypotheses and theories in the natural sciences, their connection to philosophic concepts or interpretations, and their practical impact on the faith of believers.

Father Procházka was one of those thinkers who was very aware of the difference of the methodological approach used in the natural sciences and in theology. The former is to examine the material world while the latter is interested in the spiritual meaning of worldly things. But some scientists and theologians overstepped these boundaries: the first read scientific data as proofs of a materialistic and atheistic worldview, the second, by using biblical texts, tried to probe into the field of the natural sciences. Procházka, like the Catholic Magisterium later on, warned against this methodological mistake.²⁶

Procházka’s dialogue with the natural sciences was divided into three themes: the beginnings and evolution of the cosmos, flora and fauna, and finally the origin-creation of the human being. By reason of limited space, we cannot go into a detailed exposition of scientists and their ideas.

During the 19th century, scientists suggested a long-term evolution of the created world that would have started with a primitive form of matter. While Father Procházka read different hypotheses and theories about the cosmos, the solar system and the Earth with a critical approach, he accepted those that seem very probable. For instance, he agreed with Laplace’s nebular theory of the origins of the solar system. He informed his readers about periods of the geological evolution of the Earth. He also addressed objections of some Protestant theologians about discrepancies between astronomy and biblical texts. He stated that the Scripture’s purpose is not to inform us about astronomy and showed that even in the Bible, there are various cosmologies. At the same time, as a teacher and theologian, he stood in awe in front of the regularity, laws, and harmony on the Earth and

²³ Cf. *John* 12, 36; *John* 15, 19; 1 *John* 4, 4 – 5.

²⁴ It is a title of the above-mentioned article “*Vzmužme se!*” in the periodical *Hlas*.

²⁵ This rhetoric is also found in other articles in the periodical *Hlas*.

²⁶ The challenge of the natural sciences for theology of the 19th century is best presented in the monograph POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost : česká katolická teologie 1850 – 1950 a výzvy přírodních věd v širším světovém kontextu*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017.

in the cosmos. He saw a meaningful and purposive or so-called “teleological” plan behind which there is God as the Originator, the intelligent Creator who made the first “hit”.²⁷

In one article in 1856, Procházka, a priest and secondary school teacher offered the question about the possibility of beings in the cosmos apart from the Earth.²⁸ This issue was not new for theologians of his time, and Procházka’s arguments were similar to those of his colleague-priest, František Xaver Havránek (1805 – 1867).²⁹ Both of them had a positive stand towards the possibility of extra-terrestrial beings. Among other things, they were interested in their hypothetical morality and their need for salvation. Procházka’s aim was to emphasise the incomparability and dignity of the “small” Earth in the order of salvation. By the Incarnation, God answered the need of humans for their “*spiritual redemption and rebirth*”. On the one hand, we must appreciate Procházka’s interest in Cosmotheology and his openness to the mentioned question. On the other hand, we must comment on his shortcoming in limiting the reason for Christ’s Incarnation to the need for redemption from sin and neglecting any other possibility.³⁰

The second theme deals with the evolution of flora and fauna which is, for many scientists, connected to the question of the origins of human beings. Here we will focus on the following points: firstly, on Darwin’s evolutionary hypothesis and worldview, and then on later hypotheses deduced from that about the beginning of the living world and so-called “Darwinism”.

Charles Darwin (1809 – 1882) was not the first biologist who used a theory of evolution to explain the development in creation.³¹ Nevertheless, his name was well known and respected, especially among some German scientists who used his thoughts to support their own materialistic worldview. Father Procházka invested huge effort into clarifying the difference between Darwin’s scientific thoughts and his worldview on the one hand, and deductions and arguments of German materialists whose works were read in Czech lands, i.e. by Procházka’s contemporaries, on the other hand. This strongly highlights the distinction between Darwin’s own thoughts and Darwinism.

On different occasions, Father Procházka praised Darwin for his methodological agnosticism, and that he distinguished between his views on God and his scientific hypotheses. For example, in 1863, the English biologist said that we are not able to explain the beginning of living creatures from inorganic matter.³² Our Moravian teacher also held

²⁷ Procházka deals with this theme in various articles. The most important are the following: PROCHÁZKA, Matěj. Materialismus a křesťanství s ohledem na přírodovědecké časopisectví české. *ČKD* 1867, roč. 8, sv. 5, s. 358 – 387; Materialismus a křesťanství. *Astronomie. ČKD* 1870, roč. 11, sv. 3, s. 161 – 176; sv. 4, s. 266 – 284; sv. 5, s. 352 – 369; sv. 6, s. 438 – 455; Účelnost ve všemíru. *ČKD* 1877, roč. 18, sv. 7, s. 481 – 492; sv. 8, s. 569 – 588.

²⁸ PROCHÁZKA, Matěj. Vtělení Páně a astronomie. *Cyrrill a Method* 1856, roč. 5, č. 6, s. 41 – 44.

²⁹ HAVRÁNEK, František Xaver. O hvězdových obyvatelích. *ČKD* 1852, roč. 25, sv. 12, s. 335 – 363.

³⁰ Which exists since 12th century. See more in POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 4. vyd. Praha: Krystal OP, 2010, s. 223 – 228.

³¹ The first important author was a French biologist Jean-Baptiste Lamarck (1744 – 1829) who published his ideas in 1809. Darwin issued his monograph *On the Origin of the Species* in 1859 after which other books followed. Procházka remained interested in their content.

³² Cf. PROCHÁZKA, Matěj. Materialismus a křesťanství s ohledem na přírodovědecké časopisectví české – darvinismus. *ČKD* 1868, roč. 9, sv. 1, s. 4; sv. 4, s. 270 – 271, 277 – 278; *Z Brna: nauka Darwinova a „Květy“*. *Hlas* 1866, roč. 18, č. 16, s. 124 – 125; Otáčenost (circumnutace) rostlin dle Darwinova. *ČKD* 1881, roč. 22, sv. 8, s. 458.

Darwin the biologist in high esteem. Yet, he raised objections about some aspects of his hypothesis, e.g. that all living creatures come from a common predecessor or predecessors and that they develop into higher beings – among other factors – through the “struggle for existence”.³³ The first shortcoming of Darwin’s explanation is the fact that an immense variety of organisms nowadays live peacefully side by side in spite of the suggestion that those weaker and less developed should have become extinct. The second deals with the change from one species to another. According to Procházka, there were no convincing proofs of this transformative process – neither in visibly connecting links, nor in the idea of the immutability of living species supported by several European scientists and also by the experiments of his contemporary, Gregor Mendel (1822 – 1884).³⁴

Procházka criticised the Darwinism that was developed by two German scientists, Friedrich Rolle (1827 – 1887) and Ernest Haeckel (1834 – 1919). He objected to their misuse of Darwin’s evolutionary theory to demonstrate their materialist arguments. These describe the beginning of life as the result of chemical-physical processes, and evolution as a contingent process. Their materialistic concept contrasts with so-called “vitalistic” and “teleological” concepts. The first suggests that some kind of vital principle causes the beginning of life and the second, that evolution in nature has its order or plan and refers to the Organiser behind these processes. Procházka warned that all the above-mentioned concepts – that of mechanical-organic, contingent, vitalistic and teleological – cannot stand as proven foundations for scientific research. They are only interpretations that belong to metaphysics and theology. These scientists make the above-mentioned methodological mistake.³⁵

Our third and last theme brings us to the field of palaeoanthropology. As we have already explained, the origin-creation and evolution of the human being were closely connected to the evolution of fauna and flora. Procházka’s articles reflected several burning questions and ongoing discussions that started in the 1860s. We will deal in turn with the age of the human race, the beginning-creation of humans, their development, their differences from other species, and the role of human beings in the cosmos.

Father Procházka mentioned the possible age of humans in two articles. In the mid-fifties, he wondered about the idea offered by some scientists that there was evidence of human existence 100,000 years ago. In the late seventies, he considered it obvious that humans came into existence at the beginning of the Quaternary Era or even at the end of the Tertiary Era. These examples show our author’s openness to the new palaeo-

³³ Cf. PROCHÁZKA, Matěj. Materialismus a křesťanství s ohledem na přírodovědecké časopisectví české – darvinismus. *ČKD* 1868, roč. 9, sv. 1, s. 2; sv. 2, s. 109; sv. 4, s. 279; sv. 5, s. 351; Opět o darvinismu. *ČKD* 1871, roč. 12, sv. 5, s. 328 – 329.

³⁴ Gregor Mendel was an Augustinian friar and later an abbot who lived and worked in Brno. Procházka was well informed about his experiments in crossbreeding and the results of his research – rules of heredity. Procházka had used this argument long before a wider scientific public appreciated Mendel’s contributions to this field.

³⁵ Cf. PROCHÁZKA, Matěj. Materialismus a křesťanství s ohledem na přírodovědecké časopisectví české. *ČKD* 1866, roč. 7, sv. 7, s. 507; Papršlek čili znaménko střízlivosti. *ČKD* 1878, roč. 19, sv. 4, s. 268 – 287; Materialismus a křesťanství. Účeloslóví čili teleologie v přírodovědách. *ČKD* 1870, roč. 11, sv. 1, s. 45 – 59; POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost*, s. 81 – 82, 124.

anthropological discoveries and theories. The same could not be said of some of his Catholic colleagues-theologians, even of those much younger than him.³⁶

Here we will deal with a burning question that was raised by some in the sixties and seventies. Could not a human being come from a previous stage of mammals, i.e. apes?³⁷ Matěj Procházka was one of many, and not only among Christian thinkers who strongly opposed these kinds of hypotheses. He supported his stand against the mediated or immediate evolution of humans from apes through scientific, philosophical, and theological arguments. From a scientific perspective, he applied the above-mentioned idea of immutability or constancy of living species and stated that there were no evident findings of fossils of an “interlink”. For the latter, we need to agree with Procházka because palaeo-anthropology in his time did not give solid and satisfactory data to support its hypothesis.³⁸

The following arguments come from a philosophical and theological perspective. Their common denominator is the dignity of human beings. Humans have the dignity of being in God’s image which is higher than that of other living creatures. They differ enormously from other animals, even mammals, by their spiritual dimension, their self-consciousness, intellect, morality, etc. Why the emphasis on the dignity of all humans? Procházka could already sense a danger that was enfolded in similar evolutionary theories and in the idea of the development of humans in knowledge, morality, and religion, from so-called “barbarism” to so-called “civilisation”. The dangers are the following: a tendency to racism, to so-called “social Darwinism”, i.e. an application of the idea of the “struggle for existence” to humanity, and to degrading and preconditioning humans to inhuman behaviour, and if we use Darwin’s term, “social animals”.³⁹ Later, in the 20th century, we have witnessed the disastrous consequences of these ideas.⁴⁰

The last question discussed in Procházka’s work is the role of humanity on Earth in the midst of creation. The quest for humans’ place in nature and of their meaningful destiny is indeed an anthropological constant. It is connected to teleology, to the question of a purpose and order in the cosmos. Father Procházka saw humans “*as aim, crown and the lord of nature and everything material as a means to their spiritual purpose*”.⁴¹ In his work, we can find other statements of Christian or idealistic and materialistic thinkers. Both are anthropocentric.⁴² From today’s point of view, we can identify various shades of anthro-

³⁶ Cf. PROCHÁZKA, Matěj. Vtělení Páně a astronomie. *Cyrril a Method* 1856, roč. 5, č. 4, s. 25; Papršlek čili znaménko střízlivosti. *ČKD* 1878, roč. 19, sv. 5, s. 348 – 350; POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost*, s. 250 – 251.

³⁷ Supporters of the positive stand were Karl Vogt, Ernest Haeckel, Thomas Henry Huxley and Charles Darwin.

³⁸ Cf. PROCHÁZKA, Matěj. *Materialismus a křesťanství – darvinismus*, 1868, s. 10 – 22; *Z Brna: nauka Darwinova a „Květy“*, s. 126; Hmyzožravé rostliny dle Darvina. *ČKD* 1876, roč. 17, sv. 7, s. 503 – 504.

³⁹ Cf. PROCHÁZKA, Matěj. *Materialismus a křesťanství s ohledem na přírodovědecké časopisectví české*. *ČKD* 1867, sv. 5, s. 385; *Materialismus a křesťanství – darvinismus*, 1868, s. 110; Hmyzožravé rostliny dle Darvina. *ČKD* 1876, roč. 17, sv. 7, s. 505 – 506; Papršlek čili znaménko střízlivosti. *ČKD* 1878, roč. 19, sv. 4, s. 275; sv. 5, s. 350; sv. 6, s. 420 – 426; Filip Heusler: *Vědy přírodní a Bible*. *ČKD* 1888, roč. 29, sv. 5, s. 315.

⁴⁰ Charles Darwin and Ernest Haeckel were “friends” of racism. About the problematics of racism in the 19th century cf. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost*, s. 246 – 248.

⁴¹ PROCHÁZKA, Matěj. *Opět o darvinismu*. *ČKD* 1871, roč. 12, sv. 5, s. 340.

⁴² Cf. PROCHÁZKA, Matěj. Papršlek čili znaménko střízlivosti. *ČKD* 1878, roč. 19, sv. 4, s. 276; Filip Heusler: *Vědy přírodní a Bible*. *ČKD* 1888, roč. 29, sv. 4, s. 249; *Materialismus a křesťanství*, 1867, s. 505 – 506.

pocentrism with so-called “monological anthropocentrism” putting the interests of the human being in the centre. It can lead to ruthless behaviour towards the environment and the animal kingdom. The Christian version of monological anthropocentrism is born from the above-mentioned insufficient and deformed one-person God. This monarch-like God is reflected in the image of a human being, a lord over creation. Today’s answer to this concept is in the so-called “dialogical anthropocentrism” which goes hand in hand with a proper understanding of theocentrism. The second concept is not self-centred but reflects the relationships in the Trinity – each of the Persons puts the Other into the centre of their interest. In this way, humanity’s lordship over the Earth becomes service and respect for creation.⁴³

IV. Labour Question and Christian Anthropology

The so-called “labour question” was part of a wider “social question”, with social problems arising from the industrial revolution which started in England in the second half of the 18th century and later spread to the European continent. Industrialisation with its new economic system, concept of work and capital, and with the liberalisation of trade, had an enormous influence on the life of all classes of society. During the 19th century, various efforts to answer the social question would increase – both in practice and in theory. Matěj Procházka seems to represent both – a practical man and a theorist. In his pastoral work in the late thirties and forties, he experienced first-hand the effects of the industrial revolution in the Moravian Manchester, Brno. Later, he was stirred by the negative outcome of the uprising of Parisian Communards⁴⁴ and learned about various practical solutions and theoretical stands in other European countries of his time.⁴⁵ His only treatise on the labour question, *Otázka dělnická*, was published during 1872 and 1873 in *Časopis katolického duchovenstva*,⁴⁶ and was the first theoretical work to address this problem in Czech lands.

In our last section, we will introduce Procházka’s work, *Otázka dělnická*, highlighting the author’s main insights and examining their affiliation with and even anticipating later Catholic Social Teaching.

Father Procházka was motivated by the urgency of labour problematics in Europe and in the Czech lands. Before writing his long treatise, he studied various works of his contemporaries from Germany, Austria, France, and Belgium. These were experts in economics, politics, and academics, both of the Protestant and Catholic faiths.⁴⁷ In Czech

⁴³ Cf. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi: náčrt trinitární teologie*. 2. vyd. Praha – Kostelní Vydří: Krystal OP – Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 50; POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *I řekl Bůh: trinitární teologie stvoření*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019, s. 112 – 113.

⁴⁴ This event took place during the Franco-Prussian War in the spring of 1871. The communards were members of the International Workingmen’s Association that built their program upon Marx’s ideas about the labour class and his communist and socialist ideas. Procházka warned people about this extreme solution of the labour question.

⁴⁵ Procházka’s treatise showed that its author was informed about all the important names of practical and theoretical reformers in this field before him. Up to his time, we can identify three movements: so-called utopian, Christian and democratic socialism.

⁴⁶ This came out as a monograph 26 years later: PROCHÁZKA, Matěj. *Otázka dělnická*. Praha: Vzdělávací kroužek křesťansko-socialní, 1898.

⁴⁷ These are the most important names: Victor Aimé Huber (1800 – 1869), Franz Hermann Schulze-Delitzsch (1808 – 1883), Charles Périn (1815 – 1905), Albert Schäffle (1831 – 1903), Hans von Scheel (1839 – 1901) and

lands, the theoretical side to the labour question had not yet been developed. Yet, especially from the Year of the Revolution 1848/49, different activities such as founding associations for Christian workers were going on in towns with industrial production. Some periodicals, such as *Časopis katolického duchovenstva*, *Blahověst*, *Občan* and *Hlas*, paid attention to social problematics.

What is the structure of Procházka's treatise? It is divided into six chapters. Firstly, Procházka explained the urgency of the labour question and identified four main actors in society that would cooperate in solving it – workers, the state, factory owners, and Christian charitable associations. The Church was considered to be the fifth actor that supported the others and was most visible in its charitable organisations. He continued with explaining the modern ideologies of communism and socialism and their threat to human dignity and to human rights. He then went back to the Ancient Age and showed various examples of communism and socialism in history, up to the present, which included recent, also positive solutions of the labour question in Europe. The core of Procházka's work lies in chapters five and six which cover four-fifths of the whole treatise. Here he analysed and suggested the tasks of the above-mentioned actors in solving the question.

Procházka's treatise preceded by 18 years, the papal encyclical *Rerum novarum*,⁴⁸ the first explicit stand on the social question and the beginning of Catholic Social Teaching. An interesting fact is that there are some striking similarities in both works. Both authors deal with the same or similar themes, follow the same sequence, see the urgency of engaging with this social evil, criticise socialism for its abuse of the law of private property and family life and suggest cultivating virtues as a key solution. Pope Leo XIII in his encyclical from 1891 used, unlike our Moravian priest, a neo-Thomist argumentation. His suggestions were more general, and he does not give any concrete suggestions for factory owners and capitalists as were found in Procházka's work.

In the following paragraphs, we will identify Procházka's main concepts, and his insights in dealing with the labour question. Our method will be diachronic – we will read his work and value it in the light of today's theological perspective as it is summarised in *Compendium of the Social Doctrine of the Church*. This document was issued in 2004 by the Pontifical Council for Justice and Peace, and reflects, in contrast to Procházka's treatise, a long tradition of Catholic Social Teaching and the complexity of the globalised world.⁴⁹ We have chosen the following main ideas: God's plan for humanity, the individual human person, *human work and its value*, morality as a means of solving the question, the role of the Church, child labour and the rights of women.

Achille Penot (1801 – 1886). Procházka read their works from the late sixties and early seventies, i.e. the most recent that were available to him.

⁴⁸ Leo XIII issued the encyclical in 1891. Later, during the papacy of Pius XI (1922 – 1939), the name “Catholic Social Teaching” was introduced. The magisterium of the Catholic Church spoke about some social problems in documents preceding *Rerum novarum*. But this encyclical was the first constructive, not merely negating, papal document.

⁴⁹ PONTIFICAL COUNCIL FOR JUSTICE AND PEACE. *Compendium of the Social Doctrine of the Church*. http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_en.html

If we wanted to place Procházka's labour problematics in the context of theological reflection, we find ourselves in the overlapping fields of the theology of the history of salvation, soteriology, theological anthropology, and moral theology. Even if Procházka's aim was to bring practical suggestions to the problematics, we – in this study – can trace how he perceived the image of God and of human beings as they are found in the above theological disciplines.

Firstly, we will name some shortcomings of theological works in the 19th century which are obvious in Procházka's writing. Firstly, he uses biblical texts to support his arguments. This approach is contrary to the method for theological work suggested later in the document *Optatam totius* of the Second Vatican Council – to begin with Scripture, continue with the teaching of the Church Fathers, and then the following generations of theologians.⁵⁰ Secondly, Procházka did not see God's love revealed in Christ as the love of the Father in the Holy Spirit. And finally, the Trinity, the community of love of the divine Persons, was not connected with all different forms of human communities, as it is in the *Compendium*.

The *Compendium* begins and ends with the idea of God's plan of love for humanity and stresses the importance of the Person of Christ in it.⁵¹ Procházka did the same. He pointed out that Christ is the centre and the axis of history. He revealed God's love, and since then it has been flooding the world in the form of brotherly love. Christian love or charity is an important factor in the mission of transforming society and changing the world.⁵²

One of the key concepts in Procházka's work is the image of the human person. Procházka's anthropology is rooted in his belief in the dignity of every human being. God is its giver and originator, as Procházka explicitly supports by quoting the book of *Genesis*.⁵³ All humans are created as God's image, they are equal and brothers and sisters before God. He warns against the various reductions of human beings to a machine or to a thing that can be bought and sold.⁵⁴ Other characteristics of human persons are connected to dignity. The first are the same and unalienable human rights that belong to everyone, among others the "right to work" and with it the guarantee of reasonable working hours and of times of rest, a salary etc.⁵⁵ The second is the individuality and uniqueness of every person that would consider various gifts, qualities and needs, so that everyone would be capable of being the subject of his or her own life and destiny.⁵⁶ The third is human freedom that has to be secured for everyone's integral growth, which includes the spiritual capacities.⁵⁷ This last point speaks to the spiritual dimension of human persons and their "higher vocation"

⁵⁰ Cf. SECOND VATICAN COUNCIL. *Optatam totius*, 16.

⁵¹ Love is the only power that can bring humanity to the civilisation of love. Cf. *Compendium*, 577, 580, 581.

⁵² Cf. PROCHÁZKA, Matěj. *Otázka dělnická*, s. 22 – 23, 170, 229 – 230.

⁵³ *Genesis* 1, 26 – 27. It is the only explicit quotation of the Old Testament text.

⁵⁴ Cf. PROCHÁZKA, Matěj. *Otázka dělnická*, s. 22 – 23, 70. We can find this in *Compendium*, 48, 105, 107, 124, 125, 132, 144, 576.

⁵⁵ Cf. PROCHÁZKA, Matěj. *Otázka dělnická*, s. 14, 93, 96, 105.

⁵⁶ Cf. PROCHÁZKA, Matěj. *Otázka dělnická*, s. 10.

⁵⁷ Cf. PROCHÁZKA, Matěj. *Otázka dělnická*, s. 169, 186, 23. Cf. *Compendium*, 106.

which is their being destined for immortality and eternity. Procházka emphasised the need for the care for the “spiritual wellbeing” of people which included their religiosity and moral quality.⁵⁸ He could see with his own eyes the workers’ reality with its up-rootedness from family background, faith, and their exposure to the danger of alcoholism. In all these points we find similarities in today’s Church Social Teaching.

Another important concept is that of human work and its value. Procházka used the same arguments as the *Compendium*. He supported the value of human work by the following points. Jesus Christ worked and was an example for every Christian.⁵⁹ It is a task given by God. A person receives a salary and should have benefits and reward from it. Human work is a means to growth in morality, i.e. by working a person develops the virtues and rises up towards God. Procházka is realistic about the workers’ hardship in factories. He encouraged them to have Christ’s spirit and take up their cross so that it becomes a sacrifice to God and serve him in it.⁶⁰ The *Compendium* speaks about “the spirituality of work” that also includes an aspect of salvation because by working, a person partakes in the work of creation and redemption.⁶¹

What are the means of solving the labour question? Can we find a common denominator? Father Procházka stressed morality and practicing the virtues in the Christian way, because a non-religious philanthropism is not life-giving.⁶² In this case, we cannot fully agree with him, since we know that there are many people of goodwill outside of the Church. Like Procházka, the *Compendium* values moral principles enlightened by Christian faith for the stability and peace of human society.⁶³ Our author then deals with each of the above-mentioned groups or actors in the society. He encouraged workers, factory owners, and members of Christian associations to take up various virtues.

And what is the role of the Church in solving the labour question? Here too, we find that Procházka and today’s Catholic Social Teaching agree in their main emphasises. The Church cooperates with others⁶⁴ and her role is irreplaceable. In *Otázka dělnická*, the Church is especially the mother of the poor that has always been doing charitable work and caring for the needy.⁶⁵ Agreeing with some attempts in Germany to solve the labour question, Procházka addressed the hierarchical Church with practical suggestions. He found ignorance and little attention to this urgent social question among priests and bishops. Procházka insisted that priests should study this problem so that they could educate their parishioners and be more engaged in practical ways. Some of them should travel abroad to be inspired by practical solutions they discover.⁶⁶

⁵⁸ Cf. PROCHÁZKA, Matěj. *Otázka dělnická*, s. 105.

⁵⁹ Cf. PROCHÁZKA, Matěj. *Otázka dělnická*, s. 22, 180; *Compendium*, 259 – 261.

⁶⁰ Cf. PROCHÁZKA, Matěj. *Otázka dělnická*, s. 22, 71 – 73, 84 – 85, 179.

⁶¹ Cf. *Compendium*, 257, 263, 271.

⁶² Cf. PROCHÁZKA, Matěj. *Otázka dělnická*, s. 31, 71, 84 – 86, 168 – 169.

⁶³ Cf. *Compendium*, 577.

⁶⁴ The *Compendium* speaks about the dialog with civic society and political powers, ecumenical and interreligious. Cf. *Compendium*, 534 – 537. Procházka meant a collaboration with the state and the mentioned actors. Cf. PROCHÁZKA, Matěj. *Otázka dělnická*, s. 92 – 100.

⁶⁵ Cf. PROCHÁZKA, Matěj. *Otázka dělnická*, s. 100, 160, 164, 175 – 178, 181 – 189, 228 – 229.

⁶⁶ Cf. PROCHÁZKA, Matěj. *Otázka dělnická*, s. 9, 124.

The difficulties of industrialisation and of the process of factory production had a great impact also on women and children. Father Procházka insisted that children less than fifteen must not work in factories. This idea was revolutionary in his time and in some countries, for many decades afterwards.⁶⁷ His reasons were the following – children’s physical health, psychological, and moral growth, and the danger of unhealthy influences and behaviours of adult workers.⁶⁸ Procházka paid attention to the rights of women and their situation in factories. These are his four points. First, the salary of women should be sufficient and be as close as possible to the salary of men. Second, female workers were in danger of abuse from male workers. There should be a safety policy in the form of either inspectors from the State or a priest or women-wardens to secure their working environment. The third point required care for women who gave birth. For a period of four or even six weeks, they should stay at home with the new-born baby and get a full salary. The last point deals with the organisation of a crèche for babies.⁶⁹ If we compare the points in Procházka’s treatise to the encyclical *Rerum novarum*, we can see his sense of practicality. The papal document offers only a point of view that some kinds of work are less suitable for women and that their most natural environment is at home where their dignity is safe.

As we can see, Father Procházka, reflected on the present situation and the information given by European authors, “marked out an actual program of social work in the Czech environment” in which each of the actors was given their space for action.⁷⁰ Even if his treatise was read in Czech lands, nobody immediately followed up his efforts. However, some practical steps were taken. In the mid-eighties, the Benedictine monastery of Rajhrad near Brno reinforced efforts to publish periodicals aimed at workers and seminarians of Brno Diocese, and engaged in discussions about, and writing on, labour and social questions. Behind these activities, were Matěj Procházka himself and Josef Pospíšil (1845 – 1926), a philosopher and a professor of dogmatic and fundamental theology at the Theological Institute in Brno. The intensity of theoretical reflection and practical associational and political movements came with the issuing of the encyclical, *Rerum Novarum*, in 1891. Immediately, a new course was set up by a professor of moral theology, Robert Neuschl (1856 – 1914) as part of Brno theological studies.⁷¹ It was the first among other theological institutes in Czech lands.

Conclusion

Our third study published in this periodical meant to bring to a completion the presentation of the personage and legacy of the Moravian priest, Matěj Procházka. In this article, we examined his apologetic treatises in which he wanted to assist Catholics and his

⁶⁷ In the Habsburg Empire, the age limit for work in factories was twelve. The law in 1885 changed the age up to fourteen for light work only and ordinary from age sixteen. Even the encyclical *Rerum novarum* does not have the age limit. It conditions the work by the physical and psychological maturity of children.

⁶⁸ Cf. PROCHÁZKA, Matěj. *Otázka dělnická*, s. 94.

⁶⁹ Cf. PROCHÁZKA, Matěj. *Otázka dělnická*, s. 91, 94 – 95, 121 – 122, 145.

⁷⁰ MAREK, Pavel. *Čeští křesťanští sociálové : příspěvek k problematice programových a organizačních základů českého politického katolicismu v letech 1894 – 1938*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2011, s. 280.

⁷¹ Robert Neuschl was a student of Matěj Procházka from a Brno secondary school. Between 1898 and 1900, he published a two-volume monograph on Christian sociology (*Křesťanská sociologie*).

contemporaries by strengthening their faith in the midst of social changes and new intellectual fermenting. While analysing his texts, we also identified the image of God, the human being, the Church, and the world found there and clarified their interconnectedness and their link to the apologetic or defensive stand.

Firstly, we paid attention to the image or self-presentation of the Catholic Church and its relation to other churches, to the State and to the world. We recognised that Procházka's thoughts were in line with the movement of ultramontanism. We mentioned the concept of unionism that flourished among Slav nations in the Habsburg Empire and supported a special role of Czech and Moravian Catholics. We again⁷² recognised the limited image of a one-person God being reflected in the monarchically ordered Church, and the Church reflecting and supporting the monarchical state order. This monarchism in God also supported a dualism in which the world and the Church stood in opposition.

Secondly, we presented Procházka's great interest in the natural sciences and their connection to Christian faith. We highlighted his answer to the materialistic worldview of some German Darwinists in his emphasis on methodological agnosticism, i.e. distinguishing competence in the fields of natural sciences, on the one hand, and philosophy and theology on the other. We appreciated his openness to new hypotheses and discoveries. We explained why he refused the origins of humans being connected to evolution.

Thirdly, we showed Matěj Procházka's contribution to the labour question. His treatise, *Otázka dělnická*, anticipated not only the key points of the first social encyclical *Rerum novarum*, but also the fundamental principles, objectives, and means of today's Catholic Social Teaching. We stressed his concept of humanity based on the dignity of human persons, their rights and freedoms and their quality of life. We demonstrated his sensitivity for children and women working in factories and his progressiveness in setting rights for them, in comparison with the later encyclical, *Rerum novarum*.

Even if Father Matěj Procházka was limited by some contemporary concepts, e.g. self-representation of the Church and the image of God, he was certainly not a prisoner of them. He stepped out of his safe place to engage with the new, to lead a struggle and a dialogue with it. He was not bound to the Catholic environment and used the positive fruits of the work of non-Catholics. He set an example that showed that fear and pure antagonism are not answers to challenges of any kind in any period of history.

Adresa autorky:

Mgr. Bc. Veronika ŘEHÁKOVÁ, Ph.D.
Teologická fakulta Jihočeské univerzity
Kněžská 8, 370 01 České Budějovice
email: veronikasdj@gmail.com

⁷² His image of God in relation to creation and as a moral authority was already presented in the previous article. Cf. ŘEHÁKOVÁ, Veronika. *Matěj Procházka (1811 – 1889) Revivalist – Historian – Theologian*, s. 47, 56 – 58.

Dr. Mikuláš Tóth, third Bishop of the Prešov Eparchy, Founder of the Greek Catholic Theological Academy in Prešov

Jaroslav Coranič

Mikuláš Tóth, tretí biskup Prešovskej eparchie, zakladateľ Gréckokatolíckej teologickej akadémie v Prešove

Abstract: This paper introduces the life and activities of the third residential bishop of the Greek Catholic Eparchy of Prešov – Dr. Mikuláš Tóth. As a highly erudite scholar, Bishop Mikuláš Tóth worked diligently to promote the importance of education in his eparchy. He also cared for the social welfare of the faithful. The name of the third bishop will forever be associated with the establishment of the Eparchial Seminary and the Theological Academy in 1880. In addition to his many activities in the field of church education, the bishop paid great attention to the restoration and decoration of the cathedral. Magyarization was an important issue that affected the religious and ecclesiastical life in the second half of the 19th century. Although Mikuláš Tóth was not a radical exponent of the magyarization policy, he advocated the use of the Hungarian language in cultural and educational spheres. Dr. Tóth was immense in his humanity, generosity, and charitable feelings, supporting the poor; he established several supporting funds for them. With his impressive level of erudition, organizational skills, and great personal qualities, Bishop Tóth was predestined to do great deeds in his pursuit to elevate the status of the Church and the faithful. Unfortunately, the bishop's life was cut short. He died suddenly and unexpectedly from a stroke at the age of forty-nine.

Key words: Greek Catholic Church in Slovakia, Prešov Eparchy, Mikuláš Tóth.

In 2020, the Greek Catholic Theological Faculty at the University of Prešov in Prešov celebrated its 140th anniversary. Its founder was the third Greek Catholic bishop of Prešov, Dr. Mikuláš Tóth (1876 – 1882). This paper introduces the personality of this bishop and his contribution to the founding of the Theological Academy and the Eparchial Seminary, a direct successor of which is today's Greek Catholic Theological Faculty.

After the death of the second bishop of Prešov, Jozef Gaganec (22 December 1875), the Cardinal Primate János Simor (Ján Šimor) and the government of Hungary jointly proposed Dr. Mikuláš Tóth as the most suitable candidate for the Eparchy of Prešov. He had a Hungarian background and was one of the most learned Greek Catholic men in Hungary.

A brief biography of Bishop Mikuláš Tóth

Mikuláš Tóth was born on 10 August 1833 in Mukachevo, where his father Andrej Tóth was a Greek Catholic cantor. Soon after, they moved to Szatmár (Satu Mare), where Mikuláš started his primary education. He then continued in the local *gymnasium* where he studied for six years. His school life was interrupted by the events of Kossuth's revolution (1848 – 1849). Instead of learning, Mikuláš Tóth worked as a secretary at the municipal office in Szatmár. After the revolution, he studied philosophy in the same town.¹ Having completed his studies in 1851, Mikuláš Tóth decided to pursue a priestly vocation. Before entering the seminary, he had worked as a Secretary at the Mukachevo Bishop's Chancery in Uzhhorod for two years. As a seminarian of the Greek Catholic Eparchy in Mukachevo, Tóth commenced his theological studies in Pest in 1853. After four years, he successfully completed his studies in 1857. Before his ordination, young Tóth spent some time in the Basilian Monastery on Chernecha Hora, in Mukachevo. He wanted to familiarise himself with the Byzantine-Slavonic rite and Eastern liturgical singing. He spent five months there in prayer and contemplation. Only after this thorough preparation did he decide to receive the sacrament of holy orders as a coelebs. He was ordained deacon on 3 December 1857. He received his priestly ordination on 18 December² 1857, which was the Feast of Saint Nicholas, from the Bishop of Mukachevo, Bazil (Vasil') Popovič.³ In 1858, having noticed Tóth's great talents, Bishop Popovič sent him to the Institute of St. Augustine in Vienna for postgraduate studies.⁴ There in 1860, he completed his studies with high honours and attained the degree of Doctor in Theological Sciences.⁵

After returning to Uzhhorod in 1860, he was appointed as spiritual director of the seminary. In 1863, Bishop Bazil Popovič appointed him professor of Biblical and Moral Theology at the Theological Academy in Uzhhorod. In 1865, the bishop appointed Mikuláš Tóth to be a member (assessor) of the Consistory where he served as an advocate for the poor.⁶ In 1870, Dr. Mikuláš Tóth began teaching at the Faculty of Theology at the University of Budapest. The University appointed him a professor of Moral Theology in 1872.⁷ In 1875, he was made Canon of the Mukachevo Chapter and Rector of the Uzhhorod Seminary.

On 16 January 1876, less than a month after Bishop Gaganec's death, Emperor Franz Joseph I nominated Dr. Mikuláš Tóth as bishop of the Prešov Eparchy and requested the Apostolic See in Rome to confirm his nomination. Pope Pius IX (1846 – 1878) confirmed the emperor's nomination on 3 April 1876 and issued a letter of appointment

¹ RUBY, Josephus. *Brevis historia dioecesis Eperjesiensis II*. In *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperjesiensis pro anno domini 1903*. Eperjesini 1903, p. 33.

² The eparchy of Mukachevo adhered to the Julian liturgical calendar. That is why the Feast of Saint Nicolas fell on 18 December according to the Gregorian calendar.

³ PEKAR, Athanasius. *Historic background of the Eparchy of Prjashév*. Pittsburgh 1968, p. 21.

⁴ TUSOR, Péter. A bécsi Frintaneum tagjai Magyarországról, 1816 – 1918. In UJVARY, Gabor (ed.): *A Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények*. Budapest 2007, p. 212.

⁵ AGAP [Archive of the Greek Catholic Archeparchy in Prešov]; collection (abbreviated to c.) Listiny, inventory number (inv. no.) 18a, signature (sign.) 2533.

⁶ RUBY, Josephus. *Brevis historia dioecesis Eperjesiensis II*, p. 34.

⁷ PEKAR, Athanasius. *Historic Background of the Eparchy of Prjashév*, p. 23.

for the new bishop.⁸ On the same day, the pope prepared other documents related to his nomination, including the papal authorization for Bishop Tóth's consecration⁹ with the notifications of this act addressed to the Archbishop of Esztergom, the Prešov Chapter, the clergy, the faithful, the "vassals" of the Eparchy of Prešov and to the representatives of the town of Prešov.¹⁰ Mikuláš Tóth was consecrated on 21 May 1876 in Uzhhorod by Bishop Ján Kováč Pásztelyi in the presence of the Chapter and a number of clergymen from the eparchies of Prešov and Mukachevo.¹¹ The new bishop was installed on 25 May 1876 in the Cathedral of St. John the Baptist in the presence of the Chapter. Then he officially assumed administration of his eparchy.¹²

Dr. Mikuláš Tóth and his contribution to the establishment of the Theological Academy and Eparchial Seminary

The name of the third bishop of the Prešov eparchy will forever be associated with the establishment of the Theological Academy and the Eparchial Seminary.¹³ The junior clergy of the Prešov Eparchy were educated in the seminaries of other Catholic dioceses.

Mikuláš Tóth understood the importance of having their own institutions for education of the junior clergy. He believed that such institutions could become religious and cultural centres of the eparchy. The bishop addressed his request to establish a seminary to the emperor in 1877. In his letter, Bishop Tóth explained that the matters concerning education of his own clergy had not been fully resolved since the establishment of the eparchy. In his request, the bishop reminded the emperor that the junior clergy were educated outside of their own eparchy and explained that it was not beneficial for either the priests or the faithful. The future priests were not familiar with the territory of their eparchy and were ignorant of the local conditions in which their faithful lived. At the same time, Bishop Tóth pointed out the challenges that he as a bishop faced in assigning new priests to various parishes within his eparchy without having any knowledge of their personalities, inclinations, or level of education. The bishop believed that having their own eparchial seminary would increase the number of candidates for priestly vocation and ensure the further development of the eparchy. Towards the end of his letter, Bishop Tóth informed the emperor about the steps that had already been taken in order to put the idea into practice.¹⁴

Considering that Bishop Tóth was a Hungarian, the government did not object and appropriated 2,300 florins from the Religious Fund for the establishment of the seminary. In 1877, the bishop purchased a house with a large garden near the cathedral from the noble

⁸ AGAP, c. Listiny, year 1876, inv. no. 20, sign. 28.

⁹ AGAP, c. Listiny, year 1876, inv. no. 20, sign. 26.

¹⁰ WELYKYJ, Athanasius Gregorius: *Documenta Pontificorum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, vol. II. Romae 1954, pp. 444 – 445.

¹¹ Toržestvo osvjašenija v jepiskopi Nikolaja Tovta, episkopa prjaševskago. In *Karpat*, vol. 1876, no. 4, p. 1.

¹² AGAP, c. Bežná agenda, Spisy, year 1876, inv. 392, sign. 999; *Circular letter informing about the installation of Bishop Tóth*, dated 19 June 1876.

¹³ These two institutions are often presented as one, since the common term "Seminary" has been used to denote both institutions.

¹⁴ AGAP, c. Bežná agenda, Spisy, year 1879, inv. no. 395, sign. 2751.

family of Pongrátz-Péchy. In the sale and purchase agreement, the price of the house with the courtyard and the garden was set to 10,000 florins. It was approved by the Ministry of Ecclesiastical Affairs and Education and paid from the Religious Fund and the Eparchial Library Fund.¹⁵ On 12 September 1880, Bishop Tóth solemnly dedicated the partially remodelled building of the Seminary and the Theological Academy in the presence of the Prešov Chapter and the faithful.¹⁶ The institution started its activity in the school year of 1880/81 with the third and the fourth year seminarians that had transferred there from Uzhhorod, Esztergom and Budapest. The bishop also placed there some of the seventh and the eighth year students from the Prešov gymnasium.¹⁷

The first director of the Academy was Canon Štefan Rojkovič who also taught Moral and Pastoral Theology. The other members of the faculty were:

Michael Kotradov (Michal Kotradov, Liturgical Theology),
 Adalbertus Janiczky (Vojtech Janický, Dogmatic Theology),
 Cornelius Kovaliczky (Kornel Kovalický, Biblical Theology),
 Alexius Tóth (Alexej Tóth, Canon Law),
 Joannes Gojdics (Ján Gojdič, Liturgical/Church Slavonic),
 Constantinus Szmoligovics (Konštantín Smoligovič, Civil Law).¹⁸

At the same time, the priestly formation of the seminarians began. On 26 August 1880, Bishop Tóth appointed Canon Alexander Rojkovič the first Rector of the Seminary. Bartolomej Sass, the member of the Consistory became the Vice-Rector. The bishop appointed Vojtech Janický to be in charge of the spiritual formation of the candidates. The newly-opened Eparchial Seminary was dedicated to the feast of *the Protection of the Most Holy Mother of God (Protectionem Beatae Mariae Virginis)*. On 28 August 1881, Bishop Mikuláš Tóth appointed Ján Gojdič the first Prefect and the Vice-Rector of the Seminary. On 25 September 1882, the Theological Academy opened all four years of theology and became a fully-fledged educational institution.¹⁹

From its beginning, just as in the Uzhhorod Seminary, the Seminary in Prešov was also dominated by pro-Hungarian elements. This resulted in the loss of national identity among the Greek Catholic clergy. Under this influence, some members of the clergy shared the pro-Hungarian sentiment even after the creation of Czechoslovakia in 1918.

Building activities of Bishop Mikuláš Tóth

Apart from his many activities aimed at the promotion of ecclesiastical education, including the establishment of the Academy and the Seminary, Bishop Tóth directed his attention to the Cathedral Church of Saint John the Baptist in Prešov. In 1881, he undertook to renovate the interior of the cathedral and secured new furnishings; only the Baroque pews remained

¹⁵ JAMBOR, Peter. *Formácia boboslovcov Prešovskej eparchie na začiatku 20. storočia*. Diploma thesis. GTF PU v Prešove. Prešov 2013, p. 25.

¹⁶ RENDEK, Lukáš – JAMBOR, Peter: *Cestou hľadania. Formácia boboslovcov v Prešovskom biskupstve v rokoch 1818 – 1968*. Poprad 2021, p. 71, 80.

¹⁷ PEKAR, Athanasius. *Historic background of the Eparchy of Prjashhev*, pp. 24 – 25.

¹⁸ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperjesiensis pro anno domini 1882*. Eperjesini 1882, p. 16.

¹⁹ JAMBOR, Peter. *Formácia boboslovcov Prešovskej eparchie*, p. 27.

in their original form. The prestol was altered, the iconostasis was adorned with new paintings by Ignác Roškovič, the windows were replaced, and the marble pillars were decorated with ornaments.²⁰ All of these renovations were adapted to the late Baroque and Classicism styles.²¹

Bishop Mikuláš Tóth

The interior of the cathedral was stylishly repainted as well. The painter of several wall paintings was Ignác Roškovič. In the portrait medallions on both side of the nave vaults, he depicted eight Church fathers of the Eastern and Western Church. On the north side, there are paintings of the Eastern Fathers, *St. Basil the Great* and *St. Gregory of Nazianzus* and the Western Fathers, *St. Jerome* and *St. Ambrose*. Opposite, on the south side, one can

²⁰ *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioeceseos Fragopolitanae (Prešov – Prjašev) pro anno Domini 1931*. Ab erecta Sede Episcopali anno 115. Fragopoli 1931, p. 17.

²¹ ŠVORC, Peter. *Spríevodca po sakrálnych pamiatkach a cirkevnom živote Prešova*. Prešov: Universum, 1999, pp. 59 – 60.

see the portraits of *St. Athanasius of Alexandria* and *St. John Chrysostom* of the Eastern Church and *St. Augustine of Hippo* and *St. Gregory the Great* of the Western Church. On the east side of the cathedral's nave, above the present-day choir, singing angels are depicted in the triumphal arch. On the right from the arch, there is a painting of the Jewish king *David* and on the left, there is a portrait of *Roman Sladkovec* [Roman the Sweet Singer]. Ignác Roškovič painted the painting in the present-day sanctuary and of the unfinished paintings in the nave above the entrances to the lateral chapels. On the vault of the sanctuary, there is a painting of *the Most Holy Trinity* surrounded by the four Evangelists depicted with their attributes (*Saint John* and *Saint Luke* on the north side; *Saint Mark* and *Saint Matthew* on the south side). In the apse of the sanctuary, below a small round window, there is a wall painting depicting *Saints Cyril and Methodius*. Above the entrances to the north and south chapels, there are two wall paintings by Ignác Roškovič dating back to 1881. The painting on the south side depicts *Jesus Christ handing the keys to Saint Peter*. On the opposite side, there is a painting depicting *Jesus Christ with the Apostles in the Gethsemane Garden*. These paintings were left unfinished, most likely due to the misunderstandings between the Canons and the painter.²²

Bishop Tóth himself consecrated the renovated cathedral on 6 January 1882.²³ To commemorate the efforts of Bishop Tóth who supported the redecoration of the cathedral, his episcopal coat of arms with the year 1881 was placed on the banister of the choir.

Cultural and social activities of Bishop Mikuláš Tóth

When describing Bishop Tóth, one might say that he had the kindness of Bishop Tarkovič and the organizational talents of Bishop Gaganec. Since the eparchy was unknown to him, he visited every parish under his jurisdiction within a short time. During his visits, the bishop would talk to parents about the importance of education. He ordered his priests to provide enough books for every parochial school. When he saw how poor some of the parishes were, he paid for the books himself.²⁴ During his visit to the Makovica and Bukovec deaneries, he gave the priests 400 florins. During his canonical visit to the Laborec deanery, Bishop Tóth distributed 146 florins worth of books among the parishes. He also remunerated the teachers whose schools were found swept clean and in order. In a similar manner, the bishop distributed books and money to teachers and students during his visits to Borsod, Cserehát, or Spiš Superior deaneries.²⁵

Mons. Mikuláš Tóth established various funds to support the poor. He donated large sums of money from his own personal income for the welfare of his eparchy. His bottomless generosity was admirable. In the short six-year period of his episcopacy, Bishop Tóth contributed substantial amounts of money to charity or building projects and for foundations:

500 florins to the Fund for the poor,

²² CORANIČ, Jaroslav. Architektonický vývin a umelecká výzdoba katedrály sv. Jána Krstiteľa a biskupskej rezidencie. In *História Katedrálného chrámu svätého Jána Krstiteľa a biskupskej rezidencie v Prešove*. Prešov: Petra 2007, pp. 51 – 53.

²³ AGAP, c. Bežná agenda, year 1882, inv. no. 398, sign. 26.

²⁴ PEKAR, Athanasius. *Historic background of the Eparchy of Prjashov*, pp. 23 – 24.

²⁵ RUBY, Josephus. *Brevis historia dioecesis Eperjesiensis II*, pp. 36 – 37.

765 florins to help teachers – cantors of the Prešov Eparchy,
 1,000 florins for the interior decoration of the Cathedral of St. John the Baptist,
 1,000 florins for the building of the Greek Catholic church in Košice; the promised
 sum of 4,000 florins could not have been donated since the bishop died unexpectedly,²⁶
 10,000 florins for the expansion of Alumneum of St. John the Baptist and for the
 scholarship fund for the boys,
 5,000 florins to create a Fund to help clothe the boys at the Alumneum of St. John
 the Baptist,
 14,900 florins for the foundation of a girls' boarding school.²⁷

Although Bishop Tóth was not native to the Prešov Eparchy, he was well received and accepted by the clergy and faithful for his character, humanity, generosity, acts of kindness, and great organizational skills. The only exception was a negative reaction of the clergy to the bishop's uncompromising stance on the wearing of beards by the clergymen. Following the example of his predecessor, Bishop Gaganec, Bishop Tóth wanted his clergy to abandon the custom of wearing beards. Not all clergymen obeyed the order of Bishop Gaganec issued in 1862. Bishop Tóth's new order, issued on 30 September 1880, provoked lively discussion. For some members of the clergy, shaving beards was yet another step towards the Latinization of the Byzantine-Slavonic rite. The priests lodged a formal protest, but the bishop stood his ground and confirmed his decision. Adolf Dobrjansky was one of the most outspoken supporters of the protesting clergy and wrote *Otvit uhro-russkaho duchovenstva Prjaševskoj eparchii svojemu jepiskopu* [An Answer to the Bishop of the Prešov Eparchy from the Ukrainian Clergy of Hungary] concerning the subject. This appeal did not change the bishop's mind and he referred his clergy to the valid decrees adopted at the Esztergom Metropolitan synod (1858) and to Bishop Gaganec's order. Dobrjansky then wrote to Pope Leo XIII, *Appelacia k papi ot imeni uhro-russkaho duchovenstva Prjaševskoj eparchii po voprosu o nošeniji uniatskimi svjašččniksmi broody* [An Appeal to His Holiness from the Ukrainian-Hungarian Clergy of the Prešov Eparchy Concerning the Wearing of the Beards by the Uniate Clergy].²⁸

²⁶ For more detail see: SZEGHY, Gabriel – JAMBOR, Peter. *Košické gréckokatolíci. Dejiny farnosti v rokoch 1797 – 1950*. Košice 2007, p. 86.

²⁷ RUBY, Josephus. *Brevis historia dioecesis Eperjesiensis II*, pp. 36 – 37.

²⁸ NEDZELSKYJ, Eugenij. *Očerki karpatorusskoj literatury*. Užhorod 1932, p. 143.

Greek Catholic Seminary

Magyarization movement in the Eparchy of Prešov during Bishop Tóth's episcopacy. Towards the end of the 1850s, internal affairs of the Habsburg monarchy were largely influenced by its foreign policy. The defeat of Austria in the war against Italy and Prussia (1859, 1866) sparked a domestic crisis. Franz Joseph I was forced to give in to Hungarian pressure and accept the Compromise (the *Ausgleich*) in 1867.

The magyarization that followed affected all nationalities in Hungary, including the Greek Catholic Rusyns, Slovaks, and Romanians. In 1868, the Hungarian Parliament enacted the Nationalities Law that codified the idea of a single indivisible Hungarian nation and did not recognize other nationalities other than the Hungarian nation (or the Magyar nation as presented by the Magyar politicians). Hungarian became the only official language. Other nationalities residing in the territory of Hungary were degraded to the status of ethnic groups (with the exception of the Croats who signed a Croatian-Hungarian Settlement in 1868).

The impact of magyarization touched every sphere of social and religious/ecclesiastical life. The Greek Catholic Church in Hungary and the Prešov Eparchy was not spared either. With the approval of the Primate, Hungarian governmental circles ensured that they nominated as Greek Catholic bishops only those candidates who at least tolerated or even better, supported the Hungarian national policy. For example, in the last third of the 19th century, only bishops who collaborated with Hungarian political circles could occupy the episcopal throne of Mukachevo. This often resulted in acculturation and denationalization of the faithful. Two pro-Hungarian bishops were Štefan Pankovič (1867 – 1874) and Ján Kováč Pásztélyi (1875 – 1891). In the Prešov Eparchy, the process of magyarization did not advance as quickly as in the Mukachevo Eparchy. Bishop Gaganec remained true to his Rusyn roots and did his best to resist the pressures of magyarization.

Regarding this subject, it is worth noting that in the southern sections of the Prešov Eparchy, the process of magyarization began even before 1867. In the territories (Borsod,

Cserehát, Szántó and a part of Košice deanery) where the Slavs (Rusyns and Slovaks²⁹) lived alongside the Magyars, the process of assimilation and magyarization of the Greek Catholics began in the first half of the 19th century. This was rather a natural assimilation process since these Rusyn and Slovak ‘isolated islands’ were surrounded by the Hungarian elements. In the Schematism of the Prešov Greek Catholic Eparchy issued in 1839, 1843 and 1853, we read that two liturgical languages, slavo-ruthenica [Slavonic-Rusyn] and hungarica [Hungarian] were used in the parishes that used to be Slovak and Rusyn only. A similar situation was present in the deaneries in the south sections of Zemplín and Uh counties that belonged to the Mukachevo Eparchy. In some scattered filials, the priests preached in Hungarian even earlier. In the areas where the Slovak or Rusyn population was less compact, they were assimilated faster. The Slovak Greek Catholics did not assimilate as fast as the Slovak Roman Catholics. They held to their original nationality longer because they were influenced by their Byzantine-Slavonic liturgy and the Eastern Church tradition. The following tables show the ethnic composition of the Greek Catholic faithful in 1841 and 1880. In 1841, out of the total number of 174,793 Greek Catholic faithful, around 10,000 were Magyars³⁰, that is 5.72%. According to the overall statistics, there were 1,322,344 Greek Catholics in Hungary of which 115,224 (8.71%) reported to be Magyars.³¹

Greek Catholic Seminary

²⁹ For more information about the Slavic population in this territory in the 1770s, see *Lexicon universorum regni Hungarie locorum populosorum anno 1773*. Budapest 1920. There were 14 (out of a total number of 18) Greek Catholic parishes in the four districts of Abov county. As their language, the Lexicon states *lingva slavonica* (Fikeháza, Kelecsény, Kiralyneép, Zeloba, Sziget-Bólse, Gadna, Garadna, Kánny, Kétty, Somodi, Felső Vádasz, Komloska, Magyoroska and B. Keő-Várallya), in Borsod county, there were 9 (out of the total number of 10) Greek Catholic parishes (Gorómbóly, Petri, Hejő-Keresztúr, Abod, Irota, Mucsony, Rakacza, Pálfalu, Viszló).

³⁰ FÉNYES, Elek. *Magyar országnak, tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben. Magyarország statistikája (első kötet III.)*. Pesten 1842, p. 37. The main sources for Fényes were the Schematisms. To determine the number of the Greek Catholics in the Prešov Eparchy, he used the Schematism from 1839, which indicated the exact same number of the faithful. Fényes did not distinguish between the Slovak and Rusyn Greek Catholics. He used the term “Oroszok” or “Rusnyákok” to denote all Greek Catholics.

³¹ FÉNYES, Elek. *Magyarország statistikája (első kötet III.)*. Pesten 1842, p. 37.

*Ethnic composition of the Greek Catholic faithful in Hungary, 1841*³²

Eparchy Ethnics	Magyars	Rusyns	Romanians	Croats/ Serbians	Total number of the faithful
Eparchy of Fogarás	10,119	–	565,373	–	575,492
Eparchy of Mukachevo	90,468	276,939	85,381	–	452,788
Eparchy of Prešov	10,000 (5.72%)	164,793 (94.28%)	–	–	174,793
Eparchy of Oradea Mare	4,512	1,171	100,470	–	106,153
Eparchy of Križevci	–	–	–	13,118	13,118
Total	115,224 (8.71%)	442,903 (33.49%)	751,224 (56.81%)	13,118 (0.99%)	1,322,344

According to the 1880 census, there were 1 497 268 Greek Catholics in Hungary, 134 853 (9%) of them were Magyars.

*Ethnic composition of the Greek Catholic faithful in Hungary, 1880*³³

Total number of Greek Catholics in Hungary	Greek Catholic Romanians	Greek Catholic Rusyns	Greek Catholic Magyars	Greek Catholic Slovaks	Greek Catholic Roma	Greek Catholic Croats/ Serbians	Greek Catholic Poles
1,497,268	850,736 (56.82%)	329,351 (22%)	134,853 (9%)	98,750 (6.6%)	23,655 (1.58%)	10,045 (0.67%)	1,130 (0.075%)

According to these official statistics, the eparchy of Prešov comprised of 146 000 Greek Catholic faithful³⁴, 16 000 (10.81%) of whom were Magyars.³⁵

The figures show that the proportion of the Greek Catholic Magyars in comparison with other Greek Catholics in the whole of Hungary remained unchanged between 1840 and 1880. As for the Eparchy of Prešov, the proportion of Magyars almost doubled (from 5.72% to 10.81%), even though the actual increase was around 60% (from circa 10,000 to circa 16,000). The reason is that the total number of Greek Catholics in the Prešov Eparchy

³² FÉNYES, Elek. *Magyarország statisztikája*, p. 37.

³³ A magyar korona országában az 1880 év elején végrehajtott. Budapest 1882, p. 389.

³⁴ The statistics did not give the exact number of the Greek Catholics in the Prešov Eparchy. This figure was determined after counting the Greek Catholics in individual districts. To compare, the number of the faithful according to the Schematisms from 1878 and 1884 was 152,649, and 145,583.

³⁵ This statistic distinguishes between Rusyn and Slovak Greek Catholics. There were approximately 79 000 (52.375%) Rusyns and round 51,000 (34.45%) Slovaks.

during that time decreased (from 174,793 to 148,000) mostly due to the emigration of many Rusyns and Slovaks.

Bishop Mikuláš Tóth did not adopt as extreme a pro-Hungarian position as did the bishops of Mukachevo, Štefan Pankovič and Ján Kováč Pásztélyi. Although the bishop agreed with instruction in Hungarian and even required a proficient command of the language from all his teachers, he never openly opposed instruction in national languages. In fact, he was in favour of it.³⁶ Bishop Tóth was not a radical exponent of the magyarization policy. In the field of culture and education, however, he promoted the use of the Hungarian language.

In 1879, the Hungarian government adopted the Education Act, which introduced the Hungarian language as a compulsory subject in state schools and teaching institutes. Only those with an excellent command of the Hungarian language could teach in state schools. Those who had been teaching at state schools before the adoption of the Education Act and did not speak Hungarian were required to master it in the next four years. The reason that was often used to justify the new Education Act was the necessity to learn the official state language in order to facilitate contact with members of the ruling Hungarian nation and authorities. In reality, however, it involved the gradual magyarization of state education. On 22 February 1879, Bishop Tóth and Bishop Ján Kováč Pásztélyi sent a letter addressed to the Hungarian Ministry of Culture and Education in which they supported the introduction of compulsory Hungarian language teaching in state schools. In their letter, the bishops informed the minister that they had ordered the inclusion of compulsory Hungarian language teaching into the curriculum of all parochial schools in their eparchies. In his reply to Bishop Tóth dated 14 March 1879, the Minister of Culture and Education thanked the bishop for his zealous work and informed him that the Apostolic Nuncio had also acknowledged his decision.³⁷

Bishop Tóth, however, was strictly against the introduction of the Hungarian language into the Byzantine liturgical services. In 1881, the Hungarian Parliament discussed the establishment of a separate Hungarian Greek Catholic eparchy with Hungarian as a liturgical language. The Ministry for Ecclesiastical Affairs demanded Bishop Tóth support their proposal. In his letter to the Ministry, the bishop replied that the establishment of a new eparchy was a strictly ecclesiastical matter and not that of politics. As such, it should therefore be discussed not in Parliament but in the Apostolic See in Rome.³⁸ Bishop Tóth also defended the use of the Old Slavonic language in the liturgy, since it was “*sacred and dear to our people*”.³⁹

It is striking, and even illogical, how far the Hungarian authorities were willing to go in order to implement the magyarization policy. In 1880, for instance, the lord-sheriff (Hungarian: *ispán*, Slovak: *župan*, Rusyn: *zhupan*) of the Zemplín county forbade using the traditional Greek Catholic greeting *Sláva Isusu Christu* [*Glory to Jesus Christ*] because allegedly

³⁶ VASIE, Cyril. *Porovnanie cirkevnoprávnych prameňov byzantsko-slovanskej katolíckej cirkvi v Mukačevskej a Prešovskej eparchii s Kódexom kánonov východných cirkví*. Rím 1994, p. 43.

³⁷ AGAP, c. Bežná agenda, year 1879, inv. no. 395, sign. 1023.

³⁸ BESKID, Mikuláš. *Prešovská eparchia*. Prešov: Petra 2012, p. 31.

³⁹ PEKAR, Athanasii. *Historic background of the Eparchy of Prijashev*, p. 24.

the word *sláva* [*glory*] implied that the Greek Catholics supported the political Panslavic movement.⁴⁰

Mikuláš Tóth governed the Prešov eparchy for six years. On 5 May 1882, he suffered a stroke. To make things worse, the bishop contracted a typhoid fever. A few days later, on 21 May 1882, the third bishop of the Prešov Eparchy passed away (on the day of the sixth anniversary of his consecration). The Eparchy of Prešov lost their loving father, agile bishop, and generous benefactor. He was buried with great pomp. The eyewitnesses said that “*there was not a dry eye left, all clergymen wept*”.⁴¹ After the funeral ceremony, his body was laid to rest in the crypt of the Cathedral Church of St. John the Baptist in Prešov.⁴²

Adresa autora:

doc. PhDr. Jaroslav CORANIČ, PhD.
Katedra historických vied,
Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovskej univerzity v Prešove,
Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
email: jaroslav.coranic@unipo.sk

⁴⁰ VASIE, Cyríl. *Porovnanie cirkevnoprávnych prameňov*, p. 44.

⁴¹ RUBY, Josephus. *Brevis historia diocesis Eperjesiensis II*, p. 37.

⁴² AGAP, c. Bežná agenda, year 1882, inv. no. 398, sign. 1628; *Official record reporting the death of Bishop Mikuláš Tóth*.

Kňaz Michal Butkovský

Peter Kuriško

Father Michal Butkovský

Abstract: In our study we focus on Father Michal Butkovský (1926-2005), priest of the Archdiocese of Košice. The aim of this study is to present the life and activity of this Catholic priest. For the purpose of this essay, we used materials from archives and testimonies of some witnesses of his life. The study is divided into two parts. In the first part, we attempt to summarize the biography of Fr. Michal Butkovský. In the second part, we focus on some attributes of his personality and spiritual life. Michal Butkovský was born on October 8th, 1926 in Čičehov. After graduation he decided to enter a priestly seminary in Košice in 1946. In 1950 the seminary in Košice was closed by communist government and he was sent to the Pomocné Technické Práporý (PTP), where he worked for more than three years. He waited more than fourteen years to continue his theological studies and was finally ordained in 1967. He worked as a parish priest in Križovany and as a dean in Sabinov and Sečovce. Fr. Michal Butkovský died in 2005. The life of Father Michal Butkovský shows us the beauty of devotion to the priestly vocation, and is an inspiration for the contemporary generation of priests and seminarians.

Key words: Butkovský Michal, devotedness, Family of professor Hlaváč, PTP /Pomocné Technické Práporý/, reverence on the Sacred Heart of Jesus, seminary.

Nástup komunizmu mal značný dopad aj na život Katolíckej cirkvi na Slovensku. Okrem iného to znamenalo zrušenie seminárov v jednotlivých diecézách a zostal iba jediný seminár v Bratislave. V r. 1950 prestal fungovať diecézny seminár v Košiciach. Medzi tými, ktorých sa zatvorenie košického seminára dotklo, bol aj Michal Butkovský. V našej štúdiu sa budeme venovať predstaveniu jeho osobnosti. Pre potreby tejto štúdie sme použili predovšetkým archívne pramene, ale aj rozhovory s niektorými svedkami jeho života

Náš príspevok je rozdelený do dvoch častí. V prvej sme sa pokúsili zrekonštruovať jeho najdôležitejšie životné udalosti a v druhej časti sa zameriame na niektoré črty jeho osobnosti a spirituality.

Životopis

Michal Butkovský sa narodil 8. októbra 1926 Čečehove rodičom Andrejovi a Zuzane, rodenej Butkovskej, bývajúcim v Čečehove.¹ Obaja rodičia boli maloroľníci. Otec Andrej Butkovský odišiel v r. 1929 za prácou do Kanady, istý čas bol nezvestný a zomrel v Kanade počas prác v bani v r. 1953. Matka žila v Čečehove a neskôr aj na fare so synom do r. 1991. Zomrela v r. 1993. Michal dostal meno pravdepodobne po svojom starom a prastarom otcovi.² Mal sestru Annu.

Michala pokrstil dva dni po narodení – 10. októbra 1926 – vtedajší farár v Zalužiciach Karol Sirola. Sviatosť birmovania prijal 12. mája 1938.³ Na ľudovú školu v Čečehove nastúpil ako sedemročný v r. 1933. Po ukončení piateho ročníka pokračoval na gymnázium v Michalovciach. Vysvedčenie z posledného ročníka gymnázia je datované 15. júna 1946 ako žiaka 8. B triedy na Štátnom gymnázium v Michalovciach s celkovým prospedom dostatočným. Triednym profesorom bola Jolana Džuppová. Osvedčenie o dospelosti bolo vystavené 24. júna 1946.⁴

Po ukončení gymnázia bol 3. júla 1946 na prijímacom pohovore v seminári v Košiciach⁵, kde následne nastúpil. Oficiálne bol na Vysokú školu bohosloveckú v Košiciach zapísaný 15. septembra 1946.⁶ Ukončil tam osem semestrov. Poslednú skúšku urobil u Dr. Ján Šveca z kánonického práva 13. júna 1950. Počas obdobia v Košickom seminári prijíma aj nižšie svätenia z rúk biskupa Jozefa Čárskeho – tonzúru (11.12.1948), lektorát (4.11.1949) a akolytát (5.11.1949).

Po letných prázdninách v roku 1950 sa už nevracia do seminára v Košiciach, ale spolu s ostatnými bohoslovcami nastupuje na vojenskú službu v táboroch PTP /Pomocné Technické Prápory/, kde je oficiálne vedený od 7.9.1950 do 31.12.1953.⁷ Počas tohto obdobia strieda miesta svojho pôsobenia, nakoľko tieto prápory slúžili ako lacná pracovná sila pri budovaní vojenských a civilných

¹Rodičia kňaza Michala Butkovského sa sobášili 14. mája 1925. Otec Andrej sa narodil 19.12.1902 a matka Zuzana 24.1.1905. Archív Rímskokatolíckeho úradu Zalužice. Matricula copulatorum. zv. II., s. 26, č. 9. Matka Zuzana bola dcérou Michala Butkovského a Márie r. Valigovej. Archív Rímskokatolíckeho farského úradu Zalužice. Matricula baptisatorum. zv. III., s. 25, č. 3. (ďalej len ARKFÚ Zalužice). Krstná matrika zväzok II. /kde mohol byť zapísaný krst otca Andreja Butkovského/ sa už na farskom úrade v Zalužiciach nenachádza.

²Obaja starí otcovia mali krstné meno Michal. V pozostalosti kňaza Michala Butkovského sa našiel krstný list Michala Butkovského narodeného 7.9.1873, rodičom Michal Butkovskému (rim. kat., roľník) a Anne r. Mazur (rim. kat.), bývajúcim v Čečehove č. 46. Krstil Mikuláš Andruhovič, farár. Zv. II. str. 56 (diecéza satmárska). Farár vo Veľkých Zalužiciach ho vydal 31.10.1940. Archív Rímskokatolíckeho farského úradu Sečovce. (ďalej len ARKFÚ Sečovce).

³ ARKFÚ Zalužice. *Matricula baptisatorum*. zv. III., s. 254, č. 32.

⁴ ARKFÚ Sečovce. Výročné vysvedčenie Michala Butkovského z 15.6.1946. Gymnaziálne osvedčenie dospelosti vydané dňa 24.6.1946.

⁵ Archivum Archidioecesis Cassoviensis (ďalej AACass). fond Košické biskupstvo (ďalej KB). Košický biskupský ordinariát (ďalej KBO). sign. 812/1946.

⁶ ARKFÚ Sečovce. *Index Lectionum – Michal Butkovský*, s. 1.

⁷ ARKFÚ Sečovce. *Průkaz o osvobození od vojenské povinnosti č. 516585. Michal Butkovský*.

objektov, ako aj na prácu v bani.⁸ Počas tohto obdobia je viac než tri mesiace v Novom Jičíne na Morave, v Buntále, v Hodoníne, Karlovej Studánke v Jeseníkoch. Kratšiu dobu sa zdržiava v Libave⁹, Brne, Karvinej, Jihlave a Olomouci.¹⁰ Na niektorých zastávkach počas PTP pracuje aj ako baník.¹¹

Po návrate z PTP sa zamestnáva ako úradník v Pozemných stavbách n. p. - závod v Michalovciach. Popri práci si v rokoch 1959 – 1961 robí maturitu na Vyššej priemyselnej škole v Prešove, ktorá má elokovanú triedu pre pracujúcich študentov aj v Michalovciach.¹²

Počas obdobia práce v civilnom zamestnaní si viackrát dáva prihlášku do seminára v Bratislave, kde je nakoniec prijatý v roku 1964. Na Rímskokatolícku cyrilometodskú bohosloveckú fakultu v Bratislave je zapísaný 27. novembra 1964.¹³ V prvom roku štúdia v Bratislave je vedený ako študent prvého ročníka. V ďalšom školskom roku 1965/66 je vedený už ako študent štvrtého ročníka a následne piateho ročníka. Štúdium na bohosloveckej fakulte v Bratislave ukončuje absolútoriom 29. mája 1967.¹⁴ Hoci na gymnáziu dosahuje iba dostatočný prospech, jeho výsledky počas teologického štúdia v Košiciach a Bratislave sú vo veľkej väčšine vynikajúce.¹⁵

Subdiakonát prijíma 29. mája 1967, diakonát 1. júna 1967 z rúk trnavského apoštolického administrátora Mons. Ambróza Lazíka. Kňazská vysviacka sa koná v nedeľu 4. júna 1967 a svätiteľom je taktiež Mons. ThDr. Ambróz Lazík.¹⁶ Spolu s ním boli pre službu Košickej diecézy vysvätený ešte Pavol Dráb, Michal Kriško.

V nedeľu 11. júna 1967 má primície v rodnom Čečehove. Primičným kazateľom je profesor Štefan Hlaváč.¹⁷ Svoje prvé kňazské pôsobenie začína ako kaplán vo farnosti Košice-Juh, kde bol vtedy farárom Vojtech Jančáry. Po dvoch rokoch prichádza ako farský administrátor do farnosti Križovany. Počas tohto obdobia udržiava čulé styky s prof. Hlaváčom, ktorý je v tom čase v neďalekých Hermanovciach, a s ktorým ho spája hlboké priateľstvo. Počas svojho pôsobenia v Križovanoch sa mu podarí postaviť farskú budovu. Popri pastorácii začína pôsobiť aj na diecéznom tribunáli ako Promótor spravodlivosti (od 19.1.1984) a neskôr ako obhajca zväzku (od 22.8.1995), kde pôsobí do roku 1998. Po smrti dekana Antona Ďurčáka (8.5.1987) je menovaný za farára-dekana do Sabinova.

Do farnosti Sečovce nastúpil po dekanovi Andrejovi Kapušanskom 1. júla 1990. Popri pastorácii, už v podmienkach po komunistickom režime, začal s potrebnými úpravami a rekonštrukciami. Ako uvádza *Historia domus* v Sečovciach,¹⁸ začalo sa s po-

⁸ VITKO, P. a kol. PTP. *Poniženie a satisfakcia*. Bratislava: Ministerstvo obrany SR. 2005, s. 16 – 17.

⁹ Z osobného rozhovoru s vďp. dekanom Jozefom Štofejkom. marec 2015 v Prešove.

¹⁰ Archivum Archidioecesis Cassoviensis (ďalej AACass). fond Košické biskupstvo (ďalej KB). Biskupský úrad v Košiciach (ďalej BÚK). sign. 624/1969.

¹¹ ARKFÚ Sečovce. *Primičná kázeň Štefana Hlaváča novokňazovi Michalovi Butkovskému*.

¹² AACass. f. KB. BÚK. sign. 624/1969.

¹³ ARKFÚ Sečovce. *Výkaz o štúdiu na vysokej škole Michala Butkovského*, s. 1.

¹⁴ ARKFÚ Sečovce. *Výkaz o štúdiu na vysokej škole Michala Butkovského*, s. 52

¹⁵ AACass. f. KB. BÚK. sign. 571/1964.

¹⁶ HIŠEM, Cyril. *Košické presbytérium (1804 – 2006). Dejiny Košického arcibiskupstva VI*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška. 2006, s. 42.

¹⁷ ARKFÚ Sečovce. *Primičná kázeň Štefana Hlaváča novokňazovi Michalovi Butkovskému*.

¹⁸ ARKFÚ Sečovce. *Historia domus*. 1990 – 1997.

stupnou rekonštrukciou farského kostola najprv zvnútra /elektrické rozvody, vnútorné omietky, plynové kúrenie/a v r. 1995 – 1996 aj vonkajšie úpravy /fasáda, omietka, strecha/.¹⁹ Zaujímavou poznámkou v *Historii domus* je upozornenie, že na omietku na vonkajšiu fasádu farského kostola bol použitý šaštínsky piesok zo Šaštína.²⁰ Na farskej budove sa urobili najnutnejšie úpravy /strecha/ a upravil sa aj priestor pre kaplánov. Dôraz vždy kládol na úpravu bohoslužobných priestorov, zatiaľ čo osobné bývanie na fare bolo skromné. Začali sa aj stavby kostolov na filiálkach. V roku 1990 začali prípravy a v roku 1991 výstavba nového kostola na filiálke Dargov, ktorá je najväčšou filiálkou sečovskej farnosti a bola ukončená v roku 1994. Nový kostol sa v roku 1995 začal stavať aj na filiálke Bačkov, kde bol dokončený v roku 1997. Nový kostol bol vybudovaný aj na filiálke Hriadky /1996 – 1999/, ktorá neskôr pripadla do novovzniknutej farnosti Vojčice.

Michal Butkovský s profesorom Štefanom Hlaváčom²¹

¹⁹ ARKFÚ Sečovce. *Historia domus. 1990 – 1997*. Zaujímavá je poznámka v kronike za r. 1996, že hodiny v kostolnej veži opravil vtedajší gymnazista Ján Stanko. Do tejto opravy fungovali málokedy. Po oprave odbíjali každú hodinu.

²⁰ Na úpravách vonkajšej fasády sa medzi dobrovoľníkmi podieľal aj autor tohto článku.

²¹ Fotografie v tomto príspevku sú použité z osobného archívu autora.

Svoj kňazský dôchodok začína 1. júla 2001 a ostáva bývať v Sečovciach v blízkosti farského kostola v samostatnom domčeku u pána Ľubomíra Podpinku a jeho manželky, kde si zadovážil jednoduché bývanie. Tam zostáva až do svojej smrti. Počas svojej emeritúry aktívne vypomáha vo farnosti Sečovce tam, kde je to potrebné, bez toho, aby sa miešal do pastoračných záležitostí nového správcu farnosti.

Nezomiera však v Sečovciach. Na konci júla 2005 odchádza do detského tábora, aby tam bol ako kňaz k dispozícii, slúžil deťom sväte omše a vysluhoval sviatosti. Práve tam, v katastri obce Dlhé nad Cirochou, v areáli tábora Trist, zomiera v noci z 29. na 30. júla 2005. Okolnosti posledných chvíľ približuje aj báseň, ktorá odznela počas pohrebných obradov:

*V ten ťažký, horúci, dusný deň,
trávil v prírode i kňaz nejuden.
Tu spolu s deťmi prázdniny vychutnávali,
v podvečer svätú omšu im slúžil.
Ťažko je zdravému tropical znášať,
ešte ťažšie chorému obetu prinášať.
Ktovie, čo cítilo srdce kňazovo,
čo sa udeje v noci júla tridsiateho.
Pán zeme i sveta celého,
povolal k sebe kňaza verného.
Prišla jeho posledná hodina,
dotĺklo srdce, čo milovalo Pána.²²*

Pohrebné obrady sa konali vo farskom kostole Nanebovzatia Panny Márie v Sečovciach dňa 2. augusta 2005 o 11.00 hod. a predsedal im Mons. Alojz Tkáč, arcibiskup-metropolita Košickej arcidiecézy.

Niektoré črty osobnosti a kňazskej spirituality

Jednou z najdôležitejších ľudských a duchovných črt v živote kňaza Michala Butkovského je jeho vernosť kňazskému povolaniu. Pre toto povolanie musel urobiť mnoho, kým pristúpil ku kňazskej vysviacke.

Počas svojich štúdií na michalovskom gymnáziu bol oslovený osobnosťou ThDr. Štefana Hlaváča. Podľa jeho svedectva²³, gymnazista Michal vstával ráno o piatej hodine, aby mohol byť na svätej omši v nemocničnej kaplnke. Jeho cestu ku kňazstvu zahatalo zrušenie všetkých seminárov na Slovensku /okrem bratislavského/. Tak sa začalo 14 rokov čakania na opätovné prijatie do seminára, kde sa hlásil viac ako päťkrát.²⁴ Podľa vlastných slov bol na smiech pre mnohých, nakoľko nebol ani civil, ani klerik.²⁵ Primičný kazateľ vo svojej homílii zhŕňa a opisuje cestu vtedy takmer 41-ročného primicianta k oltáru, keď mu odporúča pri ofertórii obetovať aj svoju cestu ku kňazstvu takto:

²² ARKFÚ Sečovce. *Báseň pre pána dekana*. Zaznela pri pohrebnej svätej omši 2. 8. 2005.

²³ ARKFÚ Sečovce. *Príhovor Štefana Hlaváča pri slávnostnom obede po primičnej omši Michala Butkovského*.

²⁴ AACass. f. KB. BÚK. sign. 571/1964.

²⁵ AACass. f. KB. BÚK. sign. 624/1967.

“Bože, prijmi všetky moje telesné práce, ktoré som urobil počas svojej cesty k oltáru. Pracoval som aj tu na čerehovských poliach a práca roľníka je ťažká. Tri roky som musel byť aj hlboko pod zemou v ťažkej práci baníka. Bože, na paténu prikladám aj svoju ťažkú duševnú prácu, osem rokov štúdia na Michalovskom gymnáziu i sedem rokov vonkajšími búrkami prerušovaného štúdia na vysokej škole teologickej. Keď budeš pozdvihovať kalich s vínom, a vieme, že kalich je symbolom bolesti, prilej do tohto kalicha k omšovému vínu všetky svoje duševné bolesti i telesné strádania na ceste k oltáru. Prilej do neho všetky svoje preháňania, šikanovania, ústrky i posmešky, čo sa ti dostali, prilej do neho aj svoje vlastné vnútorné pokušenia, ktorým si však, Bohu vďaka, s milosťou a pomocou Božou odolal.”²⁶

*Michal Butkovský s kňazmi po posviacke novej fary v Križovanoch v r. 1973.
V strede kapitulný vikár Štefan Onderko*

²⁶ARKFÚ Sečovce. Primičná kázeň Štefana Hlaváča novokňazovi Michalovi Butkovskému.

Táto vernosť ku kňazstvu bola podporovaná vrúcnu modlitbou jeho matky, starej matky, ako aj istej Pepinění, u ktorej býval ešte počas svojho štúdia na gymnáziu v Michalovciach.²⁷ O svoju matku sa staral aj počas svojho kňazského pôsobenia, čo vyvoláva sympatie a úctu zo strany veriacich.²⁸

S vernosťou sa spája aj poslušnosť. Práve poslušnosť spomenul pri pohrebnej homílii aj arcibiskup Mons. Alojz Tkáč ako charakteristiku zosnulého, ktorú mal voči svojmu predstavenému – ordinárovi – pred rokom 1990, a aj voči biskupovi po r. 1990.²⁹

K vernosti povolaniu sa pripája aj vernosť kňazským povinnostiam. Miništranti, ktorí obsluhovali liturgické knihy, si pamätajú, že každú nedeľnú kázeň mal napísanú na stroji – dvojfarebne; text čiernou farbou, ale dôležité vety zvýrazňoval červenou.

Začiatok a záver kňazského života je spojený s obetou. Na primíciách uvádza profesor Hlaváč príklad kňaza, ktorý zahynul v Michalovciach pri plnení si kňazských povinností.³⁰ Koniec života Michala Butkovského je vyplnený kňazskými povinnosťami³¹ a zomiera, môžeme povedať – na misii, pri plnení kňazských povinností.

Prvé sväté prijímanie vo farnosti Križovany

²⁷ ARKFÚ Sečovce. Príhovor Štefana Hlaváča pri slávnostnom obede po primičnej omši Michala Butkovského.

²⁸ Z telefonického rozhovoru s p. Jurajom Vrábľom dňa 9. 12. 2020.

²⁹ ARKFÚ Sečovce. *Homília Mons. Alojza Tkáča, arcibiskupa-metropolitu pri pohrebnej svätej omši vdp. Michala Butkovského.* DVD.

³⁰ ARKFÚ Sečovce. *Primičná kázeň Štefana Hlaváča novokňazovi Michalovi Butkovskému.* 1967.

³¹ Vtedajší farár v Sečovciach Mgr. Jozef Treščák spomína, že pri rozpise svätých omší mal pán dekan pravidelnú službu pri slúžení svätých omší ako ostatní kapláni. Z osobného rozhovoru s Jozefom Treščákom dňa 7. 12. 2020 v Dlhom nad Cirochou.

Úcta k Najsvätejšiemu Srdcu Ježišovmu bola kňazovi Michalovi Butkovskému veľmi blízka. Na spovedanie pred prvým piatkom vždy nechával dostatok času, aby sa mohli vyspovedať tak starší, ako aj pracujúci, či študenti a žiaci. Osobitne k tomu viedol aj deti, ktoré prichádzali k prvému svätému prijímaniu.

Pohľad zameraný na večnosť je veľmi dôležitou charakteristikou jeho spirituality. Popri tom, čo robil a hlásal, sa snažil žiť a upozorňovať na to, že naša vlasť je v nebi. Môžeme spomenúť jeho napomenutia: „*To nie je len dobre sa najesť, napiť. Človek je stvorený pre večný život.*“³² Aj pri osobných rozhovoroch akoby „presvitalo“ jeho zameranie na večnosť. Niekedy si povzdychol: „*Ako to bude vo večnosti.*“³³ Po posedení si pri dobrom víne taktiež poznamenal: „*Keď je nám teraz tak dobre, ako dobre nám bude vo večnosti.*“ Keď mal autor tohto textu možnosť absolvovať prípravu na prvé sväté prijímanie pod jeho vedením, už deti učil a pripomínal aj vo svojich kázňach: „*Vždy si večer pospytujte svedomie a oľutujte hriechy, lebo neviete, či sa dožijete rána.*“ Jeho odchod do večnosti je akoby vyplnením týchto slov. V predvečer, ešte riadne komunikujúc, si ľahol spať, no ráno sa už nestretá s tými, ktorým slúžil, ale stretáva sa so svojím Stvoriteľom.

Tento pohľad na večnosť mu nebránil obdivovať aj prírodu a ľudské vynálezy. Vedel sa kochať v prírode, do ktorej občas zašiel (napr. do Bačkovskej doliny), alebo v kvetoch a ružiach, ktoré rástli na farskom dvore. Vedel obdivovať aj ľudské vynálezy. Spomínal napríklad, ako mu počítač opravuje jeho gramatické chyby: „*Aký je ten počítač múdry. Keď napíšem nejakú hrubku, hneď mi ju opraví!*“³⁴

Aj napriek tomu, že prichádza do seminára v Bratislave už takmer 38-ročný, nemá problém zapadnúť medzi svojich spolužiakov, ktorí sú o viac ako pätnásť rokov mladší.³⁵ V tom sa prejavuje aj jeho ľudská zrelosť, nakoľko bol oporou pre svojich mladších spolubratov, u ktorého mohli nájsť radu.³⁶

Život kňaza Michala Butkovského nám ukazuje krásu vernosti kňazskému povolaniu, ktorá je povzbudením aj pre dnešnú generáciu kňazov a bohoslovcov. Môžeme vidieť, že napriek nepriaznivým vonkajším okolnostiam je možné zachovať si a udržať povolanie aj napriek politickým prekážkam a niekoľkonásobným zamietnutiam zo strany tých, ktorí mali politickú moc. Táto práca je len malým čriepkom z bohatej mozaiky, z ktorej sa skladal život kňaza Michala Butkovského. Je aj vyjadrením vďaka autora za sprostredkovanie mnohých Božích milostí, z ktorých žije doteraz. Uvedomujeme si, že je tu ešte veľký priestor na dopracovanie a rozšírenie uvedenej životopisnej črty, preto si nenárokujeme na jej úplnosť.

³² Z telefonického rozhovoru s p. Jurajom Vrábľom, 9. 12. 2020.

³³ Z osobného rozhovoru s Jozefom Treščákom, 7. 12. 2020 v Dlhom nad Cirochou.

³⁴ Z osobného rozhovoru s dp. Aurelom Halajčíkom, júl 2011 v Beleji nad Cirochou.

³⁵ AACass. f. KB. BÚK. sign. 624/1967.

³⁶ Z osobného rozhovoru s Mons. Pavlom Drábom, 10. 12. 2020 v Košiciach.

Adresa autora:

Mgr. Peter KURIŠKO

doktorand

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Hlavná 89, 041 21 Košice, SR

email: peter.kurisko@gmail.com

Kaplnka Krista Kráľa – Pokojová kaplnka (Cappella Pacis) v Gaboltove

Tomáš Hudča

The Chapel of Christ the King – the Chapel of Peace (Cappella Pacis) in Gaboltov

Abstract: The Chapel of Christ the King or the Chapel of Peace in Gaboltov was built between 1922 and 1929. There were several reasons for building this chapel: it was supposed to be a memorial and a place of reverence for World War I soldiers from Gaboltov, as well as a memorial to those fallen soldiers who no one mentioned, and finally, the local community wanted to build a church or chapel in the middle of the village to allow all people access to church services. Although the new sacral building reached its financial limits, it was built thanks to the generosity of donors, especially the benefactor Anne Ratti from the city of Elisabeth in the USA. The chapel was blessed by Bishop Jozef Čársky in October 1929, but it was only finally completed until 1937. To this day, the Room Chapel serves as a liturgical space for worship during the week.

Keywords: Chapel of Peace, Gaboltov, benefactor, World War I, altar, pipe organ.

Úvod

Farský kostol sv. Vojtecha v Gaboltove patrí medzi najväčšie historické a architektonické skvosty Horného Šariša. Majestátne sa vyníma nad Gaboltovom ako jeho dominanta a už zďaleka pozdravuje pútnikov a ostatných ľudí smerujúcich do týchto končín severovýchodného Slovenska. Tento chrám vždy slúžil a dodnes slúži ako liturgický priestor predurčený na bohoslužobné účely pre potreby gaboltovskej farnosti. Avšak prístupnosť ku kostolu bola najmä v zimnom mrazivom a sychravom období výrazne sťažená. Strmá ulička vedúca k nemu bola pre starších veriacich idúcich na bohoslužby veľmi náročná, niekedy až neprekonateľná. Preto začiatkom 20. storočia sa ozývali hlasy vybudovať ďalší, skromnejší kostol, ktorý by bol lokalizovaný priamo v obci a slúžil by tak na bohoslužobné účely vo všedných dňoch. Nový kostol mal byť zároveň vyjadrením piety za padlých vojakov 1. svetovej vojny pochádzajúcich z Gaboltova. Tento príspevok pojednáva o historických okolnostiach zámeru, výstavby a realizácie stavby kaplnky Krista Kráľa – Pokojovej kaplnky (*Cappella Pacis*). Aj keď je v súčasnosti známa skôr ako „dolný kostol“, z historického hľadiska bude korektnejšie používať pôvodný názov kaplnky (Pokojová kaplnka), zachovávajúc prvotný úmysel jej nadšencov. Téma nebola doteraz skúmaná ani okrajovo.

Prípravy na stavbu kaplnky

Prvotná myšlienka postaviť kaplnku na pamiatku padlých vojakov sa vo farnosti objavila už počas 1. svetovej vojny, v ktorej padlo 12 mladých vojakov pochádzajúcich z Gaboltova.¹ Nová kaplnka mala byť zasvätená Kráľovnej pokoja. Sám gaboltovský dekan-farár Anton Levendovský² charakterizoval dôležitosť výstavby Pokojovej kaplnky takto: „Má byť pietnou pamiatkou vo vojne padlým hrdinom a má slúžiť ako stála prosebná modlitba zvlášť za tie duše, o ktorých nikto spomienky nečini, taktiež aj ako stála prosebná modlitba za časný a večný pokoj.“³ Už v roku 1917 prispel košický biskup Augustín Fischer-Colbrie na stavbu Pokojovej kaplnky omšovou fundáciou vo výške 1.000 korún.⁴ O rok neskôr od tohto šľachtného darcu prichádza na tento bohumilý úmysel ďalší finančný obnos vo výške 700 a 2.350 korún.⁵ Medzi občanmi obce prebiehali menšie zbierky. Neboli však natoľko významné, pretože obyvatelia boli zväčša chudobní a často nemali dostatok finančných prostriedkov ani na vlastné živobytie. Možno teda právom konštatovať, že duchovným otcom Pokojovej kaplnky, ktorý stál pri počiatkoch stavby kaplnky a prebral záštitu nad jej realizáciou, bol práve košický biskup Augustín Fischer-Colbrie a po jeho smrti patronát nad stavbou kaplnky prijal jeho nástupca biskup Jozef Čársky. Nesmieme zabudnúť ani na zásluhy miestneho dekana-farára Antona Levendovského, ktorý neúnavne zariadil, organizoval a zabezpečoval všetko potrebné na výstavbu Pokojovej kaplnky.

Po skončení vojny začali farníci na výstavbu Pokojovej kaplnky organizovať väčšie zbierky doma, v blízkom okolí i v ďalekej Amerike. Samotní gaboltovskí veriaci za dekádu 1918 – 1928 vyzbierali sumu 10.000 korún.⁶

¹ Padlí vojaci pochádzajúci z Gaboltova: Ján Javorský, Štefan Javorský, Adam Javorský Štefanek, Štefan Petrovič, Adam Biath, Jozef Javorský, Ján Renčko, Adam Kažík, Jozef Kažík, Ján Krafčík, Jozef Halkoci a Ján Korch. Ďalší traja, Martin Smoleň, Juraj Biath a František Bílý, ostali trvalí invalidi. Porov. *Pamätná kniha obce Gaboltov*, zväzok I, s. 7.

² Anton Levendovský (1882 – 1934) sa narodil dňa 26. mája 1882 v Prešove. Maturoval v roku 1900 na premonštrátskom gymnáziu v Košiciach. Teologické štúdiá absolvoval v Košiciach v rokoch 1900 – 1904. Dňa 1. októbra 1904 bol vysvätený na kňaza. Ako kňaz pôsobil v Moldave nad Bodvou, Ploskom, Uhorských Raslaviciach, Lenártove, Humennom a od roku 1908 v Gaboltove. Po smrti farára Michala Zápotockého sa prihlásil do súbehu o miesto gaboltovského farára, ktoré napokon aj získal. V rokoch 1914-1918 sa zúčastnil ako poľný kurát 1. svetovej vojny. V roku 1923 sa stal dekanom bardejovského dekanátu so sídlom v Gaboltove. Bol kňazom 30 rokov. Ako miestny farár bol ex officio predsedom miestnej školskej stolice. Taktiež bol predsedom miestneho výboru Slovenskej ľudovej strany Hlinkovej. Bol zároveň členom okresnej zdravotnej rady okresu Bardejov. Okrem toho bol dôverníkom Okresnej pečlivosti o mládež v Bardejove. V Gaboltove pôsobil až do svojej smrti v roku 1934, zomrel po vážnej a náhlejš chorobe po operácii v prešovskej nemocnici vo veku 52 rokov. Pochovaný bol dňa 16. augusta 1934 na mestskom cintoríne v Prešove. Porov. *Historia domus, Gaboltov*, vol. I., Pamiatka gaboltovských farárov. Anton Levendovský. Archív farského úradu v Gaboltove (ďalej len AFÚ GA), zv. 1927 (nezaradené), *Obecný úrad v Gaboltove. Kandidačná listina Slovenskej ľudovej strany Hlinkovej zo dňa 29. september 1927*. AFÚ GA, zv. 1929 (nezaradené), *Okresný úrad v Bardejove. Predmet: Ustanovovacia schôdza okresnej zdravotnej rady okresu bardejovského v deň 8. apríla 1929 zo dňa 26. marca 1929*. AFÚ GA, zv. 1932 (nezaradené), *Okresná pečlivosť o mládež v Bardejove. List pre pána dekana Levendovského zo dňa 18. októbra 1932*. AFÚ GA, zv. 1931 (nezaradené), *Biskup Jozef Čársky, Dispositiones Antonii Levendovského zo dňa 3. novembra 1931*. AFÚ GA, zv. 1934 (nezaradené), *Oznámenie o úmrtí Antona Levendovského zo dňa 14. augusta 1934*.

³ AFÚ GA, zv. 1929 (nezaradené), *Predmet: Gaboltov – pút' sv. škapuliara zo dňa 8. júla 1929*.

⁴ AFÚ GA, zv. 1917 (nezaradené), *Honorabilí officio parochiali zo dňa 3. októbra 1917*.

⁵ AFÚ GA, zv. 1917 (nezaradené), *Honorabilí officio parochiali zo dňa 19. januára 1918*. AFÚ GA, zv. 1917 (nezaradené), *Honorabilí officio parochiali zo dňa 5. septembra 1918*.

⁶ AFÚ GA, zv. 1928 (nezaradené), *Podrobné vypočítanie obiet veriacich zo dňa 20. septembra 1928*.

Pozemok na stavbu novej kaplnky odkúpila cirkevná obec od židovského živnostníka Salomona Lorbela, ktorý na tom mieste v strede obce prevádzkoval hostinec s krčmou. Hostinec bol zbúraný, a tak bol pozemok vhodný na stavbu Pokojovej kaplnky.⁷

Realizácia stavebných prác na Pokojovej kaplnke

Prípravné stavebné práce na Pokojovej kaplnke boli započaté v roku 1922. Avšak veriaci čelili nedostatku financií. Ako sami popisujú, tento kostol by nikdy neboli dokončili, keby im Pán nebol poslal do cesty pani Annu Ratti, ktorá bola pôvodom z Košíc, ale žila v Spojených štátoch v meste Elisabeth v štáte New Jersey. Mesto Elisabeth bolo druhým domovom viacerých slovenských prisťahovalcov z Gaboltova.⁸ Táto vdova po bohatom Talianovi z príbuzenstva pápeža Pia XI.⁹ im posielala finančné prostriedky na dokončenie stavby kaplnky. Predchádzalo tomu niekoľko zaujímavých a nevysvetliteľných udalostí. Ako uvádza farská kronika; raz sa u nej na dvore v meste Elisabeth hralo jedno dievčatko. V ruke údajne držalo biblický obraz. Anna Ratti sa od nej dozvedela, že doma majú ďalšie tri obrazy, ktoré dievčatko našlo na smetisku a kde ich je ešte niekoľko. Pani Ratti všetky obrazy pozbierala s tým, že keď raz zomrie, nechá si spomínané obrazy uložiť do hrobu. Raz v noci sa pani Anna Ratti zobudila a s prekvapením zistila, že obrazy údajne svietili. Zverila sa s tým jednej bohatej osobe, ktorá chcela postaviť kostol a tam uložiť spomínané obrazy, avšak nedostala na to potrebné cirkevné požehnanie. Zároveň pani Ratti stretla v Elisabeth gaboltovského rodáka Georga (Juraja) Bilavského, ktorý v rozhovore s ňou spomenul, že v jeho rodnej obci chcú postaviť „Pokojovú kaplnku“, čo bolo pre Annu Ratti znamenie. Ihneď napísala gaboltovskému farárovi Antonovi Levendovskému, že zafinancuje stavbu spomínanej kaplnky, pokiaľ jej umožní uložiť v nej spomínané obrazy. Na stavbu poslala 4.000 amerických dolárov.¹⁰

Je relevantné uviesť, že na stavbu Pokojovej kaplnky boli zapožičané aj financie z udržiavacích prostriedkov farského kostola sv. Vojtecha. Prispeli aj pútnici každoročne prichádzajúci na púť Škapuliarskej Panny Márie. Dekan-farár Levendovský, pozývajúc kňazov a ich farníkov na púť do Gaboltova, nezabudol poďakovať za tento šľachetný úmysel a prosil o ďalšie milodary: *„úctive prosím, ráčte to aj svojim zbožným veriacim láskave vyhlásiť, taktiež ich pozornosť vyzvť na tú radostnú okolnosť, že Pokojová kaplnka ešte vo svetovej válke sľubovaná sa už s pomocou Božou stáva zo štedrosti jednej americkej paney a z milodarov tak amerických ako aj tunajších horlivých veriacich a do septembra toho roku má byť už úplne vystavaná. O stavaní sa budú môcť zbožní pútnici už aj v deň púte sv. Škapuliara presvedčiť (...). Ráčte v mene mojom požiadať Vašich zbožných veriacich tiež na štedré ich milodary nám už počas tohtoročnej škapuliarskej púte velice potrebné.“*¹¹

⁷ *Historia domus, Gaboltov*, vol. I., s. 11 – 12. Porov. *Pamätná kniha obce Gaboltov*, zväzok I., s. 13.

⁸ Boli to rodiny Georga (Juraja) Fornadla, Georga (Juraja) Bilavského a pravdepodobne aj Johna (Jána) Smoleňa.

⁹ AFÚ GA, zv. 1974 (nezaradené), *Rím. kat. farský úrad v Gaboltove. Súpis archíválií gaboltovskej farnosti zo dňa 26. júna 1974.* Súpis vdp. Andreja Juru uvádza príbuzenstvo s Piom X. Je však oveľa pravdepodobnejšie, že išlo o príbuzného Pia XI., ktorého občianske meno bolo Achille Ratti.

¹⁰ *Pamätná kniha obce Gaboltov*, zväzok I., s. 11 – 12.

¹¹ AFÚ GA, zv. 1929 (nezaradené), *Predmet: Gaboltov – púť sv. Škapuliara zo dňa 8. júla 1929.*

Pokojová kaplnka bola postavená v novogotickom štýle a bola projektovaná architektom Júliusom Wirthom s predpokladaným rozpočtom 150.000 korún.¹² Základný kameň kaplnky bol na sviatok Navštívenia Panny Márie dňa 2. júla 1929 biskupom Čárskym slávnostne požehnaný a uložený do stavby.¹³ Dva obrazy pani Ratti boli umiestnené v sakristii a jeden na chóre (zobrazovali Krista), ostatné bol zamurované uprostred pravého múra lode kaplnky.¹⁴

Kaplnka má dodnes peknú neveľkú novogotickú vežu s jednoramenným krížom na vrchole a medeným oplechovaním. Veža bola riešená veľmi nápadito a účelovo. Má štvorcový pôdorys a v každom rohu sa nachádza štvorhranný stĺp. Vonkajšie dva stĺpy sú naznačené na fasáde kaplnky. Dva vnútorné stĺpy na prízemí lemujú vestibul kaplnky a na chóre vymedzujú priestor, v ktorom je zasadená hracia skriňa organa s píšťalami. Všetky stĺpy smerujú do veže kaplnky. Vo veži sú umiestnené 2 zvony s príjemným zvukom a lanami siahajúcimi na chór do malého priestoru za organom.¹⁵

Stavba Pokojovej kaplnky, rok 1929 (Zdroj: fotoarchív Farského úradu Gaboltov)

¹² Pamätná kniha obce Gaboltov, zväzok I., s. 11.

¹³ AFÚ GA, zv. 1929 (nezaradené), Predmet: *Gaboltov – púť sv. škapuliara zo dňa 8. júla 1929.*

¹⁴ Pamätná kniha obce Gaboltov, zväzok I., s. 12.

¹⁵ Tiež sa tam nachádza elektromotor poháňajúci organové mechy.

Požehnanie kaplnky

Pokojuvú kaplnku bola požehnaná košickým apoštolským administrátorom biskupom Jozefom Čárskym dňa 29. októbra 1929. Zasvätená bola Kristovi Kráľovi. Mala slúžiť ako pietna pamiatka za padlých hrdinov vo vojne, zvlášť tých, na ktorých si nikto nespomína, ako aj za časný a večný pokoj. Išlo o veľkú udalosť spojenú s oslavou 25-ročného účinkovania miestneho dekana-farára Antona Levendovského v Gaboltove. Slávnosť zachytáva aj najčítanejší dobový denník Slovákov: „Dňa 29. októbra t.r. bola veľká slávnosť v obci Gaboltove, bola posviacka Pokojovej kaplnky, ktorú dala postaviť dobrosrdečná a bohabojná pani Anna Ratajová, bývajúca v Elisabete v Amerike. Daj jej Bože dobré zdravie, aby čím skôr mohla si obzrieť tú krásnu kaplnku postavenú na Božiu chválu, radosť občanov a všetkých pútnikov, ktorí každoročne to pútnické miesto s radosťou a v bojnóm počte navštevujú. Akú radosť spôsobila hore spomenutá štedrá pani, vidieť z toho, že posviacku konal sám osvietený pán biskup košický Jozef Čársky s asistenciou osv. pánov prelátov a kanonikov mesta Košíc, Prešova a Bardejova, ako aj všetkého kňazstva okresu a pri prítomnosti mnohých svetských pánov a občanov celého okolia. Oslavovalo sa aj 25-ročné jubileum kňazského účinkovania vdp. dekana-farára gaboltovského Antona Levendovského, s ktorého iniciatívy a pod jeho vedením sa vystavila spomenutá kaplnka. Je to krásna a impozantná budova dľa plánu diecezálneho architekta Júliusa Wirtha v gotickom štýle. Nie je ešte zariadená, ale úfajúc a spoliehajúc sa na dobré srdcia amerických bratov, aj to sa čím skôr urobí. Ako je obľúbený p. dekan, dokazuje aj to, že z príležitosti jeho 25-ročného jubilea cirkevníci a okresné kňazstvo darovali mu nádherný, krásny strieborný kalich, v ktorom pán jubilant v novej kaplnke slúžil svoju jubilejnú sv. omšu. Po posviacke a omši bol obed na fare, ktorého sa zúčastnili i osvietený pán biskup, cirkevní hodnostári a pozvaní svetskí páni, počtom 35 osôb. V potravnóm družstve boli zas pohostení všetci občania, ktorí pomáhali prácou pri vystavení kaplnky.“¹⁶ Správu uviedol aj košický denník Kassai Ujság.¹⁷ Z uvedeného vyplýva, že Anna Ratti sa požehnanie kaplnky nezúčastnila. Kaplnka bola požehnaná napriek tomu, že interiér kaplnky ešte nebol vymaľovaný a vnútorné zariadenie prakticky chýbalo. Dokončená bola iba fasáda, obvodové múry kaplnky a veža so zvonmi.

Zabezpečenie zariadenia kaplnky

V čase požehnanie bol kostol nezariadený; oltár bol zapožičaný z kostola zo Zlatého, odkiaľ ho ako nepotrebný „vyhodili“,¹⁸ chýbali lavice, organ a chýbali tiež zastavenia krížovej cesty aj napriek tomu, že zbierky na zariadenie kaplnky pokračovali počas tradičných gaboltovských pútí.¹⁹ Dobrodinka prišla do Gaboltova na pozvanie dekana-farára až v dňoch 28. – 30. júla 1930 v sprievode istej rehoľnej matky predstavenej z Košíc. Už v pozývacom liste – adresovanom dotyčnej matke predstavenej – Anton Levendovský dobrodinke vrele poďakoval a blahoželal jej k meninám: „Použijem tú vhodnú príležitosť aj k tomu,

¹⁶ Slovákov. *Slávnosť v obci Gaboltov*, 3. november 1929, roč. XI., č. 249.

¹⁷ Kassai Ujság / Kaschauer Zeitung/, Vasárnap. 1929. november 3., 91-ik évf. 252. szám.

¹⁸ AFÚ GA, zv. 1935 (nezaradené), *Inventár kostola a kapličiek gaboltovských dľa stavu dňa 28. septembra 1934*. Z uvedeného je zrejmé, že vypožičaný oltár z kostola zo Zlatého bol v pokojovej kaplnke takmer sedem rokov. AFÚ GA, zv. 1935 (nezaradené), *List Michala Ruszku biskupskému úradu v Košiciach. Predmet: Pokojová kaplnka, dar Anny Rattyovej zo dňa 28. novembra 1935*.

¹⁹ „Ráďte to svojim zbožným veriacim láskave vyhlásiť aj do jejich láskavej pozornosti a bojnjej štedrosti odporučiť našu kaplnku pokoja, ktorá už s pomocou Božou sa úplnej krasoty skveje – vystavaná síce, ale ešte nie zariadená! AFÚ GA, zv. 1930 (nezaradené), Predmet: Gaboltov – pút' sv. škapuliara v Gaboltove – pozvanie zo dňa 7. júla 1930.

aby som Vašu láskavosť poprosil, ráčte z príležitosti blížiacich sa menín našej vysokováženej Dobrodinkyne najláskavejšie tlmočiť moje srdečné blahoželanie ako aj blahoželanie mojich povďačných veriacich, aby Ju dobrotivý Bob žebnal bojnou milosťou svojich, aby ešte po dlhé roky pri dobrom zdraví mohla mnoho a mnoho dobrého urobiť pre človečenstvo a na chválu Božiu a na prímluvu svojej nebeskej patrónky sv. Anny, tej svätej matky, Matky najsvätejšej, aby obsiabila bojnú odmenu v nebesiach.²⁰ Podobné priania a blahoželaná prijala Anna Ratti priamo v Gaboltove. Po prehliadke kaplnky sa jej nepáčila prílišná strohosť liturgického priestoru, a preto dňa 23. októbra 1935 veľkodušne poslala farnosti ďalších 3.000 amerických dolárov, v prepočte 74.028 korún, aby bol kostol vymaľovaný a vybavený oltárom, lavicami, organom, ale najmä tzv. „svätými štáciami“, zastaveniami krížovej cesty.²¹ Nástupca Antona Levendovského, farár Michal Ruzska²² takto zo srdca ďakoval dobrodinke pani Anne Ratti: „Veru ani vypovedať neviem, jak nás prekvapil Váš vznešený dar. Dostali sme 74.000,- korún a uložili sme ich, ako Ste ráčili nám napísať do banky v Bardejove a tou uzávierkou, že peniaze majú na starosti starosta, kurátori a farár. Čo Ste ráčila žiadať, všetko tak urobíme. Na štácie už som žiadal vzory. Najpeknéjšie vyberieme a objednáme. Dáme aj steny v tomto našom Pokojovom kostole vymaľovať. I organ kúpime, aby spevom a modlitbou naraz sme mohli chváliť dobrotivého Pána Boha. Väčšiu časť Vašich peňazí necháme úrokovať v Banke na väčšie opravy tohto kostola, alebo ako Ste ráčili nariadiť na pomoc ľuďom, keby niekedy, nedaj Bože, do veľkej biedy prišli. A teraz zo ščereho srdca ako duchovný pastier gaboltovských veriacich ďakujem za Vašu veľkú dôveru a lásku ku nám, Vaším vďačným deťom. Nech Vás za to Pán Boh, ktorý ani pohár vody, čo našim bratom podáme, nezabudne, odmení stonásobne. Nech ukáže Vám ešte v tomto živote predchut' tej sladkosti, ktorú on tým pripravuje vo večnosti, ktorí vo svojom živote boli milosrdní ku biednym. Chvála, vďaka Vám tu i vo večnosti.“²³ Na margo uvedeného si nemožno nevšimnúť súvis medzi nákupom zariadenia kaplnky a charitatívnymi úmyslami daryne Anny Ratti v prospech chudobných ľudí v obci, ktorí mali byť v prípade núdze materiálne podporovaní z jej peňažných príspevkov. Tu možno vidieť vznešenosť dobročinnnej lásky pani Ratti ku Gaboltovu a jej obyvateľom, najmä tým najchudobnejším.

Biskup Jozef Čársky nariadil, aby boli peniaze investované podľa úmyslu daryne. Domácom farníkom určil, ako sa mala rozdeliť darovaná finančná čiastka:

1. Najprv sa mala vrátiť pôžička na stavbu kaplnky. Išlo o dlh voči farskému kostolu sv. Vojtecha vo výške 13.000 korún.²⁴

²⁰ AFÚ GA, zv. 1930 (nezaradené), *List Antona Levendovského matke predstavenej zo dňa 24. júla 1930.*

²¹ AFÚ GA, zv. 1935 (nezaradené), *List Michala Ruzsku biskupskému úradu v Košiciach. Predmet: Pokojová kaplnka, dar Anny Rattyovej zo dňa 28. novembra 1935.*

²² Michal Ruzska (1907 – 1995) sa narodil vo Veľkej Ide. Po ukončení štúdia teológie bol dňa 21. februára 1932 vysvätený za kňaza. Bol kaplánom v Terni, v r. 1933 Starom a vo Vranove nad Topľou, v r. 1934 v Nižnej Myšli. V rokoch 1934 – 1939 bol farárom v Gaboltove, od roku 1939 do roku 1960 bol farárom v Čani. Od roku 1960 bol správcom farnosti v Šaci, dnešnej časti Košíc. V roku 1972 odišiel do dôchodku, ktorý prežil v Košiciach. AFÚ GA, zv. 1934 (nezaradené), *Rím. kat. biskupský úrad v Košiciach. Predmet: Gaboltov, nominatio admin. int. Michaelis Ruzska zo dňa 10. decembra 1934.* Štátny archív Prešov, pobočka Bardejov, f. Obecný notársky úrad Gaboltov, admin. spisy 1938 – 1941, šk. 7, Okresný úrad v Bardiave – hlásenie zo dňa 1. mája 1939.

²³ AFÚ GA, zv. 1936 (nezaradené), *Rím. kat. farský úrad v Gaboltove. Predmet: Poďakovanie za milodar na Pokojový kostol v Gaboltove zo dňa 13. januára 1936.*

²⁴ AFÚ GA, zv. 1935 (nezaradené), *List Michala Ruzsku biskupskému úradu v Košiciach. Predmet: Pokojová kaplnka, dar Anny Rattyovej zo dňa 28. novembra 1935.* AFÚ GA, zv. 1936 (nezaradené), *Rím. kat. farský úrad v Gaboltove. Predmet: Uvoľnenie Kč. 13.000,- z obnosu základiny Pokojovej kaplice zo dňa 17. februára 1936.* AFÚ GA, zv. 1936 (nezaradené),

2. Dať vypracovať ponuky na stavbu oltára, pričom odporúčal rezbára Pavla Greššáka z Bardejova. Suma, ktorú boli ochotní investovať na výrobu oltára, bola 10.000 korún.

3. Ďalšie investície je možné vykonať len s predbežným súhlasom biskupského úradu. Sumy boli rozdelené nasledovne: 10.000 korún na organ, 6.000 korún na vymaľovanie, 4.000 korún na zastavenia Krížovej cesty a 4.000 korún na zakúpenie omšových rúch. Zvyšných 24.000 korún mali zostať na účte fondu kaplnky.²⁵

4. Bolo nevyhnutné založiť pokladničný denník o príjmoch a výdajoch.²⁶ Pokojová kaplnka mala svoj vlastný fond a bankový účet. Z neho boli hradené všetky potrebné opravy a materiál. Napr., v účtovnom roku 1949 mala Pokojová kaplnka zo všetkých kostolov vo farnosti najväčšiu finančnú hotovosť na účte.²⁷ Nevieme však presne, kedy bol tento účet kaplnky zlúčený s účtom farnosti. Predpokladáme, že k zlúčeniu mohlo nastať v 60-tych rokoch 20. storočia. Považujeme však za dôležité uviesť skutočnosť, že o všetkých väčších investíciách do zariadenia kaplnky a peňažných transakciách na jej účte bola informovaná pani Anna Ratti cestou telegramových správ. Nemáme žiadny dôvod predpokladať, že si to americká dárkyňa vyslovene želala. Skôr išlo o morálnu povinnosť zo strany farára Ruszku a to napriek vysokým nákladom spojeným so zasielaním telegramov do amerického mesta Elisabeth.²⁸

Po obdržaní finančných prostriedkov v USA sa farár Michal Ruszka najprv obrátil o pomoc na Chrámové družstvo v Pelhřimove. Okrem potrebnej impregnácie štyroch oltárov farského kostola sv. Vojtecha, žiadal o pomoc pri zariaďovaní Pokojovej kaplnky. Chcel dať vyrobiť nový gotický oltár, zakúpiť obrazy krížovej cesty, organ alebo harmónium, omšové rúcha, prípadne vhodné koberce. Pre daný účel prosil chrámové družstvo v Pelhřimove aj o sprostredkovanie iných, osvedčených firiem.²⁹

Oltár Krista Kráľa

Pôvodný oltár bol vyrobený bardejovským majstrom Pavlom Greššákom.³⁰ Sám vypracoval tri cenovo rôzne alternatívy, vo všetkých pôvodne navrhoval sochu sediaceho Krista Kráľa na tróne v cene 1.900 korún. Bol uprednostnený pred návrhmi staviteľa oltárov Huga Hanela z Nového Jičina, pred Chrámovým družstvom z Pelhřimova (2 alternatívy; jedna

Rím. kat. biskupský úrad v Košiciach. Predmet: Gaboltov, 13.000,- Kč pre depozit kostola čo vrátaná pôžička kaplnky „Pokojovej“ zo dňa 25. apríla 1936.

²⁵ AFÚ GA, zv. 1936 (nezaradené), *Rím. kat. farský úrad v Gaboltove. Predmet: Americké peniaze na ozdobenie kaplnky „Pokojovej“, objednanie organa zo dňa 17. februára 1936.*

²⁶ AFÚ GA, zv. 1935 (nezaradené), *Rím. kat. biskupský úrad v Košiciach. Predmet: Gaboltov, kaplnka Pokojová, príspevok Anny Rattyovej zo dňa 3. decembra 1935.*

²⁷ Pokojová kaplnka mala na účte 38.111 korún, kostol sv. Vojtecha 22.655, Kurov 27.025, Sveržov 23.475 a Zlaté 3.770 korún. AFÚ GA, zv. 1949 (nezaradené), *Rím. kat. farský úrad v Gaboltove. Predmet: Majetkový stav kostolov farnosti Gaboltov ku dňu 31. decembra účtovného roku 1949.*

²⁸ Napríklad telegram z 27. augusta 1938 do amerického mesta Elisabeth obsahoval iba 12 slov a stál 195,60 korún, čo bolo na tú dobu iste vysoká suma. AFÚ GA, zv. 1939 (nezaradené), *R. kat. farský úrad v Gaboltove. Predmet: Poštový úrad v Gaboltove – potvrdenie o telegrame zo dňa 13. januára 1939.*

²⁹ AFÚ GA, zv. 1935 (nezaradené), *Farský úrad v Gaboltove. Predmet: cenník na oltáre, na obrazy krížovej cesty a na omšové šaty zo dňa 30. októbra 1935.*

³⁰ AFÚ GA, zv. 1935 (nezaradené), *Farský úrad v Gaboltove. Predmet: Maľovanie kapličky zo dňa 30. októbra 1935.*

moderná a druhá gotická) a pred rezbárom Alojzom Rusňákom z Bardejova (2 alternatívy).³¹ Podmienkou k objednávke oltára zo strany biskupa Čárskeho bolo vyrovanie dlhu farskému kostolu sv. Vojtecha a architektovi Júliusovi Wirthovi.³² Farská komisia rozhodla, že výrobu oltára zverí Pavlovi Greššákovi: „*Úctive Vám zďakujeme, že tunajšia komisia prijala Vašu nabídku na oltár do Pokojovej kaplice s tou výslovnou podmienkou, že ku oltáru potrebné sochy sv. Cyrila a Metodeja dáte vypracovať umeleckým rezbárom.*“³³ Pavel Greššák získal povolenie na vyhotovenie oltára aj od biskupského úradu v Košiciach.³⁴ Na biskupskom úrade bol dobre známy nielen pre svoju umelecko-rezbársku prácu, ale aj vďaka svojej angažovanosti v okresnej Katolíckej akcii, kde spolupracoval ako okresný laický koordinátor spolkov katolíckej mládeže.³⁵ S ohľadom na sochy, ktoré mali zdobiť oltár, mali byť objednané z externých ponúk. Greššák mal spolupracovať s umeleckými dielňami Huga Hanela v Novom Jičíne, alebo s Chrámovým družstvom v Pelhřimove, z ktorých jedna mala dodať oltárne sochy. Samotný oltár bol gotický, mal šírku 320 cm a výšku 175 cm. Vyrobený bol z červeného smrekového dreva, ozdoby boli pozlátené pravými zlatými plátkami. Menza a oltárny stupeň boli vyrobené z dubového dreva. V centrálnej časti oltára bola umiestnená socha Krista Kráľa, ktorému je kaplnka zasvätená. Spočiatku sa nevedelo, sochy ktorých svätcov mali byť na pravej a ľavej strane oltára.³⁶ Uvažovalo sa o sochách Panny Márie a sv. Jozefa. Napokon bolo rozhodnuté, že po stranách sa budú nachádzať sochy svätých slovanských vierozvestcov Cyrila a Metoda, pričom sochy sv. Jozefa a Panny Márie sa nechali vyrobiť a boli osadené na pravej i ľavej strane brány svätyne, kde sa nachádzajú dodnes. Sochy pochádzali z dielne českého sochára majstra Kafku.

Požehnanie oltára, obrazov, bohostánku a sochy Krista Kráľa vykonal dňa 4. júla 1936 bardejovský prelát Gejza Žebrácky; požehnanie ostatných sôch vykonal gaboltovský farár Michal Ruszka dňa 10. októbra 1936. Týmto úkonom bol poverený biskupským úradom a bardejovským prelátom Gejzom Žebráckym.³⁷ Do oltára bol vložený oltárny

³¹ Ponuka Huga Hanela bola v celkovej cene 10.900 korún, Chrámové družstvo ponúklo cenu oltára vo výške 10.000 korún.

³² AFÚ GA, zv. 1936 (nezaradené), *Rím. kat. biskupský úrad v Košiciach. Predmet: Gaboltov, nový oltár pre kaplnku „Pokojová“ zo dňa 8. februára 1936.*

³³ AFÚ GA, zv. 1935 (nezaradené), *Farský úrad v Gaboltove. Predmet: Odpoveď Pavlovi Greššákovi, rezbárovi zo dňa 17. februára 1936.*

³⁴ „(...) objednávku nového oltára pre tamojšiu kaplnku „Pokojová“ od firmy Greššák v Bardejove týmto povoľujem.“ AFÚ GA, zv. 1935 (nezaradené), *Rím. kat. biskupský úrad v Košiciach. Predmet: Gaboltov, objednávka oltára pre kaplnku „Pokojová“ zo dňa 13. februára 1936.*

³⁵ AFÚ GA, zv. 1937 (nezaradené), *Zápisnica z pracovného zhromaždenia okresného zväzu spolkov kat. mládeže v miestnosti Kat. kerubu konanom dňa 12. decembra 1937.* Pavel Greššák bol v 30-tych rokoch aj bardejovský starosta.

³⁶ AFÚ GA, zv. 1935 (nezaradené), *Farský úrad v Gaboltove. Predmet: Oltár do pokojovej kaplice v Gaboltove zo dňa 10. decembra 1935.*

³⁷ AFÚ GA, zv. 1936 (nezaradené), *Ordinarius episcopalis Cassoviae. Res: Facultas benedicendi novas statuas Rdno Praelato Geysae Žebrácky zo dňa 4. júla 1936.* AFÚ GA, zv. 1936 (nezaradené), *Ordinarius episcopalis Cassoviae. Res: Facultas benedicendi novas statuas Rdno Michaeli Ruszka zo dňa 10. októbra 1936.*

kameň zadovážený na tento účel ešte v roku 1929.³⁸ Na výrobu oltára prispeli aj veriaci a duchovní z okolia.³⁹

*Pracovná brigáda pred Pokojovou kaplnkou, 40-roky 20. storočia
(Zdroj: fotoarchív Farského úradu Gaboltov)*

Vymaľovanie kaplnky

Vymaľovaním Pokojovej kaplnky bol vo výberovom konaní poverený Rudolf Orosz z Košíc, ktorý bol uprednostnený pred košickým maliarom Viktorom Smolkom, dekoratívnym maliarom Jánom Kochom z Prešova a gaboltovským maliarom židovského pôvodu Majerom Lorbelom.⁴⁰ Výber vhodného majstra na vymaľovanie Pokojovej kaplnky prebiehal veľmi starostlivo; Michal Ruzka kontaktoval mnohých správcov farností, kde uvedení maliarski majstri vykonávali práce.⁴¹ Výber maliara bol napokon realizovaný biskupským úradom v Košiciach, ktorý za zhotoviteľa malieb určil

³⁸ AFÚ GA, zv. 1929 (nezaradené), Prevzatie oltárnych kameňov zo dňa 8. júla 1929. Išlo celkovo o štyri oltárne kamene s relikviami sv. Prudencia. Jeden pre kostol v Lenártove, jeden pre kostol v Zlatom, jeden pre Pokojovú kaplnku a jeden pre kaplnku Narodenia Panny Márie v mariánskom potoku-Driščovci, ktorá bola v správe Martina Buranovského. Oltárne kamene priniesli z Košíc dvaja gaboltovskí farníci: Ján Bilavský a Juraj Medoň.

³⁹ AFÚ GA, zv. 1934 (nezaradené), *Predmet: Milodar pre kostolík „Pokoja“ – podĎakovanie farskému úradu v Uborských Raslaviciach. K číslu 23/1934 zo dňa 12. marca 1934.*

⁴⁰ Cenové ponuky boli nasledovné: Orosz 3.800, Smolka 3.000, Koch 3.900 a Lorber 3.500 korún. Majer Lorbel bol z výberového konania vylúčený, pretože bol „Židom a len natieračom“. AFÚ GA, zv. 1935 (nezaradené), *Farský úrad v Gaboltove. Predmet: Maľovanie kapličky zo dňa 30. októbra 1935.* AFÚ GA, zv. 1936 (nezaradené), *Farský úrad v Gaboltove. Predmet: Návrhy na maľovanie kaplnky Pokojovej zo dňa 3. mája 1936.*

⁴¹ AFÚ GA, zv. 1935 (nezaradené), *Rím. kat. farský úrad v Gaboltove, rezbárke práce zo dňa 30. októbra 1935.*

Rudolfa Orosza: „Maľovanie „Pokojovej“ kaplnky v Gaboltove týmto firmou Rudolfa Orosza v Košiciach previesť povolujem.“⁴² Na základe ponuky R. Orosza mala celá klenba mať okrový základ so zlatými gotickými ornamentálnymi hviezdami. Vo svätyni mal byť namaľovaný symbol Najsvätejšej Trojice. Na vrchole brány do svätyně mal byť namaľovaný obraz žehnajúceho Boha Otca. Pôvodne na klenbe lode kaplnky mala byť maľba Krista a jeho „Horskej reči,“ alebo výjav Nanebovzatia Panny Márie.⁴³ Zo spomenutých skutočností bola realizovaná len celková maľba svätyně a klenba kostola so zlatými hviezdami.⁴⁴ Napokon až v roku 1959 bola na klenbe lode dodatočne zhotovená nádherná maľba zobrazujúca spiaceho Krista a apoštolov v loďke na rozbúrenom mori (porov. Mt 8, 23 - 27). Po oboch stranách klenby boli namaľované obrazy štyroch evanjelistov.⁴⁵

Organ

Dôležitou súčasťou liturgie latinského obradu a kostolného zariadenia je píšťalový organ. Anna Ratti požadovala, aby v Pokojovej kaplnke bol inštalovaný vhodný organ, ktorý by mal lahodný zvuk a zároveň, aby vizuálne zapadal do architektúry novogotickej novostavby kaplnky. Obec síce mala svojho organistu Gustáva Časára, ktorý bol učiteľom na miestnej rímskokatolíckej ľudovej škole, nemal však skúsenosti s výberom a nákupom nového nástroja. Farár Michal Ruzska si však uvedomoval, že pomerne veľký obnos peňazí, ktoré darovala fundátorka na zaradenie kaplnky, je potrebné rozdeliť tak, aby okrem oltára, Krížovej cesty, organa, vymaľovania kaplnky či výroby lavíc ešte zostali prostriedky na bežný chod kaplnky v budúcnosti. Preto sa snažil ušetriť všade tam, kde to bolo možné. Z toho dôvodu sa snažil zakúpiť lacnejší organ. Mal výhodu v tom, že po skončení hospodárskej krízy mali organové firmy nedostatok objednávok a ponúkali nástroje so zľavami. Ponuky na dodanie organa do Pokojovej kaplnky dodali nasledovné firmy:

Jan Tuček, z Kutnej Hory, ponúkal 6-hlasý organ s pedálom a taktiež dvojmanuálové harmonium.

Organársky závod Bratia Rieger z Krnova ponúkali organ podľa vlastného výberu bez podálu, Čeněk Skopek z Tábora ponúkal organ alebo harmónium podľa vlastného výberu, Firma Petrof ponúkala jednomanuálové harmónium so 17 registrami.

Veriaci farnosti a miestny farár mali o vlastnostiach nového organu jasnú predstavu. Jeho veľkosť bola limitovaná malým chórom. Malo sa jednať o nástroj 60 cm široký, 200 cm dlhý, s jedným manuálom s tromi registrami (bourdon, quintadén, husľový princípál)

⁴² AFÚ GA, zv. 1936 (nezaradené), Rím. kat. biskupský úrad v Košiciach. *Predmet: Gaboltov, maľovanie kaplnky „Pokojovej“ zo dňa 13. mája 1936.*

⁴³ AFÚ GA, zv. 1935 (nezaradené), Rím. kat. farský úrad v Gaboltove. *Predmet: Maľovanie Pokojovej kaplnky zo dňa 8. januára 1936.* AFÚ GA, zv. 1936 (nezaradené), Farský úrad v Gaboltove. *Predmet: Návrhy na maľovanie kaplnky Pokojovej zo dňa 3. mája 1936.*

⁴⁴ Zaujímavé sú podmienky, za ktorých bol R. Orosz ochotný pracovať. Lešenie bolo potrebné doviest' z bardejovskej vlakovej stanice na náklady cirkevnej obce. Stravu, bývanie, syr, vajcia a mlieko pre tri osoby mala zabezpečiť tiež cirkevná obec v Gaboltove. R. Orosz sa zaviazal, že maliarske práce ukončí do 4 týždňov. Za prácu ručil 15 rokov. AFÚ GA, zv. 1936 (nezaradené), R. Orosz rím. kat. farskému úradu v Gaboltove. *Podmienky zhotoviteľa maliieb zo dňa 28. marca 1936.*

⁴⁵ *Pamätná kniha obce Gaboltov*, zväzok I., s. 85.

v prvotriednom pneumatickom prevedení.⁴⁶ Pôvodne chceli dať výrobu a osadenie organa domácej firme. Výberová komisia najprv vybrala ponuku Jana Tučeka, ktorá bola cenovo najvýhodnejšia. Michal Ruszka sa napokon obrátil na biskupský úrad v Košiciach, aby ten rozhodol, kto má byť zhotoviteľom organového nástroja v kaplnke. Biskup Čársky rozhodol, že bude oslovená firma Bratov Rieger z Krnova. V prípade, ak by táto firma nebola schopná doplniť svoju ponuku o pedál a urobiť istú zľavu, má byť oslovená firma Tuček z Kutnej Hory: „*Vyzyvte firmu Rieger, aby cenu znížila a ešte aj pedály do rozpočtu pribrala, tak sa jej objednávka zadá. Keby to menovitá firma nebola ochotná zrobiť, vtedy urobte objednávku s firmou Tuček v Kutnej Hore.*“⁴⁷

Výberové konanie na organ do Pokojovej kaplnky napokon vyhrala ponuka firmy Bratia Rieger, ktorá ju ešte doplnila o pedál v celkovej sume 11.000 korún bez dane. Aj keď spomínaná firma bola renomovaná a nástroje, ktoré vyrábala, boli určené pre veľké kostoly a koncertné sály, po hospodárskej kríze, kedy boli nútení prepustiť takmer sto zamestnancov, začala prijímať objednávky menšieho umeleckého významu, a tak realizovať aj konštrukciu malých organov.⁴⁸ Dňa 14. marca 1936 bol rozobratý organ z Krnova odoslaný na Slovensko. Súčasne bol zo spiatocnej cesty z Podkarpatskej Rusi do Gaboltova vyslaný firemný majster pán Hohn, ktorý organ zmontoval a naladil. Nástroj Rieger Opus 2301 má tri registre – quintatén, bourdon a princípál. Princípálové píšťaly sú zároveň prospektovými píšťalami. Okrem toho má pedálkopel, ktorý je spojkou s manuálom, oktávu a plnohlasné tutti. Hracia skriňa s píšťalami bola situovaná v centrálnej časti chóru a hrací stôl so stoličkou sa nachádzal na pravej strane chóru otočený bokom k svätyni. Išlo o praktické riešenie kvôli malému chóru a kvôli dobrému výhľadu organistu.

Celková konečná suma činila 12.397 korún.⁴⁹ Cirkevná obec v Gaboltove túto sumu splatila v troch splátkach. Prevzatie a kolaudácia nového organa sa uskutočnila dňa 9. júna 1936. Hlavným kolaudátorom bol Viliam Kasper, regenschori z Bardejova, ktorý skonštatoval veľmi dobré situovanie organa a hracieho stola na chóre kaplnky, ako aj veľmi plný a príjemný zvuk nástroja.⁵⁰ Požehnanie organa vykonal bardejovský prelát Gejza Žebrácky dňa 4. júla 1936.⁵¹ Od roku 1972 boli organové mechy poháňané elektromotorom.

V súčasnosti sa organ nevyužíva, resp. využíva sa len zriedkavo. Musíme dodať, že „zub času“ ho zanechal v zlom stave. Navyše nefungujú registre princípálu a tutti. Chýbajú niektoré píšťaly a žiadalo by sa úplné vyčistenie a naladenie nástroja. Takáto nevyhnutná generálna oprava by iste zachránila tento veľmi príjemne znejúci nástroj, na ktorom svojho

⁴⁶ AFÚ GA, zv. 1935 (nezaradené), *Rím. kat. farský úrad v Gaboltove. Predmet: Organ do Pokojovej kaplice v Gaboltove – ponuka Jana Tučeka z Kutné Hory zo dňa 10. decembra 1935.*

⁴⁷ AFÚ GA, zv. 1936 (nezaradené), *Rím. kat. biskupský úrad v Košiciach. Predmet: Gaboltov, objednanie organa pre kaplnku „Pokojovú“ zo dňa 24. februára 1936.*

⁴⁸ AFÚ GA, zv. 1936 (nezaradené), *Organársky závod Bratia Rieger, Krnov. Predmet: Gaboltov, stavba nového organu – odpoveď zo dňa 29. januára 1936.*

⁴⁹ AFÚ GA, zv. 1936 (nezaradené), *Organársky závod Bratia Rieger v Krnove, list rím. kat. farskému úradu v Gaboltove zo dňa 15. mája 1936.*

⁵⁰ AFÚ GA, zv. 1936 (nezaradené), *Rím. kat. farský úrad v Gaboltove. Zápisnica napísaná v Gaboltove pri príležitosti prevzatia novo-postaveného organa v Pokojovej kaplnke zo dňa 9. júna 1936.*

⁵¹ AFÚ GA, zv. 1936 (nezaradené), *Ordinariatus episcopalis Cassoviae. Res: Facultas benedicendi novas statuas Rdno Praelato Geysae Žebrácky zo dňa 4. júla 1936.*

času ako chlapec a gymnazista hrával na sv. omšiach, pobožnostiach či krížových cestách aj autor tejto štúdie.

Krížová cesta

Fundátorke Anne Ratti veľmi záležalo na zariadení a výzdobe kaplnky. Jej prosby, adresované gaboltovskému farárovi, smerovali k tomu, aby farnosť zaobstarala obrazy krížovej cesty. Možno predpokladať, že krížová cesta pravdepodobne patrila k jej obľúbeným pobožnostiam. Sama pri viacerých príležitostiach naliehala na čo najpromptnejšie vybavenie kaplnky zastaveniami krížovej cesty. Farár Michal Ruzska preto neváhal osloviť viaceré firmy zaberajúce sa výrobou a maľovaním sakrálnych obrazov. Napokon ponuky na zadováženie zastavení krížovej cesty zaslal jediný dodávateľ:

Chrámové družstvo Pelhřimov ponúkalo obrazy veľkosti 40x50 maľované olejovými farbami na plátne, Chrámové družstvo Pelhřimov, ponúkali polychromovanú terakotovú umeleckú prácu od majstra Andresa, alebo maľované -- obrazy maľované olejovými farbami vo veľkosti 50x70 cm.

Veriaci z Gaboltova pôvodne uvažovali nad zastaveniami, ktorých obrazy by boli vyryté do dreva.⁵² Terakotové zastavenia Krížovej cesty z Pelhřimova poslalo chrámové družstvo na obhliadku do Gaboltova ešte v decembri 1935. Tie však nezodpovedali predstavám výberovej komisie a ponuky z výberového konania neboli akceptované. Napokon obrazy krížovej cesty, nachádzajúce sa v Pokojovej kaplnke dodnes, boli namaľované pánom Smolkom z Košíc za peňažný obnos 1.800 korún.⁵³ Reštaurované boli v rokoch 2005 – 2010.

Liturgické paramenty a ďalšie zariadenie

Ponuky na liturgické rúcha, alby, rochety, superpelície a ďalšie liturgické predmety a kostolné potreby farnosti dodali Výrobný závod Ignáca V. Neškudlu a jeho syna z Jablonca nad Nisou, ktorý ponúkal omšové rúcha a František Kaš'ák z Plzne, ktorý ponúkal kokosové izolačné koberce. Napokon pluviály, véla a ornáty všetkých liturgických farieb dodal Ignác Neškudla. Po liturgickej reforme II. vatikánskeho koncilu sa tieto liturgické odevy prestali používať. Koberce boli zakúpené od Františka Kaš'áka.⁵⁴

Pre kaplnku bola zakúpená menšia monštrancia, kalich, svietniky, antipendia, kľakadlá, kadidlo, stoličky, večná lampa a krížiky. Spolok sv. Vojtecha dodal liturgické knihy – misál, rituál, lekcionáre a modlitebník.⁵⁵

⁵² AFÚ GA, zv. 1936 (nezaradené), *Rím. kat. farský úrad v Gaboltove. Predmet: Pokojová kaplica, krížová cesta nabídka na oltár zo dňa 22. januára 1936.*

⁵³ AFÚ GA (nezaradené), *Decretum Visitationis Canonicae Parochiae Oppidi Gabolto.* Inventáre z biskupských vizitácií v Gaboltove. Kánonická vizitácia biskupa Jozefa Čárskeho z roku 1939.

⁵⁴ AFÚ GA (nezaradené), *Decretum Visitationis Canonicae Parochiae Oppidi Gabolto.* Inventáre z biskupských vizitácií v Gaboltove. Kánonická vizitácia biskupa Jozefa Čárskeho z roku 1939. Do roku 2010 sa ornáty nachádzali na povale farskej budovy.

⁵⁵ AFÚ GA, zv. 1936 (nezaradené), *Rím. kat. farský úrad v Gaboltove. Inventár Pokojovej kaplnky v Gaboltove. Rok 1955.*

Novodobé rekonštrukcie

V roku 1956 boli za Pokojovou kaplnkou vybudované schody vedúce cez bývalú farskú záhradu k cintorínu a farskému kostolu.⁵⁶ Schody boli rekonštruované a pokryté mozaikovitou dlažbou v roku 1991.

V roku 1984 bol zväčšený chór a predĺžený o viac než 1 meter smerom ku svätyni. Hrací stôl organa, pôvodne nachádzajúci sa na pravej strane otočený bokom k svätyni, bol premiestnený do centrálnej časti chóru a otočený čelom k svätyni. Úpravu previedol gaboltovský farský administrátor vdp. Jozef Šechný.

Samotná kaplnka prešla väčšou rekonštrukciou v roku 1986, vrátane liturgického priestoru. Rekonštrukciu previedol farský administrátor v Gaboltove vdp. Ján Dudič pod odborným dohľadom architekta biskupského úradu v Košiciach Ing. Sitarčíka. Pôvodné lavice boli nahradené masívnymi čalúnenými stoličkami, ktorých konštrukcia je kombináciou železných prvkov s dubovým drevom. Svätýňa a sakristia boli rozšírené o viac než 3 metre; stena medzi nimi bola odstránená. Z pôvodného oltára zostala socha Krista Kráľa, ktorá je umiestnená na železobetónovom kríži, z ktorého sa tiahnu ramená po oboch stranách svätyně a zároveň tak tvoria obetný stôl a ambonu. Nad obetným stolom z boku je umiestnený bohostánok. Nad ambónou sú umiestnené sochy slovanských vierozvestcov sv. Cyrila a sv. Metoda, ktoré boli kedysi súčasťou pôvodného oltára. Apsidu nahradilo veľké okno vyplnené tmavým sklom. Pôvodné drevené vstupné dvere do kaplnky boli nahradené dverami vyplnenými tmavým sklom. Dodnes si však zachovali novogotický tvar.

Dnešný pohľad na Pokojovú kaplnku (Zdroj: súkromný archív autora)

⁵⁶ *Pamätná kniha obce Gaboltov*, zväzok I., s. 61.

Interiér kaplnky bol viackrát premaľovaný. Na veľkú škodu boli zatreté pôvodné zlaté hviezdy na klenbe kaplnky, ktoré neskôr vybledli. Zreštaurované však boli kruhové maľby svätých evanjelistov a centrálna maľba na klenbe kaplnky, na ktorej je vyobrazený spiaci Kristus na loďke spolu s apoštolmi uprostred rozbúreného mora. K maľbe bol pridaný verš zo Svätého Písma: „*Pane, zachráň nás, hynieme!*“ (Mt 8, 25) a na portáli svätyne bol pridaný nápis „*Kriste Kráľ, zachráň nás!*“ Posledná rekonštrukcia interiéru bola vykonaná v roku 2014.

Exteriér kaplnky bol zrekonštruovaný v roku 2010. Priečelie aj obvodové múry boli premaľované kombináciou bielej a okrovej farby. Je potrebné povedať, že nový vzhľad kaplnky je veľmi inšpirujúci a pôsobí moderne a zároveň je zachovaný jej historicko-architektonický charakter.

*Pohľad na pokojovú kaplnku od farského kostola sv. Vojtecha
(Zdroj: súkromný archív autora)*

Záver

Výstavba Pokojovej kaplnky v Gaboltove bola značne komplikovaná, pretože bola realizovaná v období nástupu globálnej hospodárskej krízy. Oveľa dôležitejší bol však fakt, že ju postavili občania Gaboltova prakticky svojpomocne, „vlastnými rukami“ a bez väčších finančných prostriedkov. Vďaka Božiemu riadeniu, ktoré pôsobilo prostredníctvom americkej dobrodinky, ale aj ostatných tunajších darcov, dnes sa táto sakrálna stavba vyníma v strede obce a významne ju dotvára. V súčasnosti slúži ako liturgický priestor na slávenie sv. omši v týždni. Je pekným pozoruhodným architektonickým prvkom obce a hoci zatiaľ

nepatrí medzi kultúrne pamiatky, svojou jednoduchosťou a dobrou lokalizáciou priťahuje pozornosť každého, kto okolo nej prechádza.

Adresa autora:

kpt. ThLic. PaedDr. PhDr. Tomáš HUĎA SchP, PhD.

Akadémia Ozbrojených síl SR gen. M.R. Štefánika

Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš 1

e-mail: tohu@centrum.sk

Vzácná relikvia Kristovej Krvi v Hronskom Beňadiku

Ivan Kiko

A rare relic of Christ's blood in Hronský Beňadik

Abstract: An ancient relic of Christ's Blood has been preserved in Slovakia for more than 500 years. The presence of the relic of Christ's Blood in Slovakia is recorded and confirmed in documents, which notes the restoration and consecration of the monastery church in Sv. Beňadik in 1483. The archival material confirms that King Matej Korvín donated to the Abbey of St. Benedict a rare relic of Christ's Blood on July 11, 1483. Since then, except for the period when the relic was moved to safer places for shorter periods due to Turkish occupation, it is historically documented that it has not left the monastery. In a specially adapted chapel of the abbots of the monastery, which was consecrated by the Bishop of Nitra, Gregor II in 1489, the relic of Christ's Blood in the pastophoria is preserved to this day. The centuries-old tradition of blessing with the relics continued in 2020 and 2021 at the time of the COVID-19 pandemic, when the Vicar General of the Diocese of Nitra and the Rector of the Basilica of St. Benedikta, Mons. Peter Brodek repeated the apology ceremony after more than 200 years.

Keywords: an ancient relic, Christ's Blood, monastery, blessing, donation.

V starobyľom kláštore sv. Benedikta opáta v Hronskom Beňadiku je uchovávaná vzácna relikvia, ktorá svojou dôležitosťou, významom a jedinečnosťou ďaleko prevyšuje všetky vzácnosti Slovenska. Ku kláštoru, ktorý založil uhorský kráľ Gejza, sa viaže veľmi stará listina, ktorá patrí medzi prvé písomné dokumenty na Slovensku.¹ Presväťou relikviou je časť tkaniny, ktorá je nasiaknutá drahocennou Krvou Pána Ježiša Krista. Počiatkové informácie o prítomnosti vzácnnej relikvie na Slovensku sú spájané s udalosťou posviacky obnoveného gotického benediktínskeho kostola Opátstva sv. Benedikta nad Hronom. Z listiny nájdenej v oltárnom kameni napísanej na pergamene sa dozvedáme, že kláštorný kostol prišiel posvätiť biskup *Michal Thuroni* z Ostrihomu dňa 11. júla 1483.² Z písomného dokladu je tiež zrejmé, že pri tejto príležitosti drahocennú relikviu Kristovej Krvi daroval Opátstvu sv. Benedikta kráľ *Matej Korvín*, ktorý sa osobne zúčastnil posviacky chrámu.³ Viac ako 2000 rokov starobyľú zachovanú cennú časť plátna s predrahou Kristovou Krvou kráľ

¹ CENGEL, Peter. *Počiatky kláštora v Hronskom Beňadiku*. Košice 2011, s. 1.

² HAICZL, Kálmán. *A Garamszentbenedeki apátság története*. Budapest 1913, s. 6 – 7.

³ HAICZL, Kálmán. *A Garamszentbenedeki apátság története*. Budapest 1913, s. 41; 120 – 132.

Matej Korvín získal od rímskeho pápeža *Pavla II.*⁴ Podľa niektorých historikov uhorský kráľ tento dar dostal od pápeža z vďačnosti za pomoc v boji proti tureckej invázii v období, keď pôsobil na pápežskom stolci od 30. augusta 1464 do 26. júla 1471.

Z archívnych dokumentov je známe, že pre dôstojné miesto úcty a uchovávanie vzácnej relikvie Kristovej Krvi prebudoval tzv. hornú sakristiu gotického kostola na kaplnku⁵ hronskobeňadický opát *Ján III.*, ktorý vo svojej funkcii pôsobil v rokoch 1476 až 1510. Upravená kaplnka bola stavebne prispôbena pre prichádzajúcich pútnikov s osobitným gotickým vstupným a výstupným portálom. Kaplnku Kristovej Krvi posvätil nitriansky biskup *Gregor II.* v roku 1489.

Hodnovernosť prítomnosti relikvie Kristovej Krvi v kláštornom kostole potvrdzujú viaceré písomné dokumenty. Zaujímavou informáciou o úcte k relikvii Kristovej Krvi je listina pochádzajúca z roku 1495. Bola vyhotovená iba 12 rokov po darovaní relikvie kráľom *Matejom Korvínom* benediktínskemu opátstvu v roku 1483. V listine sa píše o *Vojtechovi Silvovi*, ktorý po *Michalovi Országhovi* od svojich predkov i od svojich troch zosnulých manželiek vlastnil tekovskú obec *Lot*. Listina informuje, že relikvii najsvätejšej Krvi Krista Pána, uctievanej v kláštore vo sv. Beňadiku, z vďačnosti darovala svoju vinicu jeho tretia manželka. V listine sa, okrem iného, píše: „*Monasterio s. Benedicti de Juxta Gron, Sacratissimo Sanguini Domini nostril Jesu Christi, qui ibidem a fidelibus quottidie colitur et venerator*” (v preklade „*Kláštore sv. Benedikta pri Hrone a najsvätejšej Krvi nášho Pána Ježiša Krista, ktorá je tam denne uctievaná a oslavovaná veriacim ľudom*“).⁶

⁴ BUČEK, Matej. Perla pohronia, svätý Beňadik a jeho skrytý poklad. In *Úcta svätej Krvi Kristovej*. SSV Trnava 1925, s. 12.

⁵ HABOVŠTIAK, Alojz – HOLČÍK, Štefan. Príspevok archeologického výskumu k poznaniu stavebného vývoja kláštora v Hronskom Beňadiku. In *Dejiny a kultúra reboľných komunit na Slovensku*. Trnava 1994, s. 143.

⁶ BUČEK, Matej. Perla pohronia, svätý Beňadik a jeho skrytý poklad. In *Úcta svätej Krvi Kristovej*. SSV Trnava 1925, s. 12 – 13.

Zaujímavé sú aj listinné dokumenty, v ktorých opáti svojim zamestnancom a poddaným z úcty voči najsvätejšej Krvi písomne darovali pozemky. Napríklad v jednej z listín sa píše, že beňadický opát *Ján Čulai* v roku 1520 daroval zapisovateľovi konventu *Dávidovi Sudárovi* za preukázané služby dom a pozemok. O štyri roky neskôr v roku 1524 opát *Ján* zo Záblatia tomu istému zapisovateľovi konventu daroval až 25 jutár (stará plošná miera – rozloha pôdy, na ktorej sa vysialo určité množstvo obilia) pozemkov (tento chotár ešte aj dnes nazývajú *Sudárkou*). Ten istý opát za zásluhy preukázané kostolu a predovšetkým Najsvätejšej Krvi Kristovej daroval v roku 1523 organistovi *Leopoldovi Mežengruberovi* dom – kúriu vo sv. Beňadiku. Ďalšiemu spolupracovníkovi za preukázané služby voči Najsvätejšej Krvi Kristovej daroval 25 jutár poľa a húštiny medzi obcami *Psiare* a *Kozárovce*.⁷

V spomínanom oltárnom pergamene sa nachádza aj zmienka o kláštornom zvone, ktorý bol pravdepodobne odliaty z príležitosti posviacky chrámu. Odliaty zvon na svojom plášti niesol latinský nápis: „*Ad honorem-Sanctissimi-sanguinis-Dni-nostri-Ihu. Christi. In hora mortis-defende nos-ab-insidiis-hostis. 1483*“. („*Na česť Najsvätejšej Krvi Pána nášho Ježiša Krista. Chráň nás v hodine smrti pred úkladmi nepriateľa. 1483*“). Signum na zvone dosvedčuje existenciu darovanej relikvie Kristovej Krvi v roku 1483. Tento zvon sa následkom veľkého požiaru aj spolu s ostatnými zvonmi roztopil v roku 1881, kedy v obci vypukol obrovský požiar, ktorý sa rozšíril na drevené lešenie – postavené z dôvodu opravy gotických veží – a lode kláštorného kostola sv. Benedikta.⁸

Existencia relikviára Kristovej Krvi je prezentovaná aj na jednej zo vzácnych tabuľových malieb pochádzajúcej z pôvodného retábulového oltára z roku 1510. Gotická maľba znázorňuje postavu trpiaceho Ježiša Krista, ktorému z boku vyteká jeho presvätá Krv a steká do relikviára.⁹ Relikviár drží v rukách opát *Ján III.*, ktorý kľáči pred trním korunovaným Ježišom Kristom s oslávenými ranami po ukrižovaní. Opát *Ján III.* aj úradne potvrdil hodnovernosť úcty k relikvii Najsvätejšej Kristovej Krvi. Gotický text „*Hoc opus fecit fieri reueridus Joannes abbas ad factus Benedictum Anno Domini 1510*“ („*Tento obraz dal vyhotoviť Ján opát u sv. Benedikta v roku Pána 1510*“), napísaný na tabuľovom obraze, prezentuje tzv. príbeh spásy, kde ústrednou postavou je trpiaci Spasiteľ, ktorý svojím postojom symbolicky spája nebo so zemou. Scéna sa odohráva na rozhraní *Slovenskej brány*, nad ktorou sa v ohybe rieky *Hron* vypína Hronskobeňadický kláštor. Vzácny obraz namaľovaný na dreve temperou so zlátením s rozmermi 95 x 61 cm je v súčasnosti vystavený v Kresťanskom múzeu v Ostrihome.

⁷ BUČEK, Matej. Perla pohronia, svätý Beňadik a jeho skrytý poklad. In *Úcta svätej Krvi Kristovej*. SSV Trnava 1925, s. 14 – 15.

⁸ BUČEK, Matej. Perla pohronia, svätý Beňadik a jeho skrytý poklad. In *Úcta svätej Krvi Kristovej*. SSV Trnava 1925, s. 1 – 13.

⁹ GAJDOŠ, Jozef. *Hronskobeňadický kláštor a jeho prestavba Franzom Stornom*. Hronský Beňadik 2018, s. 94 – 95.

Kaplnka Božej Krvi v Hronskom Beňadiku

Benediktíni po skoro 500-ročnom pôsobení (od roku 1075 až do roku 1528), z dôvodu tureckého nebezpečenstva, ako aj následných fortifikačných stavebných úprav kláštora na pevnosť, museli toto miesto opustiť. Na čele opátstva už nestáli opáti, ale iba správcovia, ktorých určoval kráľ.¹⁰ V tomto nepokojnom období, spojeným s chaosom, či už v majetkových záležitostiach¹¹ alebo v duchovnej sfére, boli všetky klenoty, medzi ktoré patrila aj relikvia Kristovej Krvi, odnesené na bezpečnejšie miesto. V roku 1529 bola relikvia prenesená na Levický hrad, neskôr v roku 1536 na Vígľašský hrad a v roku 1552 do Trnavy, kde sa dostala ešte raz v roku 1645. Počas tohto nepokojného obdobia niet žiadnych archívnych dokladov o verejnej úcte k relikvii Kristovej Krvi.¹² K usporiadaniu týchto zložitých pomerov došlo až po roku 1565, keď sa majiteľom opátstva stala Ostrihomska kapitula. Kanonici museli z Ostrihomu ujsť pred Turkami a útočisko našli v kláštore, ktorý sa stal oficiálne majetkom Ostrihomskej kapituly v roku 1565. Dôležité listinné písomnosti s faktografickými údajmi kláštora boli v svätobeňadickom archíve ulo-

¹⁰ <https://www.viabenedictina.eu/sk/hronsky-benadik-1>

¹¹ JUCK, Ľubomír. Majetky hronskobeňadického opátstva do roku 1235. In *Historické štúdie*. Ročník XVIII. Bratislava 1973.

¹² BUČEK, Matej. Perla pohronia, svätý Beňadik a jeho skrytý poklad. In *Úcta svätej Krvi Kristovej*. SSV Trnava 1925, s. 15.

žené až do obdobia spomenutej zmeny vlastníka kláštora. Prenesenie týchto archíválií do archívu Ostrihomskej kapituly sa uskutočnilo od roku 1889.¹³

O dôležitých informáciách – s ohľadom na opátsky chrám a inventár kaplnky Kristovej Krvi – sú zmienky aj v zápisoch kanonických vizitácií, napr. zmienka o dvoch strieborných konvičkách, ktoré daroval *Gašpar Sily* z úcty ku Kristovej Krvi. Ďalšie zmienky informujú o vyhotovení nového oltára v roku 1668, alebo o darovanej pozlátenej lampe a oltárnej plachte z hodvábu z úcty ku Kristovej Krvi v roku 1670, či o bielom hodvábnom pluviáli darovanom kaplnke Kristovej Krvi v roku 1671. V rokoch 1681 a 1693 *Alžbeta Rákocziová* a grófka *Csákiová* darovali z úcty ku Kristovej Krvi kaplnke vzácne pamiatky a prispeli aj na nový oltár.

Prítomnosť relikvie Kristovej Krvi dokazuje aj zakladajúca listina kaplnky, ktorú postavili v extraviláne kláštora v lokalite *Háj*. Podľa písomných dokladov bola táto kaplnka postavená z dreva neďaleko kláštora a zasvätená sv. Krížu. V čase morovej epidémie na toto miesto – nazývané aj miestom „zázračného dažďa“ – prinášali relikviu Kristovej Krvi, ktorou požeňovali obyvateľov postihnutých morom. Tekovská župa na jej mieste postavila osemhrannú kaplnku ako poďakovanie za odvrátenie morovej rany v roku 1713, zasvätili ju úcte Najsvätejšej Kristovej Krvi. Z vďačnosti za ukončenie moru sa každý rok 3. mája koná k morovej kaplnke púť s drahocennou relikviou Kristovej Krvi, pred ktorou sa koná odprosujúca pobožnosť.

Počas celých stáročí mali veľkú úctu k drahocennej relikvii Kristovej Krvi nielen benediktínski opáti, ale v neskorších obdobiach aj kanonici Ostrihomskej kapituly.¹⁴ Aj v prípade morovej rany odkrývali relikviu, pričom prosili o Božie zľutovanie, odpustenie hriechov a o odvrátenie pohromy pre Kristovu Krv. Podobne pred nimi konali aj benediktínski mnísi a pustovníci, ktorí sa svojím životom pripodobňovali Ježišovi Kristovi v jeho nočných modlitbách, izolácii a utrpení, čím sprítomňovali Kristov kríž a takýmto mystickým spôsobom odhaľovali Kristovu tvár.¹⁵

Opatrovaná vzácna relikvia – tkanina nasiaknutá drahocennou Kristovou Krvou – je uchovávaná a vložená v krásnom relikviári, ktorý je zhotovený z pozláteného plechu a ozdobený perlami, kameňmi, pozlátenými kvetinovými rozetami, filigránmi a emailami. V strednej časti relikviára sa nachádza zapečatená a ozdobená pozlátená schránka, ktorá má obdĺžnikovitý tvar s rozmermi cca 13 x 10 cm. Na uchovávanie schránky so zapečatenou relikviou bol pôvodne vyhotovený nádherný gotický relikviár s výškou asi 100 cm. Podobne, ako to býva aj v prípade monštrancií, aj tu v ostenzóriu je vložená schránka s relikviou tak, aby ju bolo možné vyberať a podávať na uctievanie pútnikom.

Slovenský kardinál *Alexander Rudnay*, ktorý vo Sv. Beňadiku pôsobil ako kaplán v roku 1786, dal už ako kardinál počas svojej arcipastierskej vizitácie relikviár zreštaurovať, ozdobiť a označiť svojou pečaťou. Svedčí o tom aj latinský nápis na vonkajšej strane

¹³ <https://www.viabenedictina.eu/sk/hronsky-benadik-1>

¹⁴ KNAUZ, Nándor. *Melletti Szent-Benedeki Apátság*. Budapest 1890.

¹⁵ SLIVKA, Michal. K problematike eremitizmu na Slovensku. In *Dejiny a kultúra reboľných komunit na Slovensku*. Trnava 1994, s. 51.

dvierok z roku 1829. K tomuto dátumu sa viaže aj úradná listina z 30. októbra 1829, ktorá sa odvoláva na nepretržitú verejnú úctu k relikvii Kristovej Krvi.¹⁶

Dňa 31. júla 1881 postihol kláštor požiar, ktorý spôsobil veľké škody. Obnovu a rekonštrukciu realizoval architekt *František Storno* spolu s ostrihomským kanonikom *Františkom Knauzom*, ktorý dal na vlastné náklady upraviť kaplnku Kristovej Krvi. Kanonik *Knauz* bol aj autorom obsiahleho diela o histórii benediktínskeho kláštora vo Sv. Beňadiku, v ktorom sa okrem iného zmieňuje o „strážcoch sv. Krvi Kristovej,” alebo „správcov kaplnky najsvätejšej Krvi Krista Pána”.

Z iniciatívy cititeľov najsvätejšej Kristovej Krvi, ako aj „strážcov sv. Krvi Kristovej” v kláštornej kostole sv. Benedikta založil trnavský biskup ThDr. *Pavol Jantausch* „*Bratstvo Najdrahšej Krvi Pána nášho Ježiša Krista*“ dekrétom z 19. marca 1926. Dekrét založenia Bratstva znie:

*Pavel Jantausch, biskup
z milosrdenstva Božieho a milosti apoštolskej stolice,
apoštolský administrátor Trnavský, doktor boboslovia*

Pozdrav v Pánu toto čítajúcim!

Uvážiac prosbu, ktorá nám bola predostretá v záležitosti, aby sme v konventuálnom chráme sv. Beňadika pri Hrone cirkevno právne založili „Bratstvo Najdrahšej Krve nášho Pána Ježiša Krista“, a aby sme oltár Sv. Krve Krista Pána v tomto chráme sa nachádzajúci ako tohoto horemenovaného Bratstva vlastný vyznačili, a duchovného správcu chrámu tohoto a jeho nástupcov za správcov tohoto Bratstva menovali, a aj dovolili, aby sa správcovia Bratstva cirkevno právne založeného názvom: „Strážca Najdrahšej Krvi nášho Pána Ježiša Krista“ menovať mohli, za dobré sme uznali, cirkevnoprávne založiť „Bratstvo Najdrahšej Krve Pána nášho Ježiša Krista“ v konventuálnom chráme Svätého Beňadika pri Hrone, ako aj týmto cirkevnoprávne ho zakladáme a za založené vyhlasujeme, duchovného správcu horemenovaného chrámu a jeho nástupcov za správcov tohoto Bratstva s názvom: „Strážca Najdrahšej Krve Pána nášho Ježiša Krista“ s právomocou menovania zástupcu vymenováame, a oltár Najsvätejšej Krve v menovanom chráme sa nachádzajúci ako vlastný oltár tohoto Bratstva označujeme.

Na vierohodnosť toho túto listinu vlastnoručne podpísanú a našou pečat'ou opatrenú dali sme vyhotoviť. Dané v Trnave, dňa 19. marca, vo sviatok sv. Jozefa Snúbence Preblaboslavenej Panny Márie roku Pána 1926.

*Dr. Pavel Jantausch
v.r. biskup, apoštolský administrátor*

¹⁶ BUČEK, Matej. Perla pohronia, svätý Beňadik a jeho skrytý poklad. In *Úcta svätej Krvi Kristovej*. SSV Trnava 1925, s. 16 – 17.

Na základe Dekrétu *Bratstva Najdrahšej Krve Nášho Pána Ježiša Krista*¹⁷ jedna z úloh jeho členov bolo odprosovanie a vzdávanie úcty Pánu Bohu prostredníctvom drahocennej relikvie Kristovej Krvi. Aktivity – spojené so šírením úcty k relikvii Kristovej Krvi – sa vo veľkej miere prejavovali aj počas pôsobenia rehole saleziánov na začiatku 20. storočia, ktorí mali v kláštore svoj noviciát a pravidelne sa pred relikviou modlili. V prítomnosti relikvie Kristovej Krvi sa na svoje povolanie v noviciáte saleziánov pripravoval aj náš slovenský mučeník don *Titus Zeman*, ktorý bol za blahoslaveného vyhlásený v Bratislave 30. septembra 2017.

Počas komunistického režimu komunisti vytvorili z kláštora v Hronskom Beňadiku internačný tabor, kde bolo v rokoch 1948 až 1950 násilím „preškoľovaných“ niekoľko sto rehoľných bratov, ktorých tu donucovali vystúpiť z rehoľného spoločenstva. Následne v rokoch 1951 až 1989 zasa komunisti v kláštore internovali vyše 100 rehoľných sestier z rôznych rehoľných komunít. Celých 40 rokov si na slobode obmedzované rehoľné sestry vyprosovali silu k vernému naplneniu svojho zasvätenia aj v blízkosti relikvie Kristovej Krvi.¹⁸

Po páde komunizmu sa v roku 1990 do kláštora opätovne vrátili saleziáni, ktorí pokračovali v úcte ku Kristovej Krvi. V roku 1999 rehoľu saleziánov nahradila Spoločnosť katolíckeho apoštolátu – pallotíni, ktorí sa tiež snažili zvýšiť úctu k relikvii Kristovej Krvi orga-nizovaním púťí. Od roku 2015 je kláštor v Hronskom Beňadiku v správe Nitrianskeho biskupstva.

V súčasnom období – z podnetu generálneho vikára Nitrianskej diecézy a rektora Baziliky sv. Benedikta v Hronskom Beňadiku Mons. Petra Brodeka – vzniká nová iniciatíva obnovenia aktivít spojených s úctou k relikvii Kristovej Krvi. Tvorbou nových *štatútov* a *smerníc* pre spoločenstvo pod názvom *Bratstvo Kristovej Krvi* sa chcú jeho členovia, podobne ako aj ich predchodcovia, snažiť šíriť úctu ku Kristovej Krvi modlitbou, odprosovaním a obetou svojho života. Vznik, pôsobenie a činnosť *Bratstva Kristovej Krvi* sa ukazujú ako veľmi potrebné. V obdobiach morových epidémií v 17. a 18. storočí opáti požehnávali celý národ relikviou Kristovej Krvi. Na starobylú tradíciu sa nadviazalo aj po vyše 200 rokov z dôvodu vážnej celosvetovej vírusovej pandémie ochorenia na COVID-19, keď sa uskutočnilo vo februári 2020 požehnanie so vzácnou relikviou Kristovej Krvi pre celý náš národ a celé Slovensko. Po požehnaní Kristovou Krvou sa pandemická situácia na Slovensku utíšila a Slovensko sa

¹⁷ Archív Baziliky sv. Benedikta Hronský Beňadik; poradové číslo 1939/1926.

¹⁸ VNUK, František. *Akcie K a R. Zásady komunistického režimu proti rebéliam v rokoch 1950 – 1956*. RKCMBF Bratislava 1995, s. 38 – 39.

stalo jedinou krajinou zo všetkých postihnutých krajín sveta, kde bol najmenší počet úmrtí na COVID 19. (V počte osem ľudí do júna 2020). Mnohé celosvetové médiá o tom písali a dokonca povzbudení reakciou na tento počin podobne udeľovali letecké požehnanie s Oltárnou sviatosťou, napríklad v Chorvátsku, v Poľsku, ba dokonca aj v africkej Nigérii.

V Bazilike sv. Benedikta sa z vďačnosti následne posledné tri nedele veľkonočného obdobia slávil ďakovné sväté omše na oslavu trojjediného Boha za to všetko nádherné, čo pre nás urobil. Išlo priam o nutnosť, aby sme Pánu Bohu zo srdca ďakovali.

Na jeseň koncom septembra roku 2020 však prišla druhá vlna pandémie. Z tohto dôvodu sa pred relikviou Kristovej Krvi konala kajúca pobožnosť s odprosovaním Pána Boha za naše hriechy. Nekajúcnosť je totiž vždy prvou príčinou našich trápení. Pretože sa však pandemická situácia naďalej zhoršovala a v rámci protipandemických opatrení dokonca zatvorili aj všetky kostoly na Slovensku, začalo veľa ľudí zomierať (štasticky do 20. apríla 2021 zomrelo 11 400 ľudí). Opätovne sme prosili o Božie milosrdenstvo a odpustenie našich hriechov. V tomto duchu sa takmer po desiatich mesiacoch od vypuknutia pandémie dňa 11. januára 2021 uskutočnilo druhé letecké požehnanie relikviou Kristovej Krvi celému Božiemu ľudu, chorým, lekárom, zdravotníkom v nemocniciach, záchranárom, vojakom, či policajtom, všetkým obyvateľom nášho krásneho Slovenska. Drahou Kristovou Krvou boli žehnané všetky mestá a dediny, diecézy a eparchie, nemocnice a domovy dôchodcov. Požehnanie z lietadla bolo udeľované aj na všetky svetové strany pre občanov okolitých krajín – Česka, Poľska, Maďarska, Rakúska, Ukrajiny, ako aj pre celý svet. Generálny vikár a rektor Baziliky sv. Benedikta Mons. Peter Brodek sa vyjadril, že sme takto chceli Pánu Bohu vyjadriť osobnú túžbu po pokání, odvrátení sa od hriechov, život v obrátení sa k evanjeliovým hodnotám a autentický život podľa viery. Zomknutie sa mnohých úprimne modliacich sa ľudí umožnilo dotknúť sa Ježišovho srdca, z ktorého vyšla krv a voda, aby nám jeho milosrdná láska pomohla zmierniť bolestivé následky nášho vzdialenia sa od Boha, ako i vliatť ľuďom nádej, ktorú tak veľmi potrebujú. Požehnanie s relikviou Kristovej Krvi prinieslo mnoho Božích milostí, mnohí katolícki kresťania, ale i mnohí nekresťania, ba aj hľadajúci vyjadrili svoju vďačnosť a radosť nad tým, že v tejto neľahkej dobe prichádza povzbudenie a nádej, za ktorú treba ďakovať, lebo im milosrdný Boh dáva čas na sebareflexiu a osobné očistenie, čím im aj takýmto spôsobom prejavuje svoju lásku.

V našej najstaršej a najvýznamnejšej zachovanej benediktínskej kultúrnej pamiatke na Slovensku v Bazilike sv. Benedikta sa každý piatok – po skončení sv. omše – koná odprosujúca pobožnosť pred vystavenou vzácnou relikviou Kristovej Krvi, ktorá je exponovaná na verejnú úctu a ktorú veriaci odpradáva uctievaním bozkom. V čase pandémie je uctenie bozkom obmedzené, ale každý je relikviou požehnaný. Počas bohoslužby odznieva aj odprosujúca modlitba:

„Ó, predrabá Krv večného života, výkupná cena celého sveta, nápoj a kúpeľ spásy pre naše duše, ktorá nás bez prestania zastávaš pred milosrdným trónom Najvyššieho za krivdy a zneuctenia, ktorých sa ti ustavične od ľudí dostáva, najmä od tých, čo sa ti bezbožným spôsobom života rúhajú.

Uvažujme: Ktože by nemal túto krv nekonečnej ceny chváliť? Ktože by sa nemal roznieť láskou k Ježišovi, ktorý ju vylial na kríži? Čo by sa so mnou stalo, keby ma táto božská Krv

nevykúpila? A kto ju vyronil až do poslednej kvapky zo žíl môjho Pána? Nebol to zaiste nikto iný, len láska Kristova.

Modlime sa: Ó, nesmierna Láska, ktorá si nám podala tento balzam plný spásy! Neoceniteľný balzam, ktorý si zo žriedla nesmiernej lásky vytekol, učiň, aby Ťa všetky srdcia a všetky jazyky chválili, oslavovali a ďakovali Ti teraz i vždycky i na veky vekov. Amen“.

(Imprimatur: Mons. Petrus Brodek – Vicarius generalis)¹⁹

Pohľad na miesto uloženia relikvie Kristovej Krvi v relikviári

Medzi významné udalosti chrámu svätého Benedikta patrí jeho povýšenie na Baziliku minor pápežom *Františkom* 4. marca 2019. Podľa štatutárnych noriem diecéznej svätyně každý veriaci, ktorý navštívi Baziliku sv. Benedikta a pomodlí sa pred relikviou Kristovej Krvi *modlitbu Pána* a *Vyznanie viery*, môže získať za obvyklých podmienok plnomocné odpustky. Získanie odpustkov sa osobitne vzťahuje na tieto dni:

vo výročný deň posviacky Baziliky – 27. september

v deň liturgickej slávnosti jej titulu – sv. Benedikta – 11. júl

na slávnosť svätých apoštolov Petra a Pavla – 29. jún

vo výročný deň udelenia titulu baziliky – 4. marec

na sviatok Povýšenia sv. Kríža – 14. september

raz do roka v deň, ktorý si slobodne zvolí každý sám

¹⁹ Archív Baziliky sv. Benedikta Hronský Beňadik; poradové číslo Nr.1130/2017.

Prítomnosť drahocennej relikvie Kristovej Krvi na Slovensku je jedinečnou príležitosťou využiť tento neoceniteľný dar neba pre našu spásu a záchranu sveta. Túto úctu ku Kristovej Krvi pekne vyjadril aj kazateľ a mystik Bartolomeo da Saluzzo: „Ježišova krv zabíja démonov, ruší všetky kliatby a ničí každé pôsobenie zla. Táto svätá krv uzdravuje a oslobodzuje, pretvára a posväcuje. Neexistuje nič, čo by nám všemohúci Boh nedaroval, ak ho budeme prosiť vytrvalo v mene svätej Ježišovej krvi“.

Adresa autora:

PhDr. ThDr. Ivan KIKO, PhD.

Bazilika sv. Benedikta

ul. Pod kláštorom 447/1

966 53 Hronský Beňadik

e-mail: ivankikonitra@gmail.com

Exempcia šarišských augustiniánov a lechnických kartuziánov z roku 1331

Daniel Boles

*Exemplary of Šariš Augustinians and Lechnice Carthusians
from 1331*

[Ioannes episcopus etc. Dilectis filiis Jacobo Berengarii opera | | rio mon[asterii] Crassen[is] Ordinis sancti Bene | | dicti Carcasson[ensis] dioe[cesis] et Raymundo de Bonofato rectori eccl[esi]e oratorii s[anct]i Michael Lemouicensis dioe[cesis] ap[osto]lice sed[is] nunciis.]

Exigit inime deuot[i]onis affectus | | quam dilectus filius nob[is] vir Guil[elmu]s o | | Drugetus Comes Scepusien[is] ad nos et Ro | | manam gerit ecc[lesi]am, ut petic[i]onibus suis | | quantum cum Deo possumus, favorab[il]ite[r] annuamus. Sane p[ro] parte ip[s]ius Co[m]itis | | porrecta nobis petitio continebat, q[uod] ip[s]e et | | dudum p[ro] anime sue salute quasdam uil | | las tunc p[er]tinentes ad eum cum om[n]ibus | | iuribus et p[er]tinentiis earundem videlicet | | Antiqua[m] uillam Strigonien[is] dioe[cesis] mon[nasterii] b[e]ate | | Marie de valle sancti Antonii Cartusien[is] ordinis eiusdem dioe[cesis] et Stedekercu capel | | le sancte Anne, quam ip[s]e in honorem eiusdem sancte et p[ro] sepultura sua in loco et | | dil[e]c[t]is fil[i]s fratrum ordinis heremitarum | | sancti Augustini de Sarus Agrien[is] dioe[cesis] fundasse ac edificasse noscitur co[n]cessit | | et dedit ad opus fr[atru]m loci et [con]u[e]n[tus] p[re]dic[tor]um. Quare nobis idem Comes humil[ite]r sup | | plicauit, ut Antiqua[m] uillam ab archiep[iscop]i Strigonien[is], qui est p[ro] t[em]p[or]e et dilecti fil[i]i | | prepositi eccl[esi]e Scepusien[is] eiusdem Strig | | onien[is] in cuius prepositura eede[m] (sic!) | | Antiqua uilla consistit et Scedekercu vil | | las predictas a ven[erabilis] fratris no[st]ri ...ep[iscop]i | | Agrien[is] in cuius dioe[cesi] eadem uilla Sce | | decercu consistere noscitur et quor[um]libet aliorum iurisdic[i]one spi[ritu]ali et t[em]p[or]ali | | totaliter eximere ita q[uod] dilecti filii prio | | res et fratres loci et mon[asterii] predictor[um] de vil | | lis ac poss[ession]ionibus iuribus et p[er]tinentiis | | supradictis archiep[iscop]o et ep[iscop]o ac p[re]posito | | memoratis aut eor[um] alicui vel quib[us]uis | | aliis decimas seu queuis alia iura vel | | s[er]uicia soluere siue facere aut etiam et | | exhibere minime tenerentur neque ad id | | a quoquam cohartari (sic!) ualere indul | | gere prioribus et fr[atru]bus ip[s]is de sp[eci]ali | | gra[tia] curaremus. Nos autem eiusdem | | Comit[is] supplicat[i]onibus inclinati disc[re]t[i]oni v[est]re auct[orit]e presencium comittim[us] | | et mandamus quatin[us] uos vel alt[er]u[t]r[um] | | de donat[i]onibus et co[n]cessionibus p[re]dic[tor]um | | necnon si p[er] eos alii aliqual[ite]r vel Stri | | gonien[is] et Agrien[is] ac predicta Sce | | usien[is] eccl[esi]e lederent[ur] enormit[er] nos solerti | | adhibita diligentia informantes si ius | | aliorum aliqual[ite]r uel predictarum aut | | aliarum ecc[lesi]arum enormiter ledi non re | | peritis p[er] donat[i]ones et co[n]cessionibus pre | | dictas villas ipsas cum poss[ession]ionibus, iuri | | bus et p[er]tinentiis earundem auct[orit]e ap[osto]lica | | ab om[n]i iur[is]dictione ecc[lesi]astica total[ite]r exi | | matis nich[ilo]minus prioribus et fr[atru]bus | | supradictis presentibus et futuris q[uod] | | de villis, poss[ession]ionibus, iuribus et p[er]tinen[ti]s | | memoratis alicui solu[er]e uel exhibere deci | | mas minime teneantur eadem auct[orit]e p[er] | | n[ost]ras l[itte]ras co[n]cedatis. Datum ut s[upra]. [II. Kalendas Maii anno quintodecimo]. Eisdem [nuntiis]

Preklad:

(Ján biskup atď. Milovaným synom Jakubovi Berengárovi z kláštora v Lagrasse a Rajmundovi de Bonofato rektorovi oratória sv. Michala, diecéz Carcassone a Limoges (Francúzsko), vyslancom Apoštolského Stolca.)

Žiada sa, aby pre city hlbokkej nábožnosti, ktoré preukazuje milovaný syn, šľachtic Viliam Druget, spišský komes, voči nám i voči Rímskej cirkvi, sme jeho prosbám, nakoľko len v Bohu môžeme, priaznivo vyhovelí. Samozrejme v žiadosti, ktorú nám v jeho mene predostreli, je obsiahnuté, že on sám, aj ako je to známe, isté majetky, ktoré mu patrili s ich právami i príslušenstvom, ako je i zrejmé; Starú Ves z ostrihomskej diecézy daroval kláštoru Svätej Márie z údolia sv. Antona z rádu kartuziánov z tej istej diecézy, podobne i Záhradné pre kaplnku sv. Anny, ktorú sám dal postaviť k úcte svätice i ako svoju hrobku, daroval milovaným synom od bratov pustovníkov svätého Augustína zo Šariša z jágerskej diecézy. Preto nás tento komes pokorne poprosil, aby sme nechali celkom vyňať spomínané majetky, Starú Ves z jurisdikcie tak ostrihomskeho arcibiskupa ako i milovaného syna, spišského prepošta, z ostrihomskej diecézy, na území tejto prepozitúry, ktorá sa vlastne nachádza; podobne i Záhradné, spod jurisdikcie ctihodného brata... jágerskeho biskupa, na ktorého území sa tieto majetky Záhradné, ako je známe, nachádzajú a tiež z jurisdikcie kohokoľvek iného, tak po duchovnej ako i hmotnej stránke, čím zároveň by takto vôbec nemuseli zo spomínaných majetkov, práv a príslušenstva menovaným arcibiskupovi, biskupovi a prepoštovi, alebo komukoľvek či ktorýmkoľvek z nich, vôbec odvádzať desiatky, či zodpovedať právnym nárokom, alebo plniť akékoľvek služby a aby ani k tomu priorov i bratov nik nemohol nútiť a ktorých týmto by sme na základe osobitnej milosti v tomto všetkom oslobodili. My, nakoľko sme naklonení prosbám tohto komesa, vám mocou tu písomne nariaďujeme, aby ste, alebo jeden z vás, starostlivo preskúmali v záležitosti tejto výsady, či tým nie je vážne narušené právo iného, či už ostrihomskej alebo jágerskej diecézy, snáď spišského prepošstva a nás o tom upovedomili. Ak by ste zistili, že práva nikoho, teda nijakej z uvedených diecéz či prepošstva, nie sú vážne voľajako porušené touto darovacou listinou, listinou výsad, uvedené majetky s ich právami a príslušenstvom vyjmete úplne z akejkolvek jurisdikcie mocou apoštolskej autority a touto listinou udelíte slobodu priorom a bratom, tak tým, ktorí sú teraz, ako i tým, ktorí budú po nich, že nie sú povinní nikomu zo spomínaných odvádzať desiatky, či ináč prispievať alebo prejaviť službu. Dané ako vyššie (na II. kalendy mesiaca mája v pätnástom roku).

Text privilégia, datovaného 30. apríla 1331, sa nachádza v protokole pápežskej kancelárie a dnes je uložený v tajnom archíve vo Vatikáne. Kópia je v Maďarskom národnom archíve v Budapešti pod Dl 291661. Jedná sa o exempciu, teda o úradný úkon cirkevno-právneho charakteru. Nakoľko je to odpis nachádzajúci sa v úradnej knihe, neobsahuje pochopiteľne per expressum všetky časti listiny, a to intituláciu a inskripciu. Datovacia formulka je uvedená s odkazom na predchádzajúci úradný zápis, ktorý bol v ten istý deň zaprotokolovaný. Na základe tejto súvislosti uvádzam i mená osôb v inskripcii, pretože v texte per expressum tiež nie sú uvedené. Sú však uvedené v texte predchádzajúceho konceptu. Protokolárny záznam exempcie teda začína priamo arengou *Exigit intimae devotionis*.

Táto exempcia bola publikovaná in extenso u Theinera¹ a tiež v novšej edícii, ale iba in registro.² Obe redakcie však uvádzajú v inskripcii osoby pápežských vyslancov Rajmunda de Bonofato a Jakuba Berengára. V úradnej knihe je rad za sebou uvedených úradných rozhodnutí, podľa ktorých boli menovaní vyslanci poverení vykonávať v Uhorsku výber desiatkov. Desiatky mali byť vybraté v Uhorsku na základe rozhodnutia koncilu vo Vienne (1311 – 1312) a boli určené pre potreby obrany Sv. Zeme. Pápežskí vyberači desiatku túto úlohu splnili. Dosvedčuje to register pápežských desiatkov z rokov 1332 – 1337. Originál transkribovanej exempcie sa zrejme nezachoval.

Obsahovo či ex parte materiae text exempcie ponúka údaje o reáliách z polovice 14. storočia, a to z územia Spiša a Šariša. Teda, či už z cirkevného života, alebo zo života uhorskej šľachty, v tomto prípade z rodu Drugetovcov.

Adresa autora:

ThDr. Daniel BOLEŠ, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: danielb.posta@gmail.com

¹ THEINER, Augustinus. *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. I., Romae: Typis Vatican. 1859, nr. 839, s. 541 – 542.

² TÓTH, Ildikó Éva. *Anjou–kori Oklevéltár. XV. 1331*. Budapest-Szeged, 2004, nr. 159, s. 90 – 91.

PhDr. ThMgr. Libor Bernát, CSc. *Noviciát frátrov Spoločnosti Ježišovej v Trenčíne v rokoch 1655 – 1773*. Trenčín: Trenčianske múzeum v Trenčíne 2020. 302 s. ISBN 978-80-972123-3-9

Spoločnosť Ježišova v Trenčíne. Obsiahla téma monografií a článkov Libora Bernáta, ktoré vydal na tému jezuitov. Téma, ktorá je z pohľadu historika neustále aktuálna. Autor takto prispieva k spoznávaní takmer zabudnutých osobností rádu jezuitov. Ako to samotná Formula rehoľného zriadenia Spoločnosti Ježišovej z roku 1550 uvádza, že rehoľa bola založená „predovšetkým na to, aby sa venovala najmä obrane a šíreniu viery, duchovnému pokroku ľudí v kresťanskom živote a náuke verejnými kázňami, prednáškami a akoukoľvek inou službou Božieho slova, duchovnými cvičeniami, vyučovaním detí a nevzdelaných ľudí v kresťanskej náuke, ako aj poskytovaním duchovnej útechy veriacim v Krista pomocou spovedania a vyluhovaním iných sviatostí.”

S úctou voči autorovi, jezuitom i mestu Trenčín som napísal túto recenziu. Po prvýkrát vo svojom živote som v sobotu 29. apríla 1989 vstúpil na večernú sv. omšu do bývalého jezuitského kostola sv. Františka Xaverského v Trenčíne, v meste, kde som v tom čase vykonával základnú vojenskú službu.

Mesto Trenčín – jedno z najstarších miest na Slovensku – má svoju slávnú históriu, známy nápis na hradnej skale Laugaricia z čias Rímskej ríše, hrad i Matúša Čáka. Je prirodzeným centrom stredného Považia. Jezuiti sa tu usadili v roku 1646 v centre mesta tak, ako to bolo aj v ďalších mestách po svete. Náboženská situácia sa v tom čase začínala meniť navrátením sa veľkých rodov do Katolíckej cirkvi. Od roku 1649 v meste jezuiti zriadili gymnázium. S rozvojom rehole súvisí aj vznik noviciátu v Trenčíne, ktorý v novej budove začal fungovať od roku 1655. Dovtedy budúci jezuiti absolvovali noviciát najmä vo Viedni, Leobene či Brne.

Po požiari mesta v roku 1708 jezuiti nechali kostol a kolégium zrenovovať v barokovom štýle, čo sa zachovalo až dodnes. Rozvoj rehole zastavilo až breve Klementa XIV. *Dominius ac redemptor noster* z 21. júla 1773, ktorým pápež na nátlak jednotlivých krajín zrušil rehoľu Spoločnosti Ježišovej.

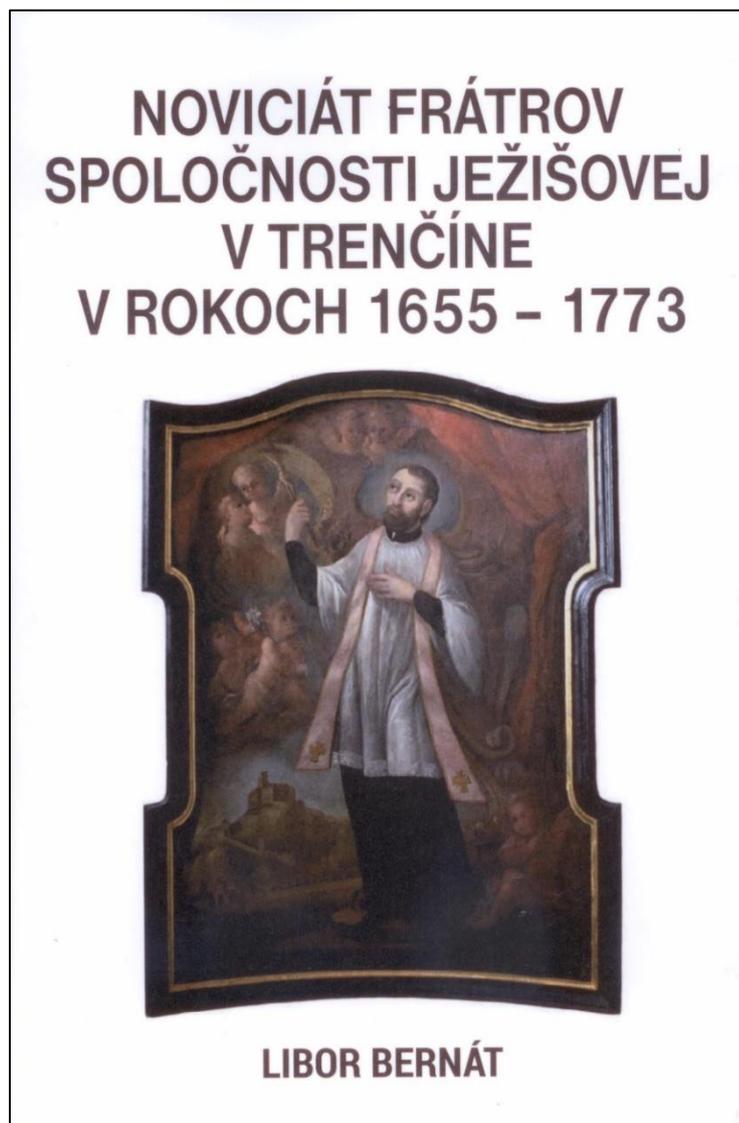
Noviciát jezuitov v Trenčíne s prestávkami fungoval 105 rokov. Na jeho čele sa vystriedalo množstvo magistrov, ktorí boli zvyčajne aj rektormi kolégia. Autor monografie podáva mnohé zaujímavé štatistické pohľady nielen na predstavených kolégia, ale aj na novicov. V matrike novicov boli zapísané základné údaje: meno a priezvisko; národnosť, miesto a dátum narodenia; zdravotný stav; dátum a miesto vstupu do rádu; zručnosti; jazykové znalosti; dátum zloženia sľubov; konfesia. Všetky tieto údaje autor precízne spracoval a poukázal na mnohé zaujímavosti i bežnosti života tohto skúmaného obdobia.

Pre zaujímavosť spomeniem, že počet novicov frátrov bolo za dané obdobie spolu 704 a novicov školastikov 1724; že najvyšší počet novicov frátrov bol koncom 40. a začiatkom 50. rokov 18. storočia; že najčastejšie krstné meno u novicov frátrov bolo Ján (127-krát), potom Juraj (54) a Jozef (51); že až 383 novicov frátrov bolo z Rakúska či „Nemecka“, potom 127 Uhrov, 41 Čechov a 24 Moravanov; že brátra sa dožívali priemerne 51,3 rokov a pod.

Je to mravenčia priekopnícka práca Libora Bernáta, plná informácií pre ďalších bádateľov. Len ten, kto už písal takýto typ práce, vie pochopiť a doceniť jej význam.

Táto práca môže aspoň trochu prispieť k spomienke, za čo všetko vďačíme členom Spoločnosti Ježišovej, ktorí pracovali v neľahkých časoch. Autorovi patrí poďakovanie a gratulácia k tomuto dielu!

OAMDG!

Recenzent:

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: cyril.hisem@ku.sk

Dionýz Kunder: Pohľad do dejín slovenského národa. 2. rozšírené vydanie. Vienaľa Košice 2020, 375 s.

Práca si nekladie za cieľ poskytnúť syntetický pohľad na slovenské dejiny. V rozsahu, ktorý kniha má, to ani nejde. Spracovanie má prednostne didaktický cieľ, čo naznačujú aj slová o cielei tejto knihy: „prispieť k otvoreniu okna do našej histórie a pozastaviť sa pri tých dejinných osobnostiach a udalostiach, na ktoré by sa nemalo zabúdať“ (Predhovor, s. 11).

Autor sa snaží dodržiavať chronologický princíp, miestami ho porušuje a vracia sa časovo späť, najmä ak treba pri rozoberaní problematiky spätný historický exkurz. Štruktúra práce je preto pomerne nesystematická.

Po predslove nasleduje časť s názvom Najstaršie stopy človeka na našom území, po nej časť Uhorská monarchia 1000 – 1918, za ňou (podľa sadzby rovnocenné) časti venované osobnostiam Antona Bernoláka, Ľudovíta Štúra, Štefana Moyzesa a Karola Kuzmányho. Nasleduje časť 1. svetová vojna 1914-1918 a po nej časti venované Andrejovi Hlinkovi, Milanovi Rastislavovi Štefánikovi a Tomášovi Garrigue Masarykovi. Potom práca pokračuje časťou Prvá československá republika 1918-1939 a Zlovestné tridsiate roky (obe sa chronologicky prekrývajú), Prvá slovenská republika 1939 – 1945 s následnými časťami Dr. Jozef Tiso, Slováci a Židia, Rómovia-Cigáni u nás, ďalej 2. svetová vojna, Povstanie august-október 1944 (znovu sa obe chronologicky prekrývajú), a Slovensko späť v Československu, ktoré končí vznikom Druhej slovenskej republiky v roku 1993. Členenie je pomerne nesystematické a pôsobí rušivo, ale za pomoci obsahu, ktorý je na začiatku knihy, dá sa v materii zorientovať.

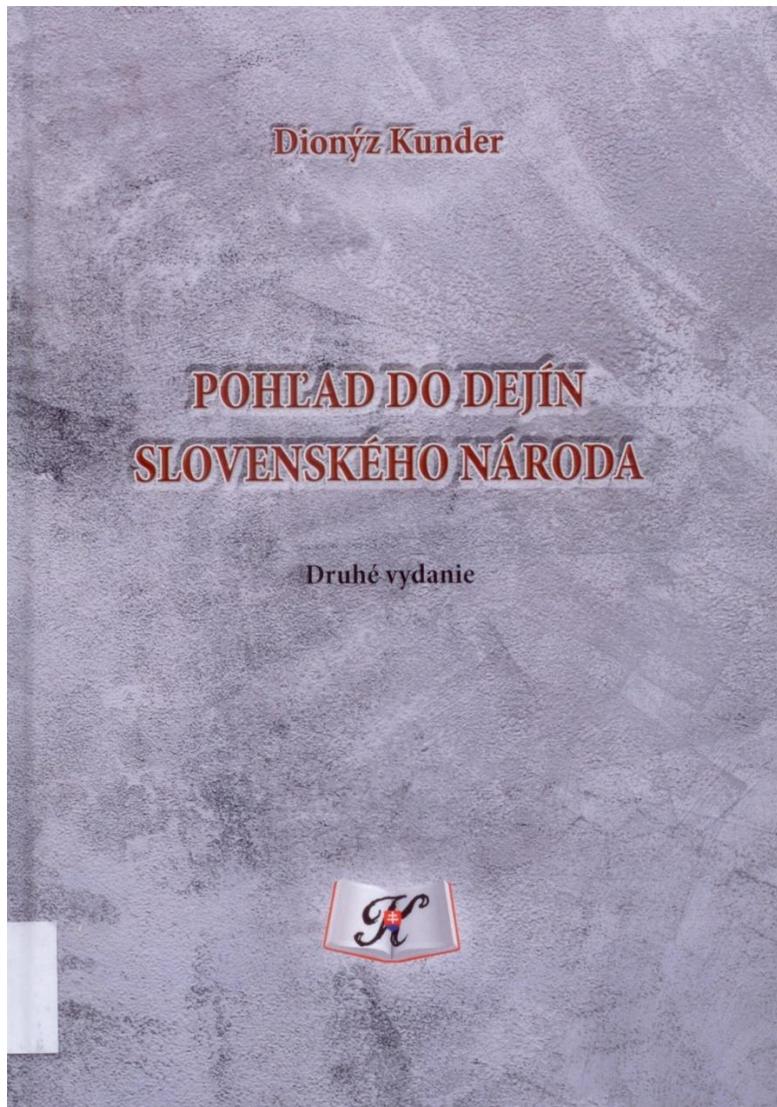
Prevažná časť z 374 strán textu sa venuje obdobiu od národného obrodzenia po súčasnosť, staršie dejiny tvoria približne prvých 50 strán textu, čo je pomerne škoda, keďže aj v tomto období sa nachádzajú mnohé významné momenty národných dejín, ktoré sú v práci načrtnuté len skratkovito a niektoré úplne vypadli (napr. Hadbavného preklad Biblie).

Pohybuje sa za hranicami súčasného dejepisného „mainstreamu“ v oblastiach slovenských dejín, ktorých výklad a interpretácia sa rozchádza v hodnotení. Pre bežného čitateľa je pozitívom, že prináša informácie, ktoré sa bežne nedozvie (stavovský model štátu 1. slovenskej republiky, s. 196; fakt internovania vlastných občanov japonského pôvodu v USA počas 2. svetovej vojny, s. 252; konfesiónálny rozmer čechoslovakistickej politiky na Slovensku po roku 1918 a pod.).

Autor často vkladá do textu reflexívne časti, z ktorých možno vycítiť osobné postoje autora – konzervatívny a kresťanský pohľad na svet a ľudskú spoločnosť. Často je polemický, ale jeho štýl nie je konfrontačný. Príklady politického humoru z čias socializmu pochopí dnes už len pamätník tej doby.

Ide o osobnú výpoveď autora, pre ktorého historické skúmanie nie je profesiou, nie vo vlastnom zmysle odbornú prácu; preto pripúšťa možnosť, že v knihe sa nájdu vecné nepresnosti, ktoré sa tam aj nájdu. Z tohoto hľadiska treba aj knihu posudzovať. Pomohlo by však, keby práca bola lektorovaná po obsahovej aj jazykovej stránke – mnoho nedostatkov by bolo možno odstrániť.

Vcelku sa možno stotožniť so slovami autora, že by bolo dobré, keby sa práca stala pre čitateľa impulzom pre zamyslenie (a aj snahou o hlbšie štúdium problematiky). A nech reakciou čitateľa na polemické pohľady je prijatie so zhovievavou toleranciou.

Recenzent:

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

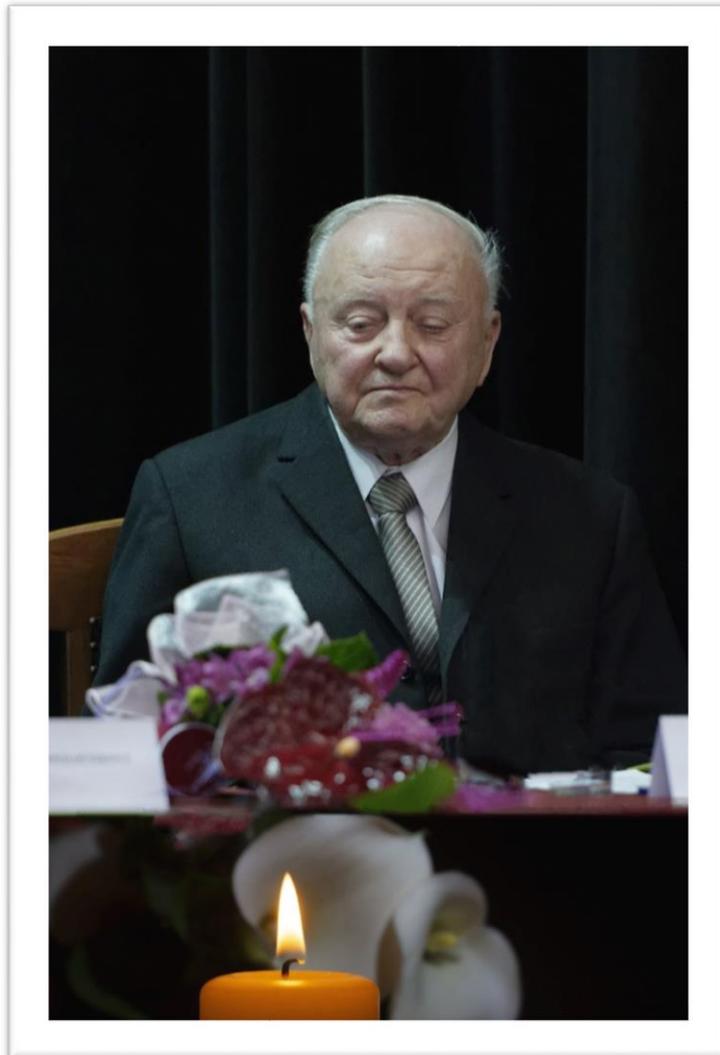
e-mail: stefan.kuruc@gmail.com

Spomienky na nášho pána profesora

Uplynul už rok (12. júna 2021), keď sme si pripomenuli náhlu a nečakanú smrť nášho pána profesora Ivana Chalupeckého. S pokorou sme prijali vôľu milosrdného Boha, keď nás v 89. roku života náš učiteľ predišiel do večnosti. V našom časopise *Notitiæ historiae ecclesiasticæ*, v druhom čísle (2/2020), sme v krátkosti uviedli laudacio a naše vyjadrenie vďaky za dar jeho života a pridali sme aj fotografie z jeho pohrebu.

Pri príležitosti prvého výročia smrti pána profesora Ivana Chalupeckého sme sa zastavili, modlili sa, ale aj spomínali... Z úcty k nášmu vzácnemu učiteľovi uverejňujeme niekoľko spomienok tých, ktorí poznali jeho cestu životom, obdivovali a vážili si ľudskosť i jeho statočnú a zodpovednú prácu. Podľa toho, ako sme poznali skromnosť pána profesora, iste by nechcel nejaké zdôrazňovanie svojej osoby, ale zaslúži si, aby sme napísali, ako sa dotkol nášho života.

Chceme sa podeliť – ako jeho študenti – s niekoľkými spomienkami na doc. PhDr. Ivana Chalupeckého:

† doc. PhDr. Ivan Chalupecký

Život doc. Ivana Chalupeckého bol životom naplneným. Mnoho príspevkov o jeho živote už bolo publikovaných. Preto by som sa chcel podeliť o niekoľko mojich osobných skúseností s ním zo študentských čias.

Po prvýkrát som sa s naším profesorom Ivanom Chalupeckým osobne stretol v piatok 5. októbra 1990 na dvojhodinovke cirkevných dejín. V mojom poznámkovom zošite mám z jeho prednášky ako prvé zapísané slová, že cirkevné dejiny sú vedou o pôsobení a vývoji Cirkvi, ustanovizne založenej Kristom a vedenej Duchom Svätým na spasenie sveta...

Cez prestávku si pán profesor nechával svoje pramene na katedre, z ktorej prednášal. A väčšinou to boli pramene cudzojazyčné (najmä nemecké). Prednášky teda boli v pondelky a v piatky. No tie pondelkové častejšie vypadli, lebo náš profesor chodil prednášať po celom svete. Profesor mal rád aj zábavu. Mnohé vtipné komentáre k aktuálnym udalostiam a jeho zážitky z konferencií nás často pobavili.

Cyriľ Hišem¹

Na pána profesora sa pamätám v dvoch rovinách.

Tá prvá je, že nás učil v kňazskom seminári na Teologickom Inštitúte Jána Vojtaššáka na Spišskej Kapitule. Jeho nadhľad, úsmev a znalosť cirkevných dejín bola zážitkom. Veľmi ma oslovilo to, že dokázal motivovať svojich študentov a neskôr získať ich pre cirkevné dejiny, kedy aj jeho príklad bol akýmsi začiatkom pre mojich spolužiakov, ktorí sa vybrali na túto neľahkú cestu poznávania minulosti.

Druhou skúsenosťou bolo už stretnutie s pánom profesorom, kedy som ako predstavený rehole chcel zistiť, ako vyzerá ekonomický archív, ktorý bol v roku 1950 prevezený do Levoče. Pokora a na druhej strane vedomosti pána profesora boli fascinujúce. Žiaľ, len ten archív ostal v takom stave, v akom ho komunistická nadvláda v roku 1950 zanechala.

Tretou, osobnou dimenziou, bol film o pánovi profesorovi, ktorý poukázal na jeho neľahkú životnú cestu, jeho lásku k Levoči, Majstrovi Pavlovi, či jeho osobné výskumy a prínos pre históriu. Nezabudnuteľným bola jedna relácia Pod Lampou, kedy sa preberala téma vraždy Ľudmily Cervanovej a tam sa spomenulo, ako pán profesor otvoril archív pre skúmanie tejto, dodnes, komplikovanej vraždy.

Pán profesor, odpočívajte v pokoji!

Martin Štrbák²

Pri mene Ivan Chalupecký sa mi v pamäti vybaví slovné spojenie „pán profesor“, ktorým sme ho v seminári oslovovali so všetkými konotáciami toho spojenia. A myslím, že každý, kto poznal jeho prácu, potvrdí, že by si zaslúžil aj titul „Prof.“ Vo svojej bytostnej skromnosti o akademické tituly nedbal. Ale nejde iba o tituly. Ktorý docent požiada svojho žiaka o priateľstvo na facebooku?

¹ prof. ThDr. Cyriľ Hišem, PhD.

² prof. PaedDr. ThDr. Ambróz Martin Štrbák O.Praem., PhD.

Bol to PÁN profesor. Lebo sú učitelia, ktorí na to majú diplom a sú učitelia od Pána Boha. Prví majú žiakov, druhí majú nasledovníkov. Vedieť zaujať, pritiahnúť k problematike, byť učiteľom v pravom zmysle slova je svojím spôsobom charisma. Hoci nemal pedagogické vzdelanie, v mnohom uplatňoval čosi, čo by sa dalo označiť za zážitkové vzdelávanie. Na Cirkevných dejinách sa nespalo, na rozdiel od iných prednášok. Sformoval svojich žiakov- nasledovníkov odborne, ale aj ľudsky. Jeho osviežujúci civilný prístup poskytoval nadhľad, práca archivára prinášala konkretizáciu, občas humornú („...quia parochus palencam valde amat“. No nájdite v nejakom latinskom slovníku slovo „palenca“...). A nekončiaca empatia...

Dvaja ľudia majú „na svedomí“, že sa môžem považovať za historika. Prvou bola dejepisárka na gymnáziu, ktorá nevedomky spôsobila, že história vyhrala nad biológiou. Druhým je doc. Chalupecký, ktorý spôsobil, že história sa v mojom živote stala pevnou spoločníčkou teológie.

Ešte tak získať jeho pracovitost'... Hodiny strávené medzi regálmi a v študovniach archívov a do noci svietiace okná jeho pracovne na Ružovej 10 v Levoči sú pre mňa nedosiahnuteľným cieľom.

Štefan A. Kuruc³

Využívam príležitosť, aby som v krátkosti uviedol tri príkladné postoje pána profesora, ktoré na mňa zapôsobili a dodnes sú pre mňa zdrojom inšpirácie pri písaní.

Prvý postoj, ktorým na mňa ako poslucháča teologickej fakulty na teologickom inštitúte pán profesor silne zapôsobil, bol postoj cirkevného historika, ktorý hľadá pravdu. Pri prednáškach, ktoré boli bohaté na informácie z dejín, to znelo „listinami“, z ktorých často citoval. Vzbudil v niektorých z nás záujem o históriu. Pri písaní seminárky či diplomovky nás pán profesor nielen povzbudzoval čerpať z písomných prameňov, ale zobral nás aj do archívov v Levoči, Košiciach či v Jágri. Povzbudzoval k využívaniu edícií prameňov, poväčšine písaných latinsky, ako aj cudzojazyčnej literatúry. Sám bol nám v tom príkladom. Zároveň slovom i príkladom vyzýval zodpovedne robiť prieskum v danej problematike. Osobne ma povzbudil a pomáhal mi svojimi skúsenosťami pri vydávaní monografií, zvlášť spišského rotulusu, čo bolo pre mňa ct'ou, vydat' tento dokument na jeho podnet.

Druhý postoj je v priamej nadväznosti k predošlému, postoj historika, ktorý vyrozprával príbehy. Z bohatých údajov, čerpaných z prameňov i z poznania súvislostí získaných pri svojej výskumnej práci, ponúkal príbehy. V tomto zostal verný historickej vede, ktorá nie je len faktografia a chronológia. Je to príbeh kvôli poučeniu. Pri recenziách, o ktoré som ho poprosil, kládol dôraz na osobné zhodnotenie materiálu a jeho reprodukciu. Podat' to zrozumiteľnou rečou, rečou príbehu.

Nakoniec tretí postoj, je to postoj človeka milovníka histórie, ktorý z odstupu času hovorí z ducha tej doby, ktorého poznáva. Často sme s pánom profesorom diskutovali na túto tému. Upozornil ma, aby som dal tam aj niečo „svoje“. Dejiny majú zostať príbehom, a preto sa nutne musí odraziť i osobitosť autora. Preto dodnes je pre mňa jeho slovo výz-

³ ThDr. Angelus Štefan Kuruc O.Praem., PhD.

vou, ako na jednej strane zachovať objektivnosť citáciou prameňov a na druhej strane mať hranice v subjektívnom posúdení danej problematiky. Sám často opakoval, že je to umenie ostat' verný historickej pravde a zároveň byť sám sebou pri jej vyjadrení.

Prítomnosť pána profesora bola vždy obohacujúca a vo vďačnosti upieram svojho ducha na jeho učenie i dielo, ktoré zanechal. Ďakujem Bohu za takýchto učiteľov, ktorých nám dal ako dar, aby sme sa vo vede posúvali a poznanie pretavili v lepší život u nás... .

Daniel Boleš⁴

Počas môjho štúdia teológie na Spišskej Kapitule-Spišskom Podhradí v rokoch 1991 – 1997 mal som možnosť stretnúť veľa zaujímavých a vzácných ľudí. Ale medzi najvzácnejších patrila pán profesor Ivan Chalupecký. Pri otázke, v čom bol taký vzácny, nedá sa na ňu len tak ľahko odpovedať. Takéhoto človeka je potrebné v živote stretnúť osobne, byť istý čas s ním, počúvať ho, pýtať sa, pracovať s ním, potom už len jednoducho konštatovať – je to vzácny človek.

V čom som videl jeho vzácnosť? Spomeniem aspoň tie najhlavnejšie vlastnosti a niekoľko spomienok.

Na prvom mieste ma pán profesor zaujal svojím ľudsky-príjemným vystupovaním, skromnosťou a srdečnosťou. Na druhom mieste bola jeho odbornosť, rozhradenosť, skúsenosti a nadšenie pri bádani. Na treťom bola jeho ochota poradiť, usmerniť a pomôcť aj s prekladmi archívnych textov, ba neraz nám priniesol aj nejaké prefotené materiály pri písaní diplomových prác.

Rád si spomínam:

Dokázal s ľahkosťou prednášať, pričom si pomáhal odbornou knihou, a my sme rozmýšľali, o akú knihu ide, že ju nepoznáme. Cez prestávku sme zistili, že ju naozaj nepoznáme, lebo pán profesor prednášal z knihy napísanej v nemeckom jazyku.

Nezabudnem na jeho mnohé humorné príbehy, ktorými dokázal spestriť prednášky.

Veľmi som si cenil, že si vedel v poludňajších hodinách nájsť čas a prijal pozvanie na kávu s nami – zariadencami za cirkevnú históriu. Pri týchto stretnutiach sme sa dozvedeli veľa, nielen z oblasti dejín, ale aj zo života ako takého; boli to akoby súkromné prednášky.

Niekoľkokrát som ho navštívil aj doma a rád som počúval jeho aj jeho manželku. Dozvedel som sa veľa zaujímavých udalostí z ich neľahkého života. Mal som tak možnosť aspoň trochu nahliadnuť do filozofie i viery jeho života a jeho rodiny.

Po návšteve od neho som odchádzal obohatený o nové vedomosti i knihy.

Nezabudnem na čas, ktorý nám študentom venoval priamo v levočskom archíve, ako nám vysvetľoval a zasnáoval nás do tajomstiev archívu. Boli sme udivení, keď nám prinášal, či už archívne alebo knižné pramene, pritom nepotreboval hľadať v katalógu, on jednoducho vedel, kde sa to nachádza.

Spolu s mojimi kolegami, nadšencami za cirkevnú históriu, navštívili sme s ním archívy v Jágri, v Budapešti a tiež Šéčeniho knižnicu, kde nás sprevádzal a pomáhal pri bádani.

⁴ ThDr. Daniel Boleš, PhD.

Stál pri zrode *Inštitútu cirkevných dejín* (2010) a pri zrode vedeckého časopisu *Notitiæ historiae ecclesiasticæ* (2012).

S úctou dodnes spomínam a veľmi si vážim aj to, že prijal moje pozvanie na primičnú svätú omšu a rád sa do nej zapojil aj čítaním Božieho slova.

Štefan Lenčič⁵

Nech zmŕtvychvstalý Pán je sám tou najväčšou odmenou nášmu pánu profesorovi.

Zostávame s vd'ačnosťou, úctou a modlitbami.

Za redakciu NHE Štefan Lenčič

Obrazové spomienky

Jäger 1994

Peter Zubko, Daniel Boleš, Štefan Lenčič, doc. Ivan Chalupecký a Cyril Hišem

Humenné, primičná sv. omša – jún 1997

⁵ prof. PhDr. ThDr. Štefan Lenčič, PhD.

*Dekan TF v Košiciach prof. Cyril Hišem odovzdáva prvé číslo
Notitiæ historiae ecclesiasticæ doc. Ivanovi Chalupckému – jún 2012*

Spoločná porada, ale aj kolegiálne posedenie redakčnej rady – jún 2012

RECENZENTI PRÍSPEVKOV | REVIEWERS

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: cyril.hisem@ku.sk

ThDr. Daniel BOLEŠ, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: danielb.posta@gmail.com

doc. ThDr. Peter BORZA, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Filozofická fakulta

Moyzesova 9, 040 59 Košice

e-mail: peter.borza@upjs.sk

doc. PhDr. Jaroslav CORANIČ, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity

Katedra historických vied

Ul. biskupa Gajdiča 2, 080 01 Prešov

e-mail: jaroslav.coranic@unipo.sk

prof. ThDr. PaedDr. PhDr. Jozef JURKO, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: jurko@ktfke.sk

doc. Viktor Vasilovič KICHERA, PhD.

Uzhhorod National University

Faculty of History

Universytets'ka St, 14, Uzhhorod,

Zakarpats'ka oblast, Ukrajina, 88000

email: vkichera@ukr.net

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stefan.kuruc@gmail.com

prof. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.
Katólická univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach
Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: stefan.lencis@ku.sk

prof. ThDr. Gabriel RAGAN, PhD.
Katólická univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: gabriel.ragan@ku.sk

prof. PaedDr. ThDr. Ambróz Martin ŠTRBÁK O.Praem., PhD.
Rehoľný dom premonštrátov
Hlavná 67, 040 01 Košice
e-mail: martin.strbak@gmail.com

Mgr. Ladislav VARGA, STL
Pontifical University of St. Thomas Aquinas
Largo Angelicum 1
00184 Rome RM, Italy
email: ladislavjvarga@gmail.com

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, ThD.
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Kněžská 8, 370 01 České Budějovice
e-mail: weis@tf.jcu.cz

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*
ročník | *Volume 10*, číslo | *Issue 1*, rok | *Year 2021*

Adresa vydavateľa | *Address of editorial publisher:*

© 2021 VERBUM – vydavateľstvo KU
Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok
web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Address of editorial office:*

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta
Katólicka univerzita v Ružomberku
Hlavná 89, 041 21 Košice
web: www.icd.ktfke.sk
email: icd@ktfke.sk

Tlač | *Print:*

EQUILIBRIA, s.r.o.
Letná 42, 040 01 Košice

Pokyny pre autorov | *Instructions for Authors*

www.icd.ktfke.sk

Predná a zadná strana obálky:

Relikviár Kristovej Krvi, ktorý sa nachádza v Bazilike minor sv. Benedikta, opáta v Hronskom Beňadiku.

Foto: Archív baziliky minor sv. Benedikta, opáta v Hronskom Beňadiku.

ISSN 1338-9572

Evidenčné číslo: EV 4697/12

IČO vydavateľa: 37 801 279

Dátum vydania periodickej tlače: jún 2021